

Mikä rikkoi avioliiton?

Avioerot viidessä pohjoiskarjalaisessa kunnassa vuosina 1920–1939

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskunta- ja
aluetieteiden tiedekunta
Historian oppiaineryhmä
Suomen historian Pro
gradu-tutkielma
Tammikuu 2010
Henriikka Lius

1. Johdanto	2
1.1. Aviorakkauden ja avioerojen vuosisata.....	2
1.2. Tutkimustehtävä.....	3
1.3. Tutkimusperinne.....	5
1.4. Lähteet.....	9
2. Avioerojen yleinen tarkastelu	11
2.1. Naimakaaresta avioliittolakiin.....	11
2.2. Avioerot Suomessa ja Kuopion läänissä	14
2.3. Suomessa käytetyt avioeroperusteet.....	19
3. Avioerot tutkittavilla paikkakunnilla	21
3.1. Avioerojen määrät	21
3.2. Eronneet ammattiryhmittäin.....	24
3.3. Puolisoiden iän merkitys avioeroihin	26
3.4. Avioliiton kesto ja siihen vaikuttaneet tekijät	29
4. Avioeroperusteet – Miksi erottiin?	32
4.1. Käytetyt avioeroperusteet tutkituilla paikkakunnilla	32
4.2. Avioerot aviorikoksen perusteella.....	34
4.3. Avioerot hylkäämisen perusteella	41
4.4. Erivapaudella haetut avioerot.....	44
4.5. Avioerot parantumattoman mielisairauden vuoksi	47
4.6. Avioerot rikollisuuden ja huumaavien aineiden väärinkäytön perusteella	52
4.7. Eripuraisuuden takia mahdottomaksi käyneet yhdyselämät	57
5. Johtopäätelmät	65
Luettelo taulukoista ja kuvioista	69
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	70
Liitteet	

1. Johdanto

1.1. Aviorakkauden ja avioerojen vuosisata

Ilomantsin talvikäräjillä puitiin avioeroa vuonna 1921. Vaimo kertoi, että aviomies oli ollut koko avioliiton ajan huono mies. Mies vietti juopottelevaa ja irstasta elämää, eikä pitänyt huolta perheensä toimeentulosta. Mies oli myynyt vaimon perinnöksi saaman maatilansa osan ja käyttänyt rahat omiin tarkoituksiinsa. Tämän seurauksena vaimo ja kaksi lasta olivat ajautuneet puille paljaille. Aviomies oli myös yrittänyt paeta Amerikkaan toisen naisen kanssa. Matka kuitenkin tyssäsi jostain syystä jo Helsingissä ja mies palasi vaimonsa luokse Ilomantsiin. Aviomies ei kuitenkaan kauaa kotona viihtynyt, kun hän lähti Aunuksen rintamalle ja sen jälkeen työjohtajaksi jonnekin kauaksi kotoa. Vaimon korviin kiiri tieto, että mies oli ollut sukupuoliyhteydessä vieraiden naisten kanssa ja vaimo päätti hakea avioeron.¹

Vuosisatojen ajan perheen perustana on ollut avioliitto. 1900-luvulla avioliittojen solmimisen yhteydessä alettiin korostaa myös tunnepuolta, kun aiemmin vaakakupissa painoi enemmän taloudelliset syyt. Avioliitosta tuli 1900-luvulla kahden yksilön henkilökohtainen sopimus, joka perustui rakkauteen, yhteisymmärrykseen ja keskinäiseen kunnioitukseen.² Esimerkin puolisoitten avioliiton solmimismotiiveista ei ole tietoa, mutta havaittavissa on, että kyseessä oli heidän henkilökohtainen sopimus. Kun mies ei täyttänyt omaa osuuttaan ”sopimuksesta”, vaimo tahtoi päästä hänestä eroon. Avioliitto miellettiin 1900-luvun alussa luonteeltaan pysyväksi ja purkamattomaksi sopimukseksi, josta ei kevein perustein eroon päästy.³ Esimerkissä kuitenkin täytyy yksi peruste, nimittäin aviorikos, jonka perusteella avioero myönnettiin.

Avioerojen määrä oli Suomessa 1800-luvulla hyvin vähäinen, mutta 1900-luvun alkupuolella se lähti hitaaseen kasvuun yhteiskunnan nopean kulttuurisen ja sosiaalisen muutoksen myötä. Avioliiton suuri suosio, korostunut kahdensivisyys sekä voimakkaat odotukset tekivät 1900-luvusta aviorakkauden ja samalla avioerojen vuosisadan.⁴

¹ Ilomantsin TK 1921:43, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, C II a 93, JoMA.

² Ollilla 1990, 264–266.

³ Räisänen 1995, 73.

⁴ Tuohela 1997, 140.

1.2. Tutkimustehtävä

Avioerot eivät olleet ihmisille vielä 1920- ja 1930-luvuilla arkipäivää, mutta kyseessä oli kuitenkin hitaasti yleistynyt ilmiö. Koska aihetta on Suomessa tutkittu vähän, tarkoitukseni on selvittää, millaisesta ilmiöstä maaseutujen 1920- ja 1930-luvun avioeroissa oli kyse. Tutkimuskysymyksiäni ovat, kuinka yleisiä avioerot olivat, ketkä erosivat ja miksi. Tutkielmassani tutkin koko Suomen ja Kuopion läänin eronneisuutta. Avioerotapauksia analysoin tarkemmin Joensuun kaupungin, Liperin, Tohmajärven, Ilomantsin ja Värtsilän kunnista käsin. Otopaikkakuntien avulla pääsen ruohonjuuritasolle siitä, ketkä erosivat ja mitkä sosiaaliset tekijät vaikuttivat avioeropäätökseen. Lisäksi tutkin käytettyjä avioeroperusteita, jotka vastaavat viimeiseen kysymykseen eli miksi aviopuolisot erosivat. Samalla selvitän, mitä lakipykälillä käytännössä tarkoitettiin eli milloin tietyt kriteerit täyttyivät ja milloin oikeus katsoi, että avioeroon ei ollut aihetta. Tutkielmani käsittelee vain avioeroa, ei esimerkiksi avioeron jälkeistä elämää.

Aikarajauksen perustelen sillä, että vuonna 1929 säädettiin uusi avioliittolaki, joka muutti kokonaan avioeroa koskeneet säädökset. 1920-luku edustaa siis vanhaa avioliittolakia, vuoden 1734 yleisen lain naimakaarta, ja 1930-luku uutta avioliittolakia. Tutkielmani rajaan päättyväksi vuoteen 1939 sen perusteella, että talvi- ja jatkosodan aikana avioitumiskäyttäytyminen muuttui radikaalisti, jonka seurauksena avioerojen määrä lähti suomalaisesta näkökulmasta ennen näkemättömään kasvuun.

Joensuun kaupunki, Liperi, Tohmajärvi ja Ilomantsi sijaitsevat nykyisen Itä-Suomen läänin, Pohjois-Karjalan maakunnan, alueella. 1920- ja 1930-luvulla kunnat kuuluivat Kuopion lääniin. Värtsilä sijaitsi Pohjois-Karjalassa, mutta toisen maailman sodan jälkeen se liitettiin lähes kokonaan Neuvostoliittoon. Paikkakunnat on valittu niiden erilaisuuden perusteella. Joensuu oli silloin ainoa kaupunki Pohjois-Karjalassa. Liperi ja Tohmajärvi olivat ”leipäpitäjiä”⁵, joiden pääasiallinen elinkeino oli maanviljely. Värtsilä puolestaan edustaa melko pientä, mutta teollistunutta pitäjää. Ilomantsi oli tunnettu ”puupitäjänä”⁶, jossa oli vahva ortodoksinen uskonto.

⁵ Juvonen 2006, 66.

⁶ Juvonen 2006, 66.

Tutkimukseni on sosiaalishistoriaa ja näin ollen olen käyttänyt sosiaalishistoriaan kuuluvia tutkimusmetodeja.⁷ Tutkimuksessani on sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia piirteitä. Tutkimuksen perustan muodostaa aineisto, joka on koottu Suomen virallisen tilaston aineistosta sekä henkilöhistoriallisesta lähdeaineuksesta, jonka olen kerännyt kihlakunnan oikeuksien pöytäkirjoista. Olen tutkielmassani verrannut näitä mikro- ja makrotason tietoja monella tapaa ja pyrkinyt selittämään ilmiöiden poikkeavuuksia ja yhteneväisyyksiä. Vertailun tarkoituksena on ollut suhteuttaa valitsemieni paikkakuntien kehitys yleiseen kehitykseen. Näin on ollut mahdollista saada tietoa siitä, oliko alueen kehitys poikkeavaa verrattuna koko maahan. Ja tämän jälkeen yrittää löytää syitä, mistä poikkeava kehitys on mahdollisesti johtunut.

Sosiaalishistorialle tyypillinen menetelmä on luokittelu ja tyypittely. Avioeron saajat olen luokitellut sosiaalisen taustansa ja avioeron myöntämisperusteiden perusteella. Luokittelemalla olen pyrkinyt muodostamaan kuvan siitä, mikä avioeroissa oli yleistä ja mikä harvinaista, sillä kaikki avioerot eivät suinkaan olleet samanlaisia, vaikka oikeudenpäätyksissä on ollutkin samat eroperusteet. Eroavaisuudet ovat tulleet parhaiten esiin lähilukemalla oikeuden päätöksiä sekä lukemalla rivien välistä ja tulkitsemalla pienistä yksityiskohdista, mitä avioerojen taustalla oikeasti oli. Lähiluku on mikrohistorialle tyypillinen lähteiden lukemistapa.⁸ Muilta osin tutkielmani ei ole mikrohistoriallinen.⁹

Tutkielma etenee siten, että toinen luku on taustaluku. Luvussa käsitellään valloilla ollutta lainsäädäntöä ja sen muutoksia sekä avioerojen määrän kehitystä selityksineen koko Suomessa ja Kuopion läänissä. Kolmannessa luvussa avioeroja tarkastellaan paikallisesta näkökulmasta kvantitatiivisin menetelmin. Neljännessä luvussa tarkastellaan temaattisesti tutkimusalueen avioeroissa käytettyjä perusteita. Temaattisen tarkastelun yhteydessä avataan myös sitä, mitä lakipykälillä käytännössä tarkoitettiin sekä miksi joitakin pykäläitä käytettiin harvoin ja mistä johtui, että avioeron saaminen joissakin tapauksissa oli hankalaa.

⁷ Haapala, 1989.

⁸ Elomaa 2001, 61.

⁹ Mikrohistoriasta esimerkiksi Heikkinen 1993, Ollila 1995, Peltonen 1999.

1.3. Tutkimusperinne

Tutkielmani on eräänlainen sekoitus useita eri historian traditioita. Tutkielmani sijoittuu sosiaalishistorian, oikeushistorian sekä historiallisen kriminologian leikkauspisteeseen, jossa pääpainon sijoitan perhehistorian piiriin. Kimmo Katajala on pohtinut tätä samaa asiaa omassa tutkimuksessaan *Suurvallan rajalla, Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa*, jossa käsitellään 1600-luvun avioeroja Käkisalmen läänissä.¹⁰ Hänen mukaansa avioerot ovat perhehistorian ja historiallisen kriminologian vedenjakajalla. Omassa tutkimuksessaan hän päätyy sijoittamaan avioerot historiallisen kriminologian piiriin, perustellen tätä valintaansa sillä, että historiantutkijat ovat sivunneet avioeroa erityisesti seksuaalisuutta ja seksuaalirikollisuutta koskettelevissa tutkimuksissa. Tästä esimerkkinä hän mainitsee Mika Jokiahon seksuaalisuuskäsitysten ja sivilisoitumisprosessin välistä yhteyttä 1600-luvulla käsittelevän artikkelin.¹¹

Oma tutkielmani ei sijoitu historiallisen kriminologian piiriin, koska historiallinen kriminologia on rikosten ja rikosmäärittelyjen tutkimusta. Avioeroissa sinällään ei ollut kyse rikoksista, vaan rikos-näkökulma tulee esiin vain tietyissä tapauksissa, esimerkiksi aviorikoksissa tai väkivallan perusteella annetuissa avioeroissa. Tässä on huomattavissa historian aikasidonnaisuus. Avioerojen luonne muuttui 1600-luvun ja 1900-luvun välisenä aikana niin paljon, että oman tutkimukseni kytkeminen historiallisen kriminologian piiriin ei ole samalla tapaa perusteltua kuin Katajalan tutkimuksen. Enemmistö avioeroista 1900-luvulla perustui puolisoitten välisen rikkoutumiseen eikä rikollisiksi määriteltäviin seikkoihin (huoruus, sukurutsa). Toisaalta tutkimuksessani pääasiainen lähdeaineisto (oikeuksien pöytäkirjat) on kriminologialle tyypillistä, joten lähdekritiikki ja lähdeanalyysi sitovat minunkin tutkielmani osittain kyseiseen traditioon.

Historiallisia avioeroja on käsitelty oikeushistorian piirissä. Sami Mahkonen on tehnyt aiheesta väitöskirjan (*Avioero, Tutkimuksia avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*) oikeustieteen alalta. Väitöskirja käsittelee nimensä mukaisesti avioliittolain erosäännösten taustaa. Oikeushistoria on oikeudellisen muutoksen analyysia. Sen tarkoituksena on selvittää mm. miten oikeus on muuttunut tai ollut muuttumatta, sekä selittää

¹⁰ Katajala 2005, 201–204.

¹¹ Jokiaho 2000.

muutosta.¹² Tutkimuksessaan Mahkonen keskittyy vuoden 1929 avioliittolakiin ja sen taustoihin. Oikeushistorian metodeita tai tavoitteita työstäni ei löydy, mutta olen käynyt tiivistä keskustelua Mahkosen väitöskirjan kanssa. Siinä mielessä tutkimukseni yksi näkökulma on oikeushistoriallinen.

Muita tutkielmalleni oleellisia historian traditioita ovat mentaliteettihistoria ja naishistoria. Esimerkiksi Kirsi Pohjola-Vilkunan tutkimuksessa ”*Eros kylässä*” käsitellään suomalaisten sukupuolielämää sata vuotta sitten mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Tällöin hän sivuuttaa avioeroja yhtenä näkökulmana tapauksissa, joissa seksuaalisuus tavalla tai toisella nousi esiin oikeudessa. Kirjoittaja itse sijoittaa tutkimuksensa mentaliteettihistorian sekä naishistorian kenttään, mutta avioerotutkimukselle Pohjola-Vilkunan tutkimuksella ei sinällään ole annettavaa. Avioeroja käsittelevä luku on Pohjola-Vilkunan työssä hyvin ylimalkainen eikä mentaliteetti tai sukupuoli juuri näyttäytyä avioeroja tarkasteltaessa.¹³ Mikrohistorialliseen traditioon on laskettavissa myös Marja Taussi Sjöbergin ”*Skiljas. Trolovning äktenskap och skilsmässå i Norrland på 1800-talet.*” Tutkimuksessa selvitetään Pohjois-Ruotsin, Norrlannin, avioerojen kehitystä. Lähtökohtana tutkimukselle Taussi Sjöbergillä on yksittäisen henkilön näkökulma avio- sekä kihlaeroihin maatalousyhteiskunnassa.¹⁴ Ruotsalaisessa historian tutkimuksessa avioeroja on tutkittu myös toisenlaisesta näkökulmasta. *Marie Eriksson* on käyttänyt avioerotapauksia tutkiessaan 1800-luvun parisuhdeväkivaltaa.¹⁵

Naishistoriassa avioeroja on käsitelty naisten oikeudellisen aseman yhteydessä melko suppeasti. Yleensä vuoden 1929 avioliittolaki mainitaan naisen vapautumisen yhteydessä ja pääpaino asian käsittelyllä on juuri edellä mainitussa asiassa. Avioerot mainitaan, mutta sen tarkempaa analyysia siitä ei ole tehty.¹⁶ Perhehistorian tutkimus on ollut varsin vilkasta 1960-luvulta lähtien¹⁷, mutta avioerot eivät ole yhdessäkään suomalaisessa perhehistorian tutkimuksessa keskiössä. Avioeroissa on kyse avioliittojen hajoamisesta ja avioliitot ovat perhehistorian yksi tärkeimmistä tutkimuskohteista. Avioliitto oli perheen perusta useimmissa tapauksissa 1920- ja 1930-luvulla. Toki aviottomia lapsiakin syntyi, mutta suurin osa lapsista syntyi avioliittoon. Käsillä olevan tutkielman keskiössä on ollut avioero eli avioliiton

¹² Kekkonen 2002, 7.

¹³ Pohjola-Vilkuna 1995, 61–66.

¹⁴ Taussi Sjöberg 1988, 34.

¹⁵ Eriksson 2005.

¹⁶ Esimerkiksi Korppi-Tommola 2005, 28–36.

¹⁷ Katajala 2005, 204.

päätyminen, joten mielestäni on varsin perusteltua sijoittaa tutkielmani teemansa puolesta myös perhehistorian piiriin. Miellän perhehistorian yhdeksi sosiaalishistorian ”lapsista” sen kysymyksenasettelun ja tutkimusmenetelmien samankaltaisuuksien perusteella.¹⁸

Kansainvälisessä tutkimuksessa avioerot ovat olleet useimmiten sosiologien tutkimuskohteena perheen tutkimuksen yhteydessä. Ajallisesti tutkimukset sijoittuvat toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Varsinkin 1960–1980-luku ovat hyvin edustettuina tutkimuksissa, koska silloin avioerojen määrät alkoivat kasvaa räjähdysmäisesti ja kiinnostus avioerojen tutkimiseen nousi.¹⁹ Tunnetuimpia yhdysvaltalaisia tutkijoita ovat esimerkiksi *Judith Wallerstein*, joka on tutkinut avioeron jälkeistä elämää. Tutkimuskohteena hänellä on ollut avioeron pitkäaikaiset vaikutukset lapsiin. Tutkimusryhmänsä kanssa hän on seurannut eron lapsia lapsuudesta aikuisuuteen asti.²⁰ Myös *Robert S. Weiss* sekä *E. Mavis Hetherington* ovat olleet kiinnostuneita avioeron jälkeisestä elämästä. Weiss²¹ on tutkinut yksinhuoltajia ja Hetherington on toimittanut kirjan, jossa eri tutkijat ovat tutkineet muun muassa uudelleen avioitumista.²² *William J. Goode* aloitti ensimmäisten joukossa avioerojen tutkimisen Yhdysvalloissa. Monissa tutkimuksissaan hänen lähtökohtanaan on ollut sosiaalinen muutos aviollisessa suhteessa ja tästä lähtökohdasta hän on tutkinut myös avioeroja.²³

Myös Suomessa sosiologit ovat käsitelleet avioeroja. Esimerkiksi Erik Allardtin tutkimuksessa *Miljöbetingade differenser i skilmässofrekvensen* tutkitaan vuosien 1891–1950 avioerofrekvenssien trendejä ja yritetään löytää selityksiä muutoksille. Allardtin tutkimus on hyvin laaja, mutta monissa kohdissa valitettavan puutteellinen, selitykset ovat hyvin pinnallisia ja itseään toistavia. Ansiokasta tutkimuksessa on asenteiden mittaaminen avioeroa kohtaan 1940-luvun lopussa. Oman tutkimukseni kannalta tiedoilla ei ole sinällään merkitystä, sillä sota-aika muutti asennoitumista hyvin paljon. Teosta voidaan kuitenkin pitää ensimmäisenä vuoden 1929 avioliittolakia koskevana tutkimuksena, joten siinä mielessä tutkimus on merkittävä.

Yleisteoksista kattavin on ehdottomasti Roderick Phillipsin *Untying the knot, A Short History of Divorce*. Tutkimuksen keskiössä ovat länsimaiset avioerot ja niiden historia 1600-luvulta

¹⁸ Häggman 1996, 13.

¹⁹ Esimerkiksi Amato 2004, 268.

²⁰ Judith Wallerstein, *Surviving the Breakup* (1980), *Avioeron jälkeen* (1991), *Avioeron perintö* (2007).

²¹ Weiss Robert S. 1979, *Going It Alone*.

²² Mavis & Glenn 1992, *Coping with Marital Transitions*.

²³ Esimerkiksi William J. Goode 1982, *The Family* second edition.

aina 1990-luvulle asti. Tutkimuksen painopiste on kuitenkin länsieurooppalaisissa (Iso-Britannia, Ranska, Saksa) maissa. Tämä näyttäytyy esimerkiksi 1900-luvun alun avioerojen määrän kasvun selittämisenä ensimmäisen maailmansodan vaikutuksilla. Teoksessa on kuitenkin monia yleistettävissä olevia havaintoja avioerokäyttytymisestä, mitkä siis pätevät Suomenkin olosuhteissa. Toinen ulkomaalainen laaja tutkimus avioeroista on Robert Chesterin toimittama sosiologinen tutkimus *Divorce in Europe*. Teoksessa on useita samalla kaavalla kirjoitettuja artikkeleita ympäri Eurooppaa. Artikkeleissa tutkijat selvittävät oman maansa avioerokäyttytymistä hyvin tilastollisessa valossa. Suomen osalta tutkimuksen on tehnyt Kirsti Anntila. Teoksen tarkoituksena on ollut toimia yleisesityksenä, jonka pohjalta voi tehdä vertailua eri Euroopan maiden kesken.

Vuoden 1929 avioliittolain kommentaariteoksista olen käyttänyt F. Grönvallin teosta ”*Uusi avioliittolainsäädäntö selityksineen*” vuodelta 1929 sekä Oiva Huttusen ”*Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset*” vuodelta 1930. Grönvallin ja Huttusen kommentaariteokset ovat hyvin samantyyppiset, mutta paikoin toisiansa täydentäviä. Kommentaariteosten tärkeys on nimenomaan siinä, että ne avaavat lain tarkoituseriä ja selittävät, mitä tietyillä lain kohdilla oikeastaan on ajettu takaa. Esimerkiksi Huttusen kommentaariteos on tehty silmällä pitäen sitä, että uusi laki kosketti monia muitakin ihmisiä kuin lainoppineita. Hänen tarkoituksenaan on ollut tehdä teos, joka avaisi lakia maallikoillekin. Kolmas käyttämäni oikeustieteellinen teos on Martti Rautialan ”*Avioliiton purkaminen*” vuodelta 1946. Rautialan teos käsittelee pelkästään avioliiton pätemättömyyttä ja avioeroa. Teoksessa näkyy, että lain voimaan tulosta oli kulunut jo 16 vuotta, joten perspektiivi lakiin on hieman erilainen kuin Grönvallilla tai Huttusella. Rautialan teoksessa on myös esimerkkejä siitä, miten lakia on sovellettu tietyissä tapauksissa.²⁴

Suomalainen avioerojen tutkimus painottuu pääasiallisesti sotien jälkeiseen aikaan ja keskittyy erityisesti 1970-luvun jälkeisiin muutoksiin. Tutkimuksista mainittakoon Pauliine Koskelon *Avioerot ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1930–1977*. Pääpaino tässä tutkimuksessa on 1950-luvun jälkeinen aika, joten 1930-luvun käsittely on hyvin vähäistä. Tutkimuksessa käsitellään esimerkiksi perheen sisäisiä tekijöitä (esimerkiksi avioliitonkesto, naimisiinmenoikä, puolisoien ikäero.), jotka ovat vaikuttaneet avioerojen määrään. Jarl

²⁴ Esimerkiksi Rautiala 1946, 133.

Lindgren on tutkinut iän merkitystä avioeroihin erilaisin kohortein tutkimuksessaan *Avioero ja ikä* (1986).

1.4. Lähteet

Pääasialliset lähteeni muodostuvat oikeuden pöytäkirjoista. Tutkielmassani tarkastelen Ilomantsin, Liperin ja Tohmajärven (mukaan luettuna Värtsilä) käräjäoikeuksien sekä Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasioiden pöytäkirjoja vuosilta 1920–1939. Värtsilä kuului vuoteen 1935 asti Tohmajärven käräjäoikeuden alaisuuteen. Kyseisenä vuonna Värtsilä ja Pälkjärvi muodostivat oman käräjäkuntansa ja seuraavana vuonna se liitettiin Suojärven tuomiokuntaan. Vuoden 1935 jälkeiset Värtsilän varsinaisasioiden pöytäkirjat ovat kadonneet talvi- ja jatkosodan aikana, joten Värtsilän tarkastelu tässä tutkielmassa päättyy vuoteen 1935.

Lisäksi tutkin Liperin, Tohmajärven ja Ilomantsin evankelisluterilaisten seurakuntien asumus- ja avioeropäätöksiä (Joensuusta ja Värtsilästä näitä tietoja ei ole enää olemassa). Asumus- ja avioeropäätösarkistot muodostuivat tuomiokapitulien lähettämistä erokirjoista. Puolisot hakivat erokirjan tuomiokapitulista avioerotuomion jälkeen. Erokirja toimi esteettömyystodistuksena, jos aviopuolisot halusivat avioitua avioeron jälkeen uudelleen. Kovin informatiivisia erokirjat eivät ole: niihin on kirjattu eronneiden nimet ja syntymäajat sekä oikeuden päätöksen aika ja paikka. Joissakin erokirjoissa oli myös syy, miksi avioero oli myönnetty. Erokirjojen tarkastelun pääasiallisena tarkoituksena oli johdattaa minut Korkeimman oikeuden erivapaudella myönnettyjen avioerojen jäljille, mutta etsinnöistä huolimatta Kansallisarkistosta ei kyseisiä päätöksiä löytynyt. Erokirjoja tutkimalla saa käsityksen Liperin, Tohmajärven ja Ilomantsin eronneisuudesta kokonaisuudessaan. Erokirja käytäntö poistui vuoden 1929 avioliittolain yhteydessä.

Tuomiokapitulien myöntämällä erokirjoilla oli myös yhteiskunnallinen merkitys. Suomen virallinen tilasto alkoi tilastoida avioeroja vuonna 1881 ja näiden tilastoiden pohjana toimivat erokirjat. Aluksi tilastoinnin perustana oli kirkkoherroilta saadut ”taulujen ilmoitukset”, joihin kirkkoherrat merkitsivät avioerojen määrät. Nämä taulujen ilmoitukset kuitenkin ovat hyvin epäluotettavia. Esimerkiksi Joensuussa näiden kirkkoherrojen ilmoitusten mukaan avioeroja olisi ollut 1920-luvulla yhteensä vain 10, Liperissä 16, Ilomantsissa kolme ja Tohmajärvellä

ei yhtään.²⁵ Seurakuntien asumus- ja avioerotilastojen mukaan Liperissä oli kyllä 16 avioeroa, mutta vuodet eivät satu kohdilleen. Ilomantsissa kuudelle entiselle avioparille oli myönnetty erokirja ja tässäkään tapauksessa vuodet eivät ole yhteneväiset. Tohmajärvellä erokirjan oli saanut seitsemän entistä avioparia.²⁶ Suomen virallinen tilasto huomasi tämän saman ongelman jo 1800-luvulla ja muutti käytäntöjään siten, että kokosi tilastonsa ainoastaan tuomiokapitulien lähettämien tietojen perusteella vuodesta 1892 lähtien.²⁷ Ongelmaton tämäkään tapa ei ole, sillä se kertoo vain tuomiokapitulien myöntämistä erokirjoista, ei siis oikeuden myöntämistä avioeroista. Ihmiset eivät hakeneet erokirjaa aina heti oikeuden päätöksen jälkeen, vaan toisinaan sen hakemiseen saattoi kulua vuosi tai pari ehkä jopa kymmenenkin vuotta, toiset eivät hakeneet ollenkaan erokirjaa. Mahkonen on tutkinut väitöskirjassaan tätä ongelmaa ja hän tuli siihen tulokseen, että lähdepohtajan vaillinaisuudesta huolimatta, ei tiedollisia vinoutumia aiheudu, sillä lähestulkoon kaikki ihmiset hakivat erokirjan.²⁸ Ongelma poistui vuonna 1930, kun erokirjakäytäntö lopetettiin uuden avioliittolain myötä. Tämän jälkeen tilastot tehtiin tuomioistuimien lähettämien tietojen perusteella.

Tämän tutkielman aineistot ovat luotettavia Ilomantsia, Liperiä ja Tohmajärveä koskien. Joensuun ja Värtsilän tiedot ovat vain suuntaa antavia, sillä 1920-luvun erivapaudella myönnettyistä avioeroista kyseisillä paikkakunnilla, minulla ei ole tietoa, sillä Tilastokeskus ei myöntänyt minulle lupaa tutkia heidän avioerotilastoja. Toinen keino olisi ollut tutkia Savonlinnan ja Viipurin tuomiokapitulien arkistoja, sillä täysin samat tiedot olisivat sielläkin olleet, mutta talvi- ja jatkosodan aikana kyseisiä arkistoja siirrettiin ja siinä yhteydessä arkistot katosivat. Lähdeaineiston vaillinaisuus 1920-luvun Joensuuta ja Värtsilää koskien on syytä pitää mielessä tutkielmaa lukiessa.

²⁵ Väestömuutostilastot 1920–1929, väestömuutostauluja seurakunnittain, Kuopion lääni, Tilastokeskuksen arkisto.

²⁶ Ilomantsin seurakunnan arkisto, väestörekisteriarkisto, asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938, I Jaa 1, JoMA. Liperin seurakunnan arkisto, väestörekisteriarkisto, asumus- ja avioeropäätökset 1813–1929, I Jaa, JoMA. Tohmajärven seurakunnan arkisto, väestörekisteriarkisto, asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929, I Jaa:1, JoMA.

²⁷ Mahkonen 1980, 14.

²⁸ Mahkonen 1980, 18.

2. Avioerojen yleinen tarkastelu

2.1. Naimakaaresta avioliittolakiin

Vuonna 1929 Suomessa säädettiin uusi avioliittolaki, jolla kumottiin lähes kaksi sataa vuotta vanha naimakaari. Naimakaaresta säädeltiin avioitumista sekä avioeroja koskevia seikkoja.²⁹ Naimakaari oli tullut voimaan vuonna 1734 yleisen lain yhteydessä, mutta sen juuret juontavat 1500-luvun uskonpuhdistukseen, jolloin protestanttisissa maissa avioeroista tuli mahdollista.³⁰ Naimakaaren mukaan avioero oli mahdollinen vain kahdessa tapauksessa joko silloin, jos puoliso oli syylistynyt aviorikokseen tai jos puoliso oli hylännyt tahallisesti eli omavaltaisesti puolisonsa. Lisäksi käytössä oli niin kutsuttu erivapauskäytäntö. Tällöin avioeroa haettiin senaatin oikeusosastolta ja vuodesta 1919 lähtien korkeimmalta oikeudelta. Erivapaudella avioeron saattoi saada ”för en eller annan orsak” eli syystä tai toisesta. Koko erivapauslainkäyttöä sääтели vain edellä mainittu perusnormi. Käytännössä erivapauksella avioeron sai useimmiten sellaisissa tapauksissa, joissa puoliset olivat olleet hyvin riitaisia, puoliso oli tuomittu elinkautiseen tai pitkäaikaiseen vapausrangaistukseen tai jos toinen puoliso oli tullut parantumattomasti sairaaksi.³¹ Avioeron hakemisessa oli tärkeää, että osoitettavissa oli selkeästi syyllinen ja syytön. Jos näyttö ei ollut tarpeeksi vakuuttavaa, avioeroa ei välttämättä myönnetty. Myös silloin, jos kummatkin puoliset olivat osoittautuneet syyllisiksi avioliiton rikkoutumiseen, avioeron saanti oli mahdotonta.³²

Monet asiat vaikuttivat siihen, että 1900-luvun alussa alettiin uudistaa avioliittolakia. Näistä tärkeimpinä olivat Suomen yhteiskunnallisten olojen muuttuminen ja erityisesti naisten aseman parantuminen. Naisten asema oli tasa-arvoistunut huomattavasti monien lakiuudistuksien myötä. Uudistusten myötä täysi-ikä saavuttanut naimaton suomalainen nainen oli saavuttanut oikeudellisen tasa-arvon miehen kanssa. Kyse oli kuitenkin vain naimattomista ja eronneista naisista sekä leskistä. Naimisiin mennessään nainen menetti täysivaltaisuutensa ja joutui puolisonsa edusmiehisyyden alaisuuteen. Mies siis päätti kaikista taloudellisista ja oikeudellisista asioista. Käytännössä aviovaimon oikeusasema oli verrattavissa alaikäisen lapsen asemaan.³³

²⁹ Carlén 1843, 15–16. <http://agricola.utu.fi/hist/kktk/lait/1734/1175904.html> luettu 15.6.2009

³⁰ Katajala 2005, 201.

³¹ Allardt 1952, 25–26; Mahkonen 1980, 54, 105–106.

³² Anntila 1977, 9.

³³ Huttunen 1930,9. Korppi-Tommola 2005, 34. Lähteenmäki 1995, 254.

Toinen seikka, mikä omalta osaltaan edisti avioerolainsäädännön uudistusta, oli vanhan lain kykenemättömyys vastaamaan 1920- ja 1930-lukua. Eino J. Ahla esitti lakimies-lehdessä jo vuonna 1915 näkökohtia avioerolainsäädännön uudistukseen. Hän kritisoi erityisesti sitä, että erivapautuksella annettiin avioeroja liian helposti, eikä niissä ollut yhtenäistä linjaa. Ahlan mukaan avioeron halunneet kiersivät surutta lakeja. Esimerkiksi varakkaammat avioparit olivat saattaneet sopia, että toinen karkaisi ulkomaille. Ideana näissä oli se, että

Toinen puoliso lähti yksinkertaisesti seilaamaan Tallinnaan menevässä vuorolaivassa Suomenlahden yli tai matkusti Tornioon ja tepasteli sieltä vanhaan Handolinin sillan yli Haaparannan kaupunkiin Ruotsin kuningaskunnassa. Laivaan nousija ja rajamerkin kohdalla keskellä siltaa, jonka toisella puolella luki Suomi-Finland toisella Konungadömet Sverige, seisija, ilmoitti mukanaan oleville ”todistajille” poistuvansa isänmaastaan vuoden ajaksi eikä enää palaavansa yhdyselämäänsä tänne jääneen aviosiippansa kanssa. Seuraavassa vuorolaivassa saattoi kuitenkin Viron-kävijä jo ilmestyä Helsinkiin, ja Haaparannassa kahvilla käynyt tuli kenties jo samana iltana, ehkä hieman arasti ympärilleen vilkuillen, Tornioon takaisin, söi sen oivallisessa hotellissa erinomaisen illallisen, nukkui yönsä yhtä oivallisessa vuoteessa ja lähti seuraavana aamuna omille teilleen.³⁴

Näin ”hylätty” puoliso voisi oikeudessa esittää, että puoliso oli hänet häijyydestä ja ynseydestä törkeästi hylännyt, ja näillä perusteilla saada avioeron. Köyhemmillä ihmisillä ei välttämättä ollut varaa tällaiseen, mutta omat keinonsa heilläkin Ahlan mukaan oli, nimittäin lavastettu aviorikosdraama, jota katsomaan oli kutsuttu pari hyvää ystävää. Näin ollen Ahlan mukaan avioerolainsäädännölle piti kiireesti tehdä jotain.³⁵

Ensimmäiset avioliittolain uudistamishankkeet käynnistyivät 1800-luvun loppupuolella, mutta yksikään sääty ei innostunut lain muuttamisesta. Ennen 1920-lukua senaatti antoi kaksi kertaa lainvalmistelukunnalle tehtäväksi tarkistaa avioeroa koskeneet säännökset, mutta kummallakin kerralla työ jäi puolitiehensä.³⁶ 1920-luvun alussa avioliittolain uudistus

³⁴ Erich 1946, 98.

³⁵ Ahla 1915, 1-3.

³⁶ Mahkonen 1980, 150.

käynnistyi uudelleen. Vuonna 1921 annettiin asiasta ensimmäinen esitys, mutta sitä ei ehditty käsitellä. Vielä vuoden 1923 valtiopäivillä esitys hylättiin puutteellisena.³⁷ Monien anomuksien, lainvalmistelukunnan laatimien mietintöjen sekä lakiehdotuksien jälkeen eduskunta vihdoinkin hyväksyi uuden lain 8.3.1929. Tasavallan presidentti vahvisti lain kesäkuussa ja se astui voimaan 1.1.1930.³⁸ Eduskunnassa laista käydyssä keskustelussa keskeisimmiksi teemoiksi nousivat puolisoitten avioitumisiät sekä siviiliavioliiton pakollisuus. Vähäisessä avioeroa koskeneessa keskustelussa huomio kiinnittyi pykälien sanamuotoihin. Näyttääkin siltä, että eduskunnassa oltiin hyvin yksimielisiä avioeroa koskevista lainuudistuksista. Erityisesti naiskansanedustajat ajoivat uutta avioliittolakiä yhtenä rintamana.³⁹

Vuoden 1929 avioliittolain myötä avioeroperusteiden määrä kasvoi. Aviorikoksen ja omavaltaisen hylkäämisen lisäksi avioeron syitä olivat nyt: 1. avioliiton aikana saatu sukupuolitauti, 2. puolison hengen tavoittelu tai törkeä pahoinpitely, 3. yli kolmen vuoden vapausrangaistus tai rangaistus häpeällisestä rikoksesta, 4. huumaavien aineiden väärinkäyttö, 5. puolison mielisairaus tai tylsämielisyys, jos sairaus oli kestänyt kolme vuotta, eikä parantumisesta ollut toivoa, 6. puolison katoaminen sekä 7. vähintään kahden vuoden pituinen välien rikkoutumisesta johtunut erillään asuminen.⁴⁰ (liite 1)⁴¹

Vuoden 1929 avioliittolaissa säädettiin lähes samat avioeroperusteet, jotka olivat oikeuskäytännön kautta muodostuneet 1920-luvulla.⁴² Uusi laki oikeastaan laillisti jälkikäteen tapahtuneen kehityksen. Sami Mahkosen mukaan vuoden 1929 avioliittolaki tiukensi ja tarkensi erokriteerejä, minkä seurauksena Mahkosen mukaan avioeron saaminen kävi entistä vaikeammaksi.⁴³ Tämä ei kuitenkaan ollut lainsäätäjien tarkoitus. Eduskunnassa avioliittolaista käydyssä keskustelussa korostettiin sitä, että silloinen lakiehdotus tulisi ”avartamaan ja helpottamaan suuressa määrässä avioeron saantia”.⁴⁴ Vuoden 1929 avioliittolaki poisti monia epäkohtia lakkauttamalla aviomiesten edusmiehisyyden. Lain myötä aviopuolisolle taattiin samat oikeudet yhteiseen pesään. Uuden lain myötä

³⁷ Lähtenmäki 1995, 255.

³⁸ Korppi-Tommola 2005, 34. Mahkonen 1980 150–153.

³⁹ Valtiopäivät 1929, pöytäkirjat, 55, 252, 324, 433.

⁴⁰ Avioliittolaki 1929, 70–77§.

⁴¹ Liitteessä yksi on hyväksytyt avioeroperusteet vuoden 1734 naimakaaren ja vuoden 1929 avioliittolain voimassaoloaikana.

⁴² Mahkonen 1980, 215.

⁴³ Mahkonen 1980, 202.

⁴⁴ Valtiopäivät 1929, pöytäkirjat, 56.

erivapauskäytäntö lakkautettiin eli korkein oikeus ei myöntänyt enää eroja, vaan kaikki tapaukset käsiteltiin ensin alioikeuksissa. Lisäksi kirkon osuus avioeroissa poistui kokonaisuudessaan, sillä enää eronneiden ei tarvinnut hakea erokirjaa tuomiokapitulista.⁴⁵

2.2. Avioerot Suomessa ja Kuopion läänissä

Suomessa avioerot olivat erittäin harvinaisia 1800-luvulla. 1880-luvulla avioerojen vuosittainen keskimäärä oli ainoastaan 55 avioeroa ja vuosikymmen myöhemmin 103.⁴⁶ Lähes kaikki avioliitot olivat elinikäisiä eli liitot päättyivät vasta toisen puolison kuolemaan. Eronneisuus⁴⁷ ei kasvanut tasaisesti vaan tyypillisiä olivat kiihtyvän ja hitaan kasvun kaudet sekä suvantovaiheet. 1900-luvun alku oli hitaan avioerojen määrän kasvun kautta. Myös avioeroperusteet pysyttelivät lähes samoina aina 1910-luvulle asti. Yleisemmin tuolloin myönnettiin avioero puolison hylkäämisen perusteella (45 % avioeroista), toiseksi yleisintä eroaminen oli aviorikoksen takia (40 %) ja loput avioeroista tapahtui erivapausmenettelyllä. 1910-luvun loppupuolella tilanne alkoi muuttua kahdella tapaa. Ensinnäkin avioerojen määrä lähti kiihtyvään nousuun ja toisekseen käytetyt avioeroperusteet muuttuivat täysin päin vastaisiksi. 1920-luvulla noin kaksi eroa kolmesta myönnettiin erivapauden perusteella ja samalla hylkäämisen perusteella myönnettyjen avioerojen määrä pienentyi murto-osaan.⁴⁸ Avioerojen kasvu kiihtyi erityisesti 1920-luvun loppupuolella. Kaikkiaan eroja myönnettiin vuonna 1920 516 kertaa, kun taas vuonna 1929 määrä oli jo 1167. Avioerojen määrä siis kaksinkertaistui vuosikymmenen aikana.⁴⁹

Avioerolainsäädännön muutos vuonna 1930 ei lisännyt eronneisuuden kasvuvauhtia, vaan 1930-luku oli kasvun kannalta melko tasaista, vaikkakin vuosittainen avioerojen määrä vaihteli melko paljon. Vuonna 1939 avioerojen määrä laski huomattavasti talvisodan vuoksi. Alla olevasta kuviosta on selkeästi havaittavissa, että sotavuosien aikana ja niiden jälkeen avioerojen määrä kasvoi moninkertaisesti. Sotavuosina solmittujen avioliittojen kesto oli huomattavasti epävarmempaa kuin rauhan aikana solmittujen avioliittojen. Esimerkiksi

⁴⁵ Korppi-Tommola 2005, 34. Mahkonen 1980, 1-4.

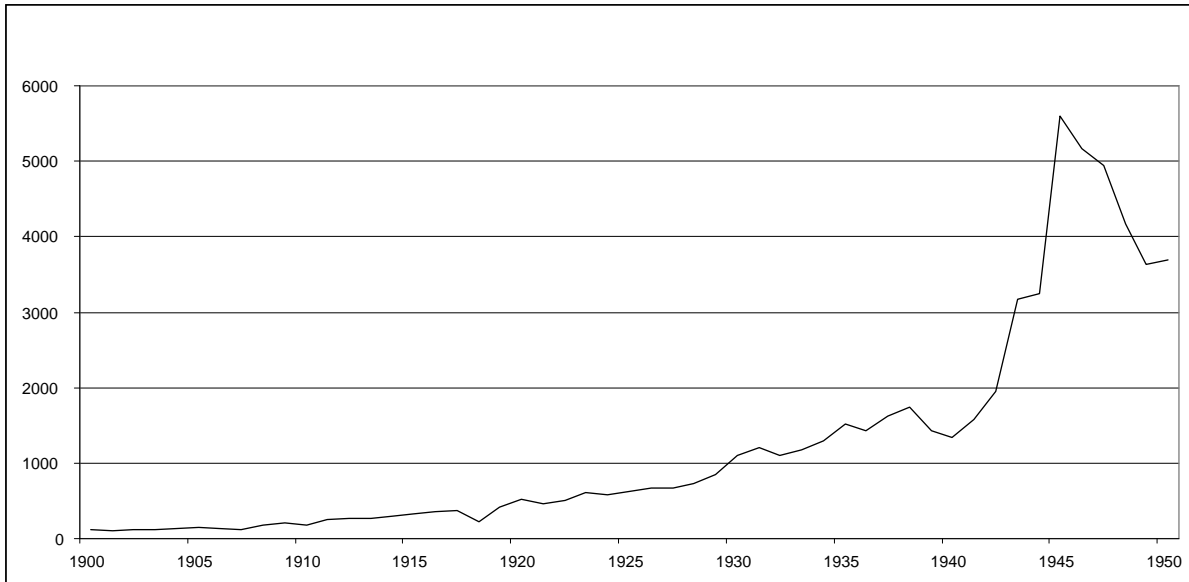
⁴⁶ SVT VI Väestötilasto 57, väestösuhteet vuonna 1921, 13.

⁴⁷ ”Eronneisuudella tarkoitetaan joko liittojen purkautumista ilmiönä, jota tutkitaan, tai mitä tahansa mittalukua, joka ilmoittaa purkautuneiden liittojen osuuden väestöstä tai jostakin väestönosasta.” Pitkänen 2007, 340.

⁴⁸ Pitkänen ja Jalovaara 2007, 149–150.

⁴⁹ Mahkonen 1980, 75;91.

vuonna 1944 solmituista avioliitoista oli hajonnut kahden ensimmäisen avioliittovuoden jälkeen 18,8 promillea, kun vastaava luku vuodelta 1938 oli 1,6 promillea.⁵⁰ Vuoden 1945 huippulukeman jälkeen avioerojen määrä alkoi laskea.



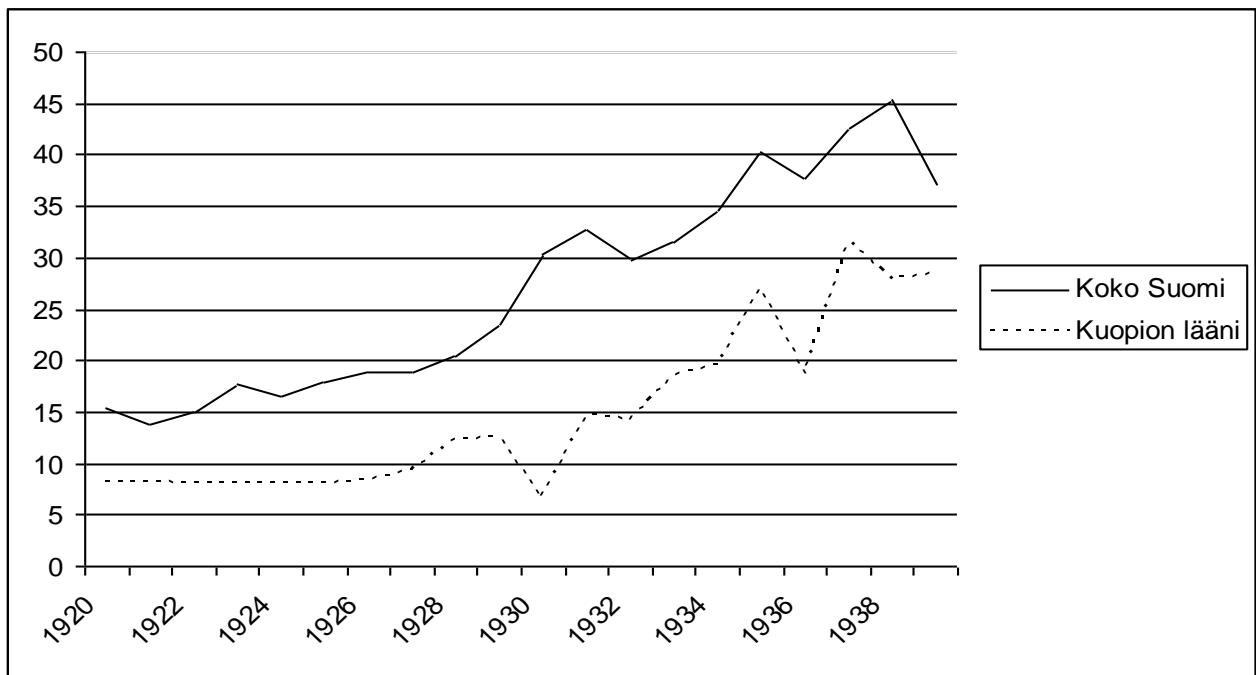
Kuvio 1. Avioerojen absoluuttinen määrä Suomessa vuosina 1900–1950

Lähde: SVT VI väestötilasto: 46, 52, 59, 66:2, 75, 86, 97, 102 väestönmuutokset, solmitut ja purkautuneet avioliitot. Suomen tilastollinen vuosikirja 1952, purkautuneet avioliitot vuosina 1866–1950 (vuodet 1945–1950 ovat Suomen tilastollisesta vuosikirjasta).

Alla olevassa kuviossa on esitetty avioerojen kehitys koko Suomessa ja Kuopion läänissä keskiväkiluvun 100 000 asukasta kohti.⁵¹ Kuvioista on selkeästi havaittavissa, että Kuopion läänissä avioerot olivat paljon harvinaisempia kuin yleisesti koko maassa. Tämä johtuu siitä, että Kuopion lääni oli hyvin maaseutumainen. Läänissä ei ollut kuin kolme pientä kaupunkia, nimittäin Kuopio, Iisalmi ja Joensuu. Kumpaakin aluetta tarkasteltaessa, havaittavissa on samanlainen kehityskulku. Vaikka Kuopion läänissä ei ollut avioeroja paljon, niin yhteiskunnalliset muutokset ovat sielläkin selkeästi havaittavissa.

⁵⁰ Allardt 1952, 33.

⁵¹ Avioerojen tarkastelu keskiväkilukua kohti ei ole paras mahdollinen, sillä kaikki asukkaat eivät olleet naimisissa (esimerkiksi lapset). Nykyisin avioeronneisuutta tarkastellaan 1000 naimisissa olevaa naista kohti. Koska Kuopion läänistä ei ole tilastoitu vuosittain kaikkia naimisissa olevia, niin kyseinen tarkastelutapa tässä tutkielmassa ei ollut mahdollista.



Kuvio 2. Avioerot keskiväkiluvun 100 000 asukasta kohti koko Suomessa ja Kuopion läänissä vuosina 1920–1939

Lähde: SVT VI Väestötilasto, Väestösuhteet 56:1, 57, 60, 62–65, 67, 68,70, 73, 74, 77, 80, 81, 83, 84, 87, 91, 93, väkiluku. SVT VI Väestötilasto, Väestösuhteet 56:1, 57, 60, 62–65, 67, 68,70, 73, 74, 77, 80, 81, 83, 84, 87, 91, 93, solmitut ja purkautuneet avioliitot. SVT VI Väestötilasto, Väestömuutokset 59, 66:1, 75, 79, 82, 85, 95, 96, Purkautuneet avioliitot lääneittäin (Huom. Vuosilta 1921–1925 ei ole kuin yhteenlaskettu tieto). SVT VI Väestötilasto, väestösuhteet vuonna 1926, solmitut ja purkautuneet avioliitot.

Kuopion läänin avioerojen vuosittainen määrä aikavälillä 1921–1925 on kyseisten vuosien keskiarvo, sillä tuona ajanjaksona Suomen virallinen tilasto ei tilastoinut läänien avioeroja vuosittain. Kuten koko Suomessa myös Kuopion läänissä avioerojen määrä lähti nousuun 1920-luvun viimeisinä vuosina. Avioerojen määrissä oli enemmän vaihtelua 1930-luvulla, eikä ainoastaan vuosikymmenen alussa vaan myös myöhemmin. Valtakunnallisesti eniten avioeroja annettiin vuonna 1938, kun 45 henkilöä sadastatuhannesta päätyi eroon puolisoistaan. Kuopion läänissä huippulukemat saavutettiin vuotta aikaisemmin, jolloin sadastatuhannesta henkilöstä 31 erosi.

Suurin eroavaisuus koko Suomen ja Kuopion läänin välillä on vuoden 1930 kieppeillä, kun uusi avioliittolaki astui voimaan. Kuopion läänissä avioerojen määrä lähti heti jyrkkään laskuun. Ainoastaan kuusi sadastatuhannesta sai avioeron kyseisenä vuonna. Koko Suomessa puolestaan vuoden 1929 avioliittolain myötä erojen määrän kasvu hidastui ja kääntyi hyvin hienoiseen laskuun vasta vuonna 1931. Määrä ei kuitenkaan laskenut missään vaiheessa samalle tasolle kuin mitä se oli ollut ennen vuoden 1929 avioliittolakia. Notkahduksen jälkeen

erojen määrä lähti taas nousuun. Sami Mahkonen on esittänyt avioerojen vähenemisen syyksi 1930-luvun alussa sen, että sääntelemätön erivapauskäytäntö poistui kokonaisuudessaan vuoden 1929 avioliittolain myötä ja osittain sen seurauksena avioerojen saanti hankaloitui. Esimerkiksi aikaisemman vuoden erillään asumisen jälkeen, 1930-luvulla piti asua kaksi vuotta erillään ennen avioeron saantia.⁵² Lain muutos itsessään ei ole riittävä selitys avioerojen määrän vähentymiseen. 1930-luvun alussa koettiin maailmanlaajuinen talouslaman. Esimerkiksi Yhdysvalloissa avioerojen määrä vähentyi 1930-luvun alussa yksinkertaisesti siitä syystä, että ihmisillä ei ollut varaa avioeroihin.⁵³ Laman vaikutukset näkyivät myös Suomessa ihmisten harkitsevaisuutena, varsinkin asioissa, jotka koskivat perhettä. Esimerkiksi avioliittojen solmimisen määrä vähentyi selkeästi laskusuhdanteen aikana (vuodessa noin tuhannella), kun taas noususuhdanteen alkaessa avioituvuus alkoi kasvaa.⁵⁴ Luultavammin sama päti myös avioeroihin. Avioerot olivat tiukasti sidottu taloudellisiin edellytyksiin eli vaikeina taloudellisina aikoina parisuhteesta ei voitu lähteä. Nousukaudella työllistyminen ja itsensä elättäminen helpottui ja avioliitot ja avioerot tulivat taas mahdollisiksi.

Erikoinen notkahdus kummassakin kehityskaaressa on vuonna 1936, jolloin avioerojen määrä väheni koko Suomessa kuudella prosentilla verrattuna edelliseen vuoteen. Kuopion läänissä vähennys oli jopa 30 prosenttia. Notkahdusta edelsi vuonna 1935 huikea kasvu verrattuna vuoteen 1934. Tällöin avioerojen määrä kasvoi koko Suomessa noin 16 prosentilla ja Kuopion läänissä 40 prosentilla. Osaltaan tämä saattaa selittyä sillä, että yleinen taloudellinen tilanne alkoi kohentua vuoden 1934 aikana.⁵⁵ Lama-aikana kyteneet avioerot aktualisoituivat taloudellisen tilanteen parantuessa, mikä näkyy suurena avioeron määrän kasvuna 1930-luvun puolessavälissä. Tämän ”erotulvan” jälkeen eronneisuus pienentyi lyhyeksi aikaa, määrän noustessa taas koko Suomessa vuonna 1938 ja Kuopion läänissä jo edellisenä vuotena. 1930-luvun puolessa välissä ei tapahtunut avioero- tai perhelainsäädännössä mitään uutta, mikä selittäisi 1930-luvun puolenvälin suuret vaihtelut.

Avioerojen määrän kasvun selittävänä tekijänä ei voida pitää ainoastaan lainsäädännöllisiä muutoksia, sillä vuoden 1929 avioliittolaki ainoastaan laillisti jo valloilla olleet käytännöt. Avioerojen määrän kasvu 1900-luvun alussa onkin mielletty teollistumisen ja

⁵² Mahkonen 1980, 202–203.

⁵³ Amato 2004, 266

⁵⁴ Gummerus 1938, 202.

⁵⁵ Suoranta 2001, 155.

kaupungistumisen lieveilmiöksi.⁵⁶ Teollistuminen ja kaupungistuminen itsessään ovat liian ylimalkaisia käsitteitä selittämään 1900-luvulla tapahtuneita muutoksia, jotka vaikuttivat olennaisesti perhe- ja avioelämään. Eronneisuuteen vaikuttikin hyvin monet seikat.

Naisten asema oli parantunut huomattavasti 1900-luvun alussa ja varsinkin vuoden 1929 avioliittolain edusmiehisyyden poistuminen muutti naisten taloudellista asemaa huomattavasti. Parannuksien seurauksena oli se, että naisilla oli entistä paremmat mahdollisuudet kantaa avioerojen taloudelliset seuraukset. Maailmansotien välisenä aikana suomalaisista naisista yhä useampi kävi ansiotyössä kodin ulkopuolella. Erityisesti naisten siirtyminen teollisuuteen luettavien ammattien piiriin kasvoi huomattavasti 1910- ja 1920-lukujen välillä.⁵⁷ Naisten työ kodin ulkopuolella oli tavanomaisempaa kaupungeissa, missä avioerojen määrätkin olivat huomattavasti suurempia kuin maaseudulla. Maaseudulla tilallisväestön avioerot olivat vaikeita siinä mielessä, että yhteisen tilan hoito oli kummankin aviopuolison pääasiallinen elinkeino ja toimeentulon lähde.⁵⁸

Suuri vaikutus eronneisuuden lisääntymiselle oli yleisen mielipideilmaston muuttuminen teollistumisen myötä. 1900-luvun alussa oltiin erityisesti kirkon piirissä hyvin huolestuneita ihmisten moraalien heikentymisestä sekä perheen arvostuksen alenemisestä. Kirkon mukaan näiden todisteena olivat erolukujen kasvu, syntyvyyden ja avioituneisuuden selkeä alentuminen ja rikollisuuden sekä itsemurhien määrän kasvu.⁵⁹ Myös yleisessä julkisessa keskustelussa oltiin huolissaan perheestä, erityisesti huolta aiheutti vähentynyt avioituneisuus ja siihen kiinteästi liittyvä hedelmällisyys.⁶⁰ Huoli perheestä johtui suurista muutoksista, mitä perheessä oli tapahtunut 1800-luvulta tultaessa 1900-luvulle. 1900-luvun alussa luokkayhteiskunnan vakiintuessa keskiluokkainen ydinperhe (vanhemmat ja lapset) alkoi korvata porvarillista perhekuntaa sekä talonpoikaista patriarkaalista huonekuntakäytäntöä.⁶¹ Vahvasti esille nousivat keskustelut esimerkiksi siveellisyydestä, sukupuolirooleista ja kotitalousideologiasta.⁶² 1920- 1930-luvulla naiset elivät ristiriidassa: yhteiskunnan ideaalina

⁵⁶ Allardt 1952, 38. Nieminen 1993, 83.

⁵⁷ Suoranta 2001, 146. Vattula 1989, 15.

⁵⁸ Pitkänen 1994, 57–58.

⁵⁹ Gummerus 1938, 201–216. Seppo 1977, 77–80.

⁶⁰ Pitkänen 1981, 275.

⁶¹ Sulkunen 1989, 28. Porvarilliseen perhekuntaan luettiin mukaan myös palvelijat. Huonekunta oli sosiaalisesti ja rakenteellisesti väljä, itsenäinen tuotantoyksikkö, johon kuului perhe ja palkolliset.

⁶² Katso esimerkiksi Räisänen 1994, ”Onnellisen avioliiton ehdot”. Tutkimuksessaan hän käsittelee 1900-luvun taitteen avioliitto- ja sukupuolimoraalikeskustelua eri foorumeilla.

oli, että naisten paikka oli kotona äitinä ja emäntänä, mutta käytännössä se ei aina ollut mahdollista taloudellisista syistä.⁶³

Kari Pitkäsen mukaan on mahdollista, että eronneisuuden kasvu ja asenteiden muutos olivat toisiaan vahvistavia. Avioerojen yleistyminen teki erot sosiaalisesti hyväksyttäväksi ratkaisuksi, ja tämä muutos puolestaan edisti eronneisuuslukujen kasvua.⁶⁴ Teollistumisen myötä alettiin korostaa myös yksilöllisyyttä ja yksilön vapautta.⁶⁵ Kaupungeissa suvun kontrolli ja sosiaaliset paineet vähenivät välimatkan vuoksi. Maaseudulla yhdenmukaistava paine säilyi kauemmin, mikä puolestaan vaikutti avioerojen harvinaisuuteen.⁶⁶ Lisäksi on osoitettu, että maaseudulla uskonnollisuus oli vahvempaa kuin kaupungeissa. Allardt osoittaa tutkimuksessaan, että avioeroa eniten vastustivat henkilöt, jotka olivat uskonnollisesti aktiivisia ja pyrkivät noudattamaan kristillisiä arvoja ja normeja.⁶⁷ Kirkon edustajat eivät pitäneet vuoden 1929 avioliittolaista, jossa ei pitäydytty heidän mukaan luterilaisessa avioliittokäsityksessä.⁶⁸ Kirkolliskokouksen antaman vuoden 1929 avioliittolakia koskevan lausunnon mukaan ajat olivat kuitenkin muuttuneet niin paljon, että kirkon avioliittolain vastustaminen ei olisi hyödyttänyt ketään.⁶⁹

2.3. Suomessa käytetyt avioeroperusteet

Suomessa käytetyt avioeroperusteet muuttuivat valtavasti 1920-luvulla. Vuosina 1920 ja 1921 eniten avioeroja haettiin aviorikosten perusteella, mutta vuodesta 1922 lähtien käytetyin peruste oli erivapaus. Erivapauteen kuuluivat eripuraisuus, mielisairaus, kuritushuonerangaistus, kaatuma- tai parantumaton tauti sekä muu syy. Erivapaudella avioeroa haettiin siis korkeimmasta oikeudesta syystä tai toisesta. Samaan aikaan kun erivapaudella haettujen avioerojen määrät kasvoivat, aviorikosten ja hylkäämisten osuudet pienenevät huomattavasti. Erityisesti muutos näkyi hylkäämisperusteisissa avioeroissa.

⁶³ Sulkunen 1989, 127.

⁶⁴ Pitkänen 1994, 57.

⁶⁵ Nieminen 1993, 83.

⁶⁶ Riihinen 1965, 60–63.

⁶⁷ Allardt 1952, 122. Riihinen 1965, 63.

⁶⁸ Helin 1974, 25–26.

⁶⁹ Valtionpäivä asiakirjat III-V 1927, kolmas osa, 43.

Taulukko 1. Avioerojen syyt Suomessa vuosina 1920–1929

	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Aviorikos	37,5	43,3	35,3	27,3	25,8	15,5	18,1	16,2	13,1	10,1
Hylkääminen	30,9	23,2	21,0	12,8	13,1	14,1	6,6	5,8	5,2	6,7
Eripuraisuus	23,6	24,5	33,9	50,3	51,9	61,3	71,5	70,1	73,6	74,7
Mielisairaus	6,4	4,9	3,3	3,5	3,8	3,0	2,7	4,0	3,8	3,6
Kuritusuonerangaistus	0,0	2,6	2,5	1,8	2,1	2,2	0,7	1,8	2,7	2,0
Kaatuma- tai parantumaton tauti	0,4	0,0	0,4	0,2	0,0	0,5	0,0	0,6	0,4	0,7
Muu syy	0,8	0,9	1,6	2,3	2,6	3,0	0,0	0,1	0,5	0,6
Ilmoittamaton	0,4	0,6	2,0	1,8	0,7	0,3	0,4	1,3	0,7	1,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: SVT VI Väestötilastoa 59, 66:2, 75, Väestönmuutokset, Solmitut ja purkautuneet avioliitot 1920, 1921–1925, 1926–1930

Erivapaudella myönnettyjen avioerojen määrän kasvun synä oli erityisesti eripuraisuuden perusteella myönnettyjen avioerojen lisääntyminen. Mielisairauden perusteella myönnettiin hieman vähemmän avioeroja vuosikymmenen lopussa kuin alussa. Kuritusuonerangaistusten perusteella myönnettyjen avioerojen määrä vaihteli vuosittain vähän. Sairauden perusteella myönnettiin harvoin avioeroja. 1920-luvulla eniten avioeroja päättyi eripuraisuuden, aviorikosten ja hylkäämisen perusteella.⁷⁰

Taulukko 2. Avioerojen syyt Suomessa vuosina 1931–1939

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Aviorikos (70 §)	13,5	12,7	12,0	13,0	9,6	12,8	11,8	11,7	12,8
Sukupuolitauti (71 §)	1,4	1,3	0,9	1,2	1,4	0,9	0,7	0,9	0,8
Pahoinpitely (72 §)	1,2	1,0	1,1	0,9	0,5	0,8	0,5	0,8	0,6
Vankeus (73 §)	1,4	2,4	1,9	2,3	2,1	1,3	2,1	1,5	1,8
Huumaavat aineet (74 §)	8,9	8,2	8,0	6,9	6,4	4,8	5,2	4,6	4,7
Mielisairaus (75 §)	5,4	4,1	5,6	4,5	5,2	4,4	4,1	4,3	4,8
Välien rikkoutuminen (76:1 §)	59,2	63,1	65,0	65,2	67,8	68,2	67,9	69,7	66,5
Hylkääminen (76:2 §)	6,3	6,0	3,8	3,8	4,7	4,8	5,1	4,4	5,5
Puolison katoaminen (77 §)	2,7	1,4	1,8	2,1	2,3	2,1	2,7	2,1	2,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: SVT VI väestötilastoa 97, väestönmuutokset vuosina 1936–1940, Solmitut ja purkautuneet avioliitot

* Tiedot eivät ole täydellisiä siitä syystä, että osa tuomiokuntien arkistoista jäi Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle.

⁷⁰ SVT VI Väestötilastoa 59, 66:2, 75, Väestönmuutokset, Solmitut ja purkautuneet avioliitot 1920, 1921–1925, 1926–1930.

Vuoden 1929 avioliittolain uudistuksen jälkeen koko Suomessa käytettyjen avioerojen perusteet muuttuivat. Edelleen eniten avioeroja myönnettiin välien rikkoutumisen eli eripuraisuuden perusteella. Eripuraisuuden perusteella avioerojen määrä laski hieman edellisestä vuosikymmenestä. Syynä tähän oli todennäköisesti avioeroperusteiden määrän kasvu avioliittolain tullessa. Toiseksi eniten avioeroja myönnettiin aviorikosten vuoksi. Aviorikosten osuus pysytteli melko samana kuin 1920-luvun loppupuolella. Kolmanneksi eniten avioeroja myönnettiin huumaavien aineiden vuoksi, osuus kuitenkin pieneni vuosikymmenen loppua kohden. Syynä tähän oli kieltolain päättyminen vuonna 1932. Hylkäämisen perusteella myönnettyjen avioerojen osuus pysytteli samassa kuin 1920-luvun loppupuolella. Kaikkein vähiten avioeroja myönnettiin pahoinpitelyiden vuoksi, myös sukupuolitautilien perusteella myönnettyjen erojen osuus oli vähäinen.⁷¹

3. Avioerot tutkittavilla paikkakunnilla

3.1. Avioerojen määrät

Joensuun, Liperin, Ilomantsin, Tohmajärven sekä Värtsilän paikallisissa tuomioistuimissa myönnettiin yhteensä 112 avioeroa vuosina 1920–1939.⁷² Luku ei kuitenkaan ole todellinen eronneiden määrä, sillä siihen ei sisälly erivapaudella myönnettyjen avioerojen määrä.

Taulukko 3. Lakisääteiset avioerot Joensuussa, Värtsilässä, Liperissä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa vuosina 1920–1939

	Joensuu	Värtsilä	Liperi	Tohmajärvi	Ilomantsi
1920–24	3	2	5	1	4
1925–29	1	0	2	5	1
1930–34	16	2	6	6	4
1935–39	23	?	15	6	10
Yhteensä	43	4	28	18	19

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisiasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

⁷¹ SVT VI väestötilastoa 97, väestönmuutokset vuosina 1936–1940, Solmitut ja purkautuneet avioliitot.

⁷² Tässä luvussa avioerojen tarkastelu perustuu kärjäoikeuksien ja Joensuun raastuvanoikeuden myöntämiin avioeroihin. Mukaan tarkempaan tarkasteluun ei siis ole otettu korkeimman oikeuden myöntämiä erivapausavioeroja, sillä erokirjoissa on vähän tietoja koskien eronneiden sosiaalisia taustoja.

Ilomantsilaisille, liperiläisille ja tohmajärveläisille korkein oikeus myönsi yhteensä erivapaudella 14 avioeroa 1920-luvulla.⁷³

Taulukko 4. Erivapaudella myönnettyt avioerot Liperissä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa vuosina 1920–1929

Vuodet	Liperi	Tohmajärvi	Ilomantsi
1920–24	2	1	2
1925–29	7	2	
Yhteensä	9	3	2

Lähde: Ilomantsin seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938 I Jaa:1. Liperin seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset 1813–1929, I Jaa. Tohmajärven seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929 I Jaa:1, JoMA.

Tietojen puutteellisuuden vuoksi hyvin tarkka analyysi määrällisestä kehityksestä on mahdotonta. Muutamia huomioita yllä olevista taulukoista voidaan tehdä. Erityisesti huomiota kannattaa kiinnittää Joensuun vähäisiin lakisäätteisiin avioeroihin. Koko 1920-luvulla Joensuun raastuvanoikeus myönsi ainoastaan neljä avioeroa, mikä on huomattavan vähän verrattuna muiden paikkakuntien lakisäätteisten avioerojen määriin. Joensuu oli pieni, mutta maakunnan kannalta keskeinen kaupunki. Asukkaita siellä oli 1920-luvulla viitisen tuhatta ja 1930-luvulla väkiluku lisääntyi noin tuhannella.⁷⁴

Avioerot yleisesti olivat kaupunkilainen ilmiö. Allardtin mukaan pienessä kaupungissakin avioerot olivat yleisempiä kuin esimerkiksi vastaavan kokoisessa kauppalassa tai kunnassa.⁷⁵ Kaupunkimaisuus korostui Pohjois-Karjalassa vasta 1930-luvulla, jolloin Joensuun kaupungissa avioerojen määrä oli selkeästi suurempi kuin muissa paikkakunnissa, vaikka verrattaessa asukaslukuja Liperi ja Ilomantsi olivat huomattavasti suurempia. Kummassakin pitäjässä asui 10 000–12 000 asukasta.⁷⁶ Liperiä ja Ilomantsia keskenään verrattaessa voidaan havaita, että Liperissä avioerojen määrä oli vähän suurempi kuin Ilomantsissa. Tähän eroavaisuuteen yhtenä mahdollisena selityksenä on asukkaiden uskonnollinen tausta. Ilomantsissa oli 1930-luvun taitteessa nelisen tuhatta ortodoksia.⁷⁷ Sellaiset avioerot, joissa molemmat puoliset olivat ortodokseja, olivat hyvin harvinaisia.

⁷³ Värtsilästä ja Joensuusta ei kyseisiä tietoja ole olemassa tai tiedot ovat salassa pidettäviä.

⁷⁴ Ahonen 1986, 7.

⁷⁵ Allardt 1952, 49.

⁷⁶ Björn 2006, 30. SVT VI väestötilastoa 59,66:1, 75, 79,82, Väestömuutokset, taululitteitä, yleiskatsaus väestömuutoksiin seurakunnittain.

⁷⁷ Björn 2006, 131.

Tohmajärvellä puolestaan asui noin kuusituhatta asukasta. Värtsilässä väkiluku kasvoi 1920-luvun noin 4000 asukkaasta 1930-luvun loppuun mennessä 6500 asukkaaseen.⁷⁸ Vaikka paikkakunnat olivat asukasluvultaan kutakuinkin samansuuruiset, Tohmajärvellä oli huomattavasti enemmän avioeroja. Yllättävää tässä on se, että avioeroja pidettiin teollistuneiden paikkakuntien ilmiönä. Vaikka Värtsilä olikin tunnettu teollisuuspaikkakuntana, avioerojen määrät siellä olivat hyvin pieniä. Näyttääkin siltä, että pelkkä teollistuminen ei sinällään ollut riittävä edellytys avioerojen määrän kasvuun vaan tärkeää oli se, millaista teollisuutta kyseisellä paikkakunnalla oli. Värtsilässä teollisuus oli rautateollisuutta, joka työllisti pääasiallisesti miehiä.⁷⁹ Paikkakunnilla, joissa teollisuus työllisti enenevissä määrin myös naisia, avioerojen määrät olivat suurempia, esimerkiksi Helsingissä, Viipurissa ja Tampereella.⁸⁰

Avioeron hakijana toimi 57 tapauksessa aviomies ja aviovaimo loppuissa 55 tapauksessa. Mitään selkeää sukupuolista eroa käytetyissä eroperusteissa ei ole havaittavissa. Huoruuden perusteella kummatkin sukupuolet hakivat avioeroa 13 kertaa, eripuraisuuden perusteella aviomiehet 37 kertaa ja vaimot 32 kertaa. Aviomiehet hylkäsivät vaimojansa hieman useammin, sillä seitsemästä tapauksessa viidessä mies oli hylännyt perheensä. Mielisairauden perusteella avioeroa haettiin kuusi kertaa, joista sairastunut oli vain yhdessä tapauksessa vaimo. Huumaavat aineet ja vankeusrangaistus olivat molemmat kahdessa tapauksessa syynä avioeroon, joissa kaikissa vaimo oli avioeron hakijana.⁸¹

Koko Suomessa vaimot olivat yleensä hieman useammin avioeron hakijoina 1920-luvulla. Tavallista oli myös, että aviopuolisot hakivat eroa yhteistuumin. Oletettavasti erivapausteitse haettaessa puolisot olivat yhdessä hakijoina. Koska erivapausteitse haettujen avioerojen määrä kasvoi 1920-luvun loppupuolella, myös yhdessä haettujen erojen määrä kasvoi. Avioliittolain uudistuksen jälkeen tilanne muuttui oleellisesti. Entistä useammin aviovaimo oli eron hakijana ja yhdessä haettujen erojen määrä vähentyi olemattomaksi. Virallinen tilasto ei ole tilastoinut käytettyjä avioeroperusteita sukupuolen mukaan.⁸²

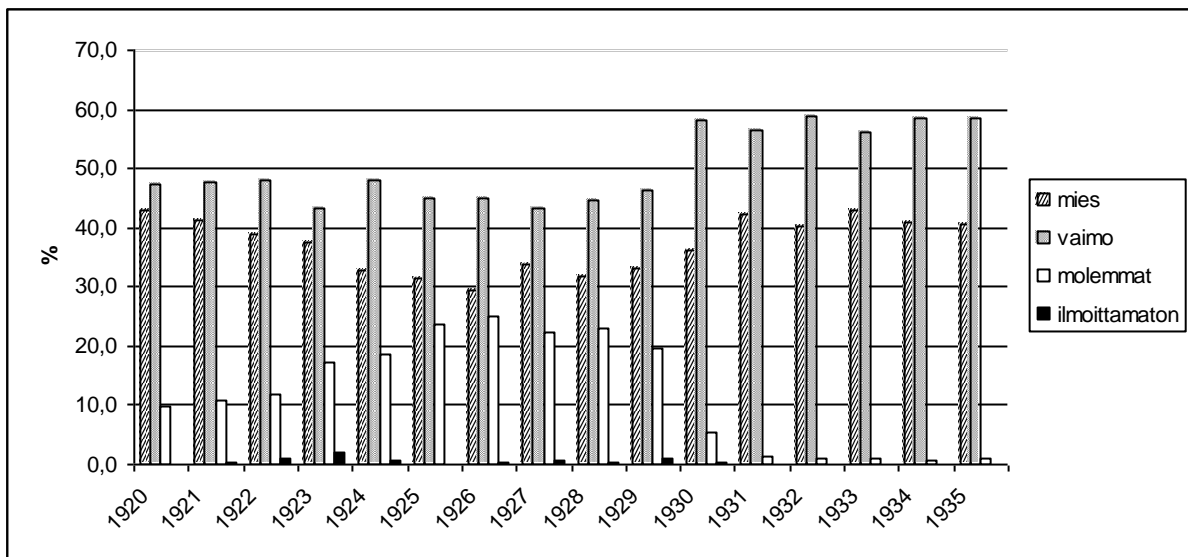
⁷⁸ Matikainen 1997, 64. Saloheimo 1956, 109.

⁷⁹ Juvonen 2006, 124–126. Matikainen 1997, 40.

⁸⁰ Avioerojen määristä kaupungeissa Allardt 1952, 49.

⁸¹ Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2–41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

⁸² SVT, VI väestötilastoa 59, 66:2,75,86 väestönmuutokset, solmitut ja purkautuneet avioliitot.



Kuvio 3. Avioeroa hakeneet sukupuolen mukaan Suomessa vuosina 1920–1935

Lähteet: SVT, VI väestötilastoa 59, 66:2,75,86 väestönmuutokset, solmitut ja purkautuneet avioliitot

3.2. Eronneet ammattiryhmittäin

Avioerot olivat pääasiallisesti alemman kansankerroksen ilmiö. Kaupungeissa eronneet olivat pääasiallisesti tehdastyöväestöä ja maaseudulla työväestöä. Koko Suomen avioerojen lisääntymisen syynä oli se, että juuri työväestössä avioliitot alkoivat purkautua enenevässä määrin.⁸³ Sama on ollut havaittavissa ympäri länsimaita. Ennen ensimmäistä maailmansotaa avioerot olivat yleisempiä ylemmän kansankerroksen keskuudessa, kun taas maailmansotien välillä työväestön avioerojen määrä kasvoi merkittävästi.⁸⁴

Pohjoiskarjalaiset saivat pääasiallisesti elantonsa maa- ja metsätaloudesta (yli 80 %). 1930-luvulla pohjoiskarjalainen maatalous oli selkeästi pienviljelyä, noin 73 prosentilla oli viljelyksiä alle viisi hehtaaria. Teollisuuden ja käsityön osuus elinkeinoista oli vähäinen, mutta se oli kuitenkin kasvussa.⁸⁵ Tutkittavilla paikkakunnilla eronneisuus eri ammattiryhmien välillä jakautui alla olevan taulukon mukaisesti. Taulukossa on esitetty eronneet aviomiehen ammatin mukaan, sillä naisten ammatit kävivät ilmi hyvin harvoin

⁸³ Mahkonen 1980, 65.

⁸⁴ Phillips 1991, 239.

⁸⁵ Mustonen 2006, 59.

aineistosta. Tavallista olikin, että naisten sosiaalinen asema ilmoitettiin miehen ammatin perusteella, esimerkiksi työmiehenvaimo, kauppiaanvaimo ja niin edelleen.

Taulukko 5. Vuosina 1920–1939 eronneiden elinkeino paikkakunnittain

	Joensuu	Liperi	Tohmajärvi	Ilomantsi	Värtsilä*	Yhteensä
Maa- ja metsätalous	7	11	7	9	2	36
Teollisuus ja käsityö	8	2	3	0	0	13
Rakennustoiminta	2	0	0	0	0	2
Kauppa	10	2	1	1	0	14
Liikenne	4	1	0	0	0	5
Palvelukset	5	0	0	1	0	6
Työmies	5	12	7	8	2	34
Elinkeinotuntematon	2	0	0	0	0	2
Yhteensä	43	28	18	19	4	112

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

* Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Liperissä ja Tohmajärvellä ammatissa toimivasta väestöstä noin 88 prosenttia työskenteli maa- ja metsätaloudessa. Ilomantsissa vastaava luku oli 94 prosenttia.⁸⁶ Tämä näkyy myös kyseisten paikkakuntien eronneiden ammatillisessa taustassa. Kaikissa kolmessa paikkakunnissa ehdoton enemmistö eronneista sai elantonsa tavalla tai toisella maa- ja metsätaloudesta. Myös Värtsilässä eniten ihmisiä työllisti maa- ja metsätalous ja vasta toiseksi eniten teollisuus.⁸⁷ (liite 2) Eronneista työmiehistä valta osa työskenteli maa- ja metsätalouden parissa. Teollisuuden parissa työskenteli varmuudella vain yksi eronnut työmies.⁸⁸ Joensuussa suurin osa eronneista toimi kaupan, teollisuuden ja käsityön sekä maa- ja metsätalouden alalla. Sinällään se on yllättävää, sillä selkeästi enemmistö joensuulaisista ammatissa toimivasta väestöstä sai elantonsa palveluksista.⁸⁹ Yksi selitys sille, miksi Joensuussa erottiin harvoin, on että Joensuussa ei ollut paljoa teollisuutta. Eroaminenhan oli yleisintä koko maassa työväestön keskuudessa. Joensuun seudun teollisuus oli keskittynyt Joensuun

⁸⁶ Vuosien 1920, 1930 ja 1940 keskiarvo. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, Tilastokeskus 1979.

⁸⁷ Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63, Tilastokeskus 1979.

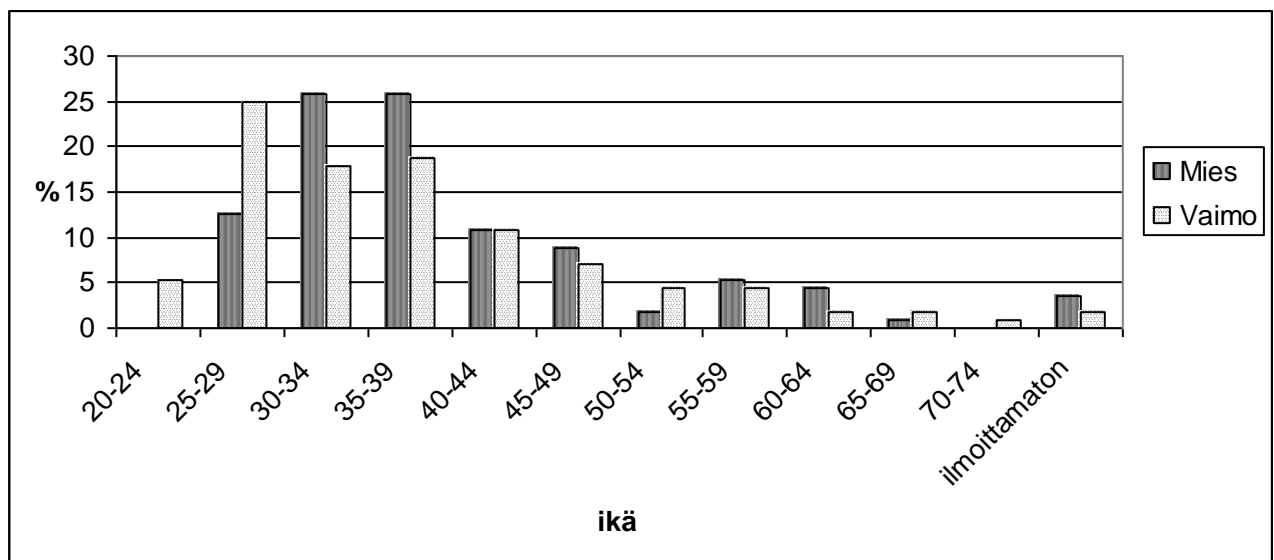
⁸⁸ Tohmajärvi SK 1930: 70, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat C V a 109, JoMA.

⁸⁹ Palveluksiin kuului ravintola- ja kahvilatoiminta, julkinen toiminta, opetuslaitos, terveydenhoito ja vapaat elinkeinot (esimerkiksi asianajajat, lehtimiehet, salapoliisit, näyttelijät...). SVT VI:58:1, väestön ryhmitys ammatin ja elinkeinon mukaan 1920. SVT VI:76:3, läsnä olevan väestön ryhmitys ammatin ja elinkeinon sekä talouskunta-aseman mukaan 1930.

naapurikuntiin, pääasiallisesti Kontiolahden ja Pielisensuun kuntiin.⁹⁰ Joensuun kaupungin kehityksen kannalta oli ongelmallista se, että suurimmat teollisuuslaitokset ja kauppiat sekä parhaat veronmaksajat, olivat kunnan rajan toisella puolella.⁹¹

3.3. Puolisoiden iän merkitys avioeroihin

Tutkittavilla paikkakunnilla useimmiten miehet erosivat neljännellä vuosikymmenellään. Noin puolessa (51,8 %) 112 tapauksesta aviomies oli 30–39-vuotias, kun avioero astui laillisesti voimaan. Naiset taas olivat hieman nuorempia erotessaan. Neljäsosa eronneista naisista oli 25–29-vuotiaita.



Kuvio 4. Aviopuolisoiden ikä avioliiton purkautuessa Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä yhteensä vuosina 1920–1939

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä sekä Värtsilässä naisten eroamisiän keskiarvo oli 36, 6 vuotta ja moodi-arvo oli 30 vuotta. Eronneiden miesten ikien keskiarvo oli

⁹⁰ Pielisensuu kuului vuoteen 1922 asti Kontiolahden kuntaan. Vuonna 1922 Pielisensuu itsenäistyi ja vuonna 1953 se liitettiin Joensuun kaupunkiin.

⁹¹ Juvonen 2006, 120;134.

38,6 vuotta ja moodi 34. Virallisen tilaston mukaan eniten naisia ja miehiä erosi Suomessa vuosina 1936–1940, kun he olivat 30–34-vuotiaita.⁹²

Tutkittujen paikkakuntien naisten nuoruus erotessa on yllättävää sen vuoksi, että naisten ensimmäisen avioliiton solmineiden keski-ikä Suomessa oli 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä 24,9 vuotta, vuosina 1911–1920 25,2 vuotta, 1920-luvulla 25,3 vuotta ja 1930-luvulla 25,9 vuotta. Miesten avioliiton solmineiden keski-ikä oli 1930-luvulle asti 27 vuotta ja 1930-luvulla 28 vuotta.⁹³ Nuorena avioituminen näyttää olleen riskitekijä, kun tutkitaan avioeroihin johtaneita seikkoja.⁹⁴

Taulukko 6. Vuosina 1920–1939 avioeroon päätyneiden naisten ikä avioituessa ja erotessa Joensuussa, Liperissä, Iiomantsissa, Tohmajärvellä sekä Värtsilässä*

Avioituessa (vuotta)	Erotessa (vuotta)							Ilm.	Yht.
	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–50	50–		
– 19	3	12	8	3	0	0	1		27
20–24	3	15	5	8	5	3	2		41
25–29		1	7	7	4	2			21
30–34				3	1	0			4
35–39					1	1			2
40–44					1	2	6		9
45–49							3		3
50–							3		3
Ilmoittamaton								2	2
Yhteensä	6	28	20	21	12	8	15	2	112

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Iiomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Yllä olevasta taulukosta on havaittavissa, että alle 30-vuotiaana eronneet naiset ovat avioituneetkin hyvin nuorena. Avioliitto oli solmittu 33 tapauksessa alle 25-vuotiaana ja niistä 15 tapauksessa alle 20-vuotiaana. Useimmiten avioeron hakijana oli aviovaimo (21 tapauksessa ja mies 13 tapauksessa). Muuta yhdistävää tekijää nuorena eronneilla naisilla ei ole. Nuorena eronneita oli kaikista ammattiryhmistä ja avioeroja oli haettu pääasiallisesti eripuraisuuden vuoksi (18 tapausta), mutta myös huoruuden perusteella (10 tapausta). Nuorena eroaminen oli yleistä kaikilla tutkittavilla paikkakunnilla. Havaittavissa ei ole

⁹² SVT, väestötilasto VI:97, Väestömuutokset 1936–1940, 13. Muilta vuosilta Virallinen tilasto ei ole tilastoinut eronneiden iä

⁹³ Pitkänen ja Jalovaara 2007, 141.

⁹⁴ Lindgren ja Ritamies 1994, 119.

myöskään merkitystä sillä, milloin nainen on syntynyt tai minä vuonna avioero on saatu. Koko tutkittavalla ajalla alle 30-vuotiaiden naisten eronneisuus oli melko yleistä.

Eronneiden puolisoitten keskinäinen ikäero ei yleensä ollut kovin suuri. Yleensä mies oli vuoden tai kaksi aviovaimoaan vanhempi. Kahdessa kolmasosassa mies oli vaimoaan vanhempi ja kolmanneksessa eronneista vaimo oli miestänsä vanhempi.

Taulukko 7. Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä* vuosina 1920–1939 eronneiden puolisoitten ikäero

Ikäero (vuotta)	Puolisoista vanhempi		Yht.
	Mies	Nainen	
Samanikäisiä			6
1-2	17	12	29
3-4	15	8	23
5-9	21	2	23
10-14	8	7	15
15-19	4	3	7
20-	2	1	3
Ilmoittamaton			6
Yhteensä	67	33	112

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisiasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Tutkituissa tapauksissa ei ollut kuin muutama aviopari, joissa ikäero oli poikkeava. Esimerkiksi tällainen oli liitto, jossa pariskunta oli avioitunut miehen ollessa vasta kaksikymppinen nuorukainen, kun taas vaimo oli saavuttanut jo kypsän naisen iän ollen yli 50-vuotias. Aviopari vihittiin vuonna 1917, mutta jo vuonna 1920 mies oli lähtenyt yhdyselämästä. 13 vuotta myöhemmin mies haki vaimostaan avioeroa. Rivien välistä pystyy lukemaan mahdollisia syitä, miksi nuori mies oli solminut avioliiton huomattavasti itseään vanhemman naisen kanssa. Vaimo nimittäin kertoi oikeudessa, että hänellä oli ollut huomattava omaisuus avioituessaan, mutta mies oli tuhlanut sen.⁹⁵

Kuten kuviosta 3 ja taulukosta 3 on havaittavissa, eronneista suurin osa oli alle 40-vuotiaita (miehistä 64,2 % ja naisista 67,0 %). Avioerot harvenivat, kun avioparit ikääntyivät. Tapauksissa, joissa aviopuolisot olivat selkeästi vanhempia, kyse oli puolisoitten toisista

⁹⁵ Tohmajärvi 1933: 17, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, Cc39, JoMA.

avioliitoista tai puoliso oli karannut vuosikymmeniä aiemmin. Esimerkiksi Ilomantsissa pariskunta avioitui hieman yli 60-vuotiaana. Avio-onnea ei kuitenkaan kestänyt montaa vuotta, kun vaimo haki miehestään avioeroa. Eroa hakiessaan molemmat puoliset olivat 65-vuotiaita. Vaimo kertoi haastanomuksessaan, etteivät mies ja hänen edellisestä avioliitosta olleet lapset antaneet hänelle ruokaa. Näliissään vaimon oli ollut pakko lähteä, sillä omien sanojensa mukaan muutoin hän olisi kuollut nälkään talossa. Todistajien lausunnoista pystyi hahmottamaan mahdollisen laajemman avioliittoon liittyneen kuvion. Mies oli todennäköisesti solminut avioliiton saadakseen uuden emännän taloon. Todistaja kuitenkin kertoi, että vaimo sairasti paljon eikä hän jaksanut tehdä emännälle kuuluvia talon töitä. Tästä johtuen asiat kärjistyivät siihen pisteeseen, että vaimolle ei annettu tarpeeksi ruokaa.⁹⁶ Tämä tapaus kertoo myös siitä, että maaseudulla avioituessa saatettiin hakea emäntää taloon eikä kumppania romanttisessa mielessä. Jos uusi puoliso ei pystynyt hoitamaan työtehtäviään, hiillostettiin hänet talosta ulos.

3.4. Avioliiton kesto ja siihen vaikuttaneet tekijät

Avioliittojen kesto on sikäli harhaanjohtavaa, että avioliitto saattoi olla vuosia paperilla voimassa, mutta käytännössä aviollinen elämä oli loppunut paljon aiemmin. Toisissa tapauksissa avioliitto ei edes päässyt kunnolla alkuunkaan, kun ero oli jo edessä. Esimerkiksi eräs liperiläinen talollinen oli päätynt avioeron hakemiseen, koska aviomiehen mielestä avioliitosta puuttui kaikki perusta, kun vaimo oli häipynyt mitään sanomatta vain neljä kuukautta vihkimisen jälkeen.⁹⁷ Toinen isäntä oli puolestaan käskenyt vaimonsa lähtemään vain muutaman kuukauden kuluttua vihkimisestä, koska vaimon kanssa ei ollut seksuaalista kanssakäymistä.⁹⁸ Yhtään sellaista tapausta, jossa avioliitto olisi laillisesti kestänyt alle vuoden, ei aineistossa ollut. Myös valtakunnallisesti alle vuoden avioliitot olivat harvinaisia.⁹⁹

⁹⁶ Ilomantsi TK 1937:28, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin käräjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, C II a 123, JoMA.

⁹⁷ Liperi TK 1930:181, Liperin tuomiokunta, Liperin käräjäoikeuden varsinaisiasiain pöytäkirjat, C IV a 22, JoMA.

⁹⁸ Liperi TK 1933:194, Liperin tuomiokunta, Liperin käräjäoikeuden varsinaisiasiain pöytäkirjat, C IV a 28, JoMA.

⁹⁹ SVT VI väestötilastoa, 86 väestömuutokset 1931–1935 teksti, 35. 97 väestömuutokset 1936–1940 teksti, 13.

Tyypillisemmin avioeroon johtaneet avioliitot kestivät 5-9 vuotta. Tapauksista 32,1 % sijoittui tälle välille. Eroista 29,5 % tapahtui 10–14 avioliittovuoden jälkeen. Suurin osa (79,4 %) avioliitoista päättyi alle 15 avioliittovuoden jälkeen. Yleisin syy näissä avioeroissa oli puolisoiden keskinäinen eripuraisuus. Avioliittojen keston keskiarvo oli 10 vuotta. Tutkittavien paikkakuntien tulokset vastaavat hyvin valtakunnallista tasoa. Koko Suomen avioeroista vuosina 1931–1939 70 % päättyi ennen viidettätoista vuotta.¹⁰⁰ Paikallisia eroja avioliittojen kestossa ei ole havaittavissa.

Taulukko 8. Avioeroon päättyneiden avioliittojen kesto vuosissa Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä* vuosina 1920–1939

Vuotta	n	%
1-4	20	17,9
5-9	36	32,1
10–14	33	29,5
15–19	13	11,6
20–24	3	2,7
25–29	4	3,6
30-	2	1,8
Ilmoittamaton	1	0,9
Yhteensä	112	100

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) käräjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Avioliiton keston paljon vaikuttanut tekijä oli lasten lukumäärä perheessä. Tässä aineistossa mukana ovat ainoastaan aviopuolisoiden yhteiset lapset. Lisäksi tilastossa on huomioitava, että lapset saattoivat eron hetkellä olla aikuisia ja asua omillaan. Nämä tapaukset ovat myös mukana aineistoissa. Alla olevasta taulukosta on havaittavissa, että sellaiset avioliitot, joissa ei ollut lapsia ollenkaan tai lapsia oli vain yksi, päättyivät useammin avioeroon kuin sellaiset avioliitot, joissa lapsia oli useampi kuin kaksi. Se, johtuiko avioero lapsettomuudesta, ei aineistosta selviä. Ainakaan oikeustapauksissa lapsettomuus ei noussut esiin. Sen sijaan tiedetään, että moni toinen myöhemmällä iällä solmittu avioliitto oli luonnollisista tekijöistä johtuen lapseton. Jos tapauksen käsittelyssä lapset eivät tulleet missään vaiheessa ilmi, oletettavaa on, ettei pariskunnalla ollut yhteisiä lapsia. Nimittäin yleensä aina papintodistuksessa oli merkintä lapsista tai lapsettomuudesta ja viimeistään elatusta koskevissa kysymyksissä lapset nousivat esiin.

¹⁰⁰ SVT VI väestötilastoa, 86 väestönmuutokset 1931–1935 teksti, 35. 97 väestönmuutokset 1936–1940 teksti, 13.

Taulukko 9. Lasten lukumäärä avioliitoissa, jotka päättyivät avioeroon Joensuussa, Liperissä, Tohmajärvellä, Ilomantsissa ja Värtsilässä* vuosina 1920–1939

Lasten lukumäärä	n	%
0	51	45,5
1	29	25,9
2	16	14,3
3	6	5,4
4	5	4,5
5	3	2,7
6	1	0,9
7	1	0,9
Yhteensä	112	100,0

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Yleensä aina lasten huoltaja oli päätetty jo ennen virallista eroa. Jos lapsia oli useita, vanhemmat olivat saattaneet jakaa lapset etukäteen keskenään.¹⁰¹ Ainoastaan elatusmaksuista saattoi olla kiistaa, mutta nekin ratkesivat oikeudenpääöksellä. Sopuisuus lasten kohtalosta johtui todennäköisemmin siitä, että puoliset olivat yleensä ehtineet asua erillään ennen varsinaista avioeroa ja lasten kohtalo oli pitänyt ratkaista aikaisemmin. Periaatteessa ennen vuoden 1929 avioliittolakia lasten huoltajuus kuului automaattisesti isälle, joten huoltajuudesta ei tarvinnut kiistellä oikeudessa ollenkaan. Käytännössä kuitenkin lapset jaettiin 1920-luvullakin vanhempien kesken.¹⁰² Uutena asiana 1930-luvulla oli holhouslautakunnan tuleminen oikeudenkäynteihin. Holhouslautakunnasta oli useimmiten joku edustaja valvomassa lasten etua ja ristiriitaisessa tilanteessa heiltä saatettiin kysyä mielipidettä vanhemman soveltuvuuteen huoltajaksi.¹⁰³ Holhouslautakunnan rooli ei näytä olevan kovin merkittävä vielä 1930-luvulla, sillä harvoin lautakunnan edustaja oli selvillä perheen sisäisistä asioista. Aviorikokseen syylistynyt puoliso menetti lasten huoltajuuden lähes automaattisesti. Samalla kun oikeus katsoi aviorikoksen toteennäytetyksi, oli myös osoitettu kelvottomuus lapsen kasvattamiseen.¹⁰⁴ Kärjistetysti sanottuna 1920- ja 1930-luvulla lasten yhteishuoltajuus tarkoitti lasten jakamista vanhempien kesken. Tämän aineiston

¹⁰¹ Esimerkiksi Ilomantsin SK 1923:278 ja TK 1924:137, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 98 ja 99, JoMA.

¹⁰² Esimerkiksi Ilomantsin SK 1923:278 ja TK 1924:137, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 98 ja 99, JoMA.

¹⁰³ Esimerkiksi Liperin SK 1932:26, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 27, JoMA.

¹⁰⁴ Esimerkiksi Tohmajärven VK 1920:7, Ilomantsin tuomiokunnan välikäräjien pöytäkirjat, Cc 24, JoMA.

pohjalta voidaan myös todeta, että lapsien huoltajina toimivat niin isät kuin äiditkin lähes yhtä usein.

Avioeron riskiä lisäsi myös puolisoiden uskonnollisen taustan erilaisuus. Yleensä puoliso oli hankittu omasta lähipiiristä niin maantieteellisesti kuin sosiaaliselta asemaltaankin. Lisäksi avioliitto solmittiin usein samaa uskontoa tunnustavien kanssa.¹⁰⁵ Aineistossa 22 tapauksessa 112:sta, puoliset olivat eri uskontoa tunnustavia.¹⁰⁶ Yleensä seka-avioliitoissa mies oli ortodoksi ja vaimo evankelisluterilainen. Tällaisia avioliittoja oli 12. Sellaisia avioliittoja, joissa vaimo oli ortodoksi ja mies luterilainen, oli kuusi. Neljässä avioliitossa mies kuului siviilirekisteriin ja vaimon evankelisluterilaiseen seurakuntaan. Yhtään sellaista tapausta ei ollut aineistossa, jossa kummatkin puolisoista olisi ollut ortodokseja. Ortodoksien avioeron hakeminen poikkesi muista uskontokunnista siten, että heidän piti hankkia ensin avioeroon lupa kirkolliskokoukselta ja vasta tämän jälkeen oikeusistuin pystyi myöntämään avioeron.¹⁰⁷ Vaikka erilainen uskonnollinen tausta olikin riski avioliiton onnistumiselle, ehdoton enemmistö avioeroista tapahtui evankelisluterilaisten keskuudessa.

4. Avioeroperusteet – Miksi erottiin?

4.1. Käytetyt avioeroperusteet tutkituilla paikkakunnilla

Tutkituilla alueilla myönnettiin eniten avioeroja aviorikoksen perusteella 1920-luvun aikana. Yhteensä tapauksia oli 18 ja tapaukset jakaantuivat melko tasaisesti paikkakuntien välille. Hylkääminen oli puolestaan harvinaista. Liperissä myönnettiin kolme avioeroa sen perusteella, Joensuussa ei yhtään ja muilla paikkakunnilla jokaisessa yhden kerran. Korkeimman oikeuden erivapaudella myönnettyjen avioerojen tarkkaa määrää Joensuussa ja Värtsilässä ei ollut mahdollista selvittää. Liperin, Ilomantsin ja Tohmajärven tiedot osoittavat kuitenkin, että käytäntö tunnettiin myös Pohjois-Karjalassa, mutta erityisen suosituilta

¹⁰⁵ Mustonen 2006, 52. Mustosen mukaan seka-avioliittojen osuus kaikista avioliitoista Pohjois-Karjalassa oli kuusi prosenttia ajanjaksolla 1910–1919.

¹⁰⁶ Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Ilomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2–41) kärjäkuntien varsinaisiasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

¹⁰⁷ Ilomantsin SK 1938:38, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, C II A 126, JoMA.

menetelmältä se ei vaikuttanut. Ainoastaan Liperissä enemmistö avioeroista myönnettiin erivapauden perusteella 1920-luvulla.

Taulukko 10. Joensuussa, Liperissä, Iiomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä käytetyt avioeroperusteet vuosina 1920–1929

	Joensuu	Liperi	Iiomantsi	Tohmajärvi	Värtsilä	Yhteensä
Aviorikos	4	4	4	5	1	18
Hylkääminen	0	3	1	1	1	6
Erivapaus	?	9	2	3	?	14
Yhteensä	4	16	7	9	2	38

Lähde: Iiomantsin seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938 I Jaa:1. Liperin seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset 1813–1929, I Jaa. Tohmajärven seurakunnan väestörekisteriarkisto, väestörekisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929 I Jaa:1, JoMA. Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–127), Iiomantsin (C II a 91–108), Tohmajärven (C V a 88–107) sekä Liperin (C IV a 2-21) käräjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1929, JoMA.

Aviorikosten määrä vähentyi huomattavasti 1930-luvun kuluessa. Tutkituilla paikkakunnilla myönnettiin ainoastaan kahdeksan eroa sen perusteella. Enemmistö (75 %) avioeroista myönnettiin välien rikkoutumisen vuoksi. Muut käytetyt avioeroperusteet olivat huomattavasti harvinaisempia. Vähiten avioeroja myönnettiin vankeuden ja huumaavien aineiden takia. Hylkääminen ja mielisairaus olivat nekin harvoin käytettyjä avioeroperusteita. Tutkituilla alueilla ei myönnetty yhtään avioeroa sukupuolitautien, pahoinpitelyn tai puolison katoamisen takia.

Tarkasteltaessa käytettyjä avioeroperusteita ei esiin nouse alueellista erityisyyttä. Joensuun avioerojen määrä on suurempi kuin muiden paikkakuntien, mutta suhteellisesti tarkasteltuna esimerkiksi välien rikkoutumisen vuoksi eroja myönnettiin noin kolmessa neljästä tapauksessa kaikilla paikkakunnilla.

Taulukko 11. Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä* käytetyt avioerooperusteet vuosina 1930–1939

	Joensuu	Liperi	Ilomantsi	Tohmajärvi	Värtsilä*	Yhteensä
Aviorikos	4	2	0	2	0	8
Vankeus (73 §)	2	0	0	0	0	2
Huumaavat aineet (74 §)	1	1	0	0	0	2
Mielisairaus (75 §)	1	1	2	1	1	6
Välien rikkoutuminen (76:1 §)	29	15	12	9	1	66
Hylkääminen (76:2 §)	2	2	0	0	0	4
Yhteensä	39	21	14	12	2	88

Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:128–182), Ilomantsin (C II a 109–127), Tohmajärven (C V a 108–124) sekä Liperin (C IV a 22–41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

4.2. Avioerot aviorikoksen perusteella

Huoruuden perusteella avioeroja on ollut mahdollista saada jo uskonpuhdistuksesta lähtien. Avioerooperusteita oli aviorikoksen lisäksi puolison omavaltainen hylkääminen, jota käsitellään myöhemmin tässä luvussa. Vuoden 1734 lain naimakaassa säädettiin, että jos puoliso tekee huorin eikä kumppani halua antaa tekoa anteeksi eikä ole aviorikoksesta kuultuaan ollut sukupuoliyhteydessä puolisonsa kanssa, niin avioero oli mahdollinen. Avioeron lisäksi puoliso menetti puolet naimaosaan yhteisestä pesästä ja vaimon rikokseen syyllistyessä menetti tämä vielä huomenlahjansakin. Lisäksi naimakaassa määrättiin, että hän joka oli rikkonut avioliittonsa aviorikoksella, ei ollut oikeutettu menemään uusiin naimisiin ennen kuin toinen puoliso oli kuollut tai mennyt uudelleen naimisiin. Muussa tapauksessa avioituminen oli sallittua vain erityisluvalla. Jos molemmat puoliset olivat tahoillaan syyllistyneet aviorikokseen, avioero ei ollut mahdollinen.¹⁰⁸

Vuoden 1929 avioliittolaki on pääsisällöltään samantyylinen, mutta se sisälsi muutamia muutoksia. Ensinnäkin lakiin lisättiin aviorikoksiksi sekaantuminen eläimeen tai sukupuoliyhteys saman sukupuolen kanssa.¹⁰⁹ Naimakaassa näitä seikkoja ei ollut, sillä ensinnäkin ne olivat todella harvinaisia ja lisäksi ne olivat sen tyyllisiä rikoksia, että niistä

¹⁰⁸ Vuoden 1734 laki, naimakaari 13:1 ja 13:2.

¹⁰⁹ Vuoden 1929 avioliittolaki 70 §.

seurasi kuolemanrangaistus.¹¹⁰ Toiseksi uudelleen avioituminen helpottui hiukan uuden lain myötä, nimittäin nyt avioerosta piti kulua vain vuosi, kunnes uusi liitto voitiin solmia ja tämäkin ehto oli oikeuden harkittavissa.¹¹¹ Kolmanneksi laista poistettiin anteeksi antamattomuus ja vuodeyhteyden pitäminen. Neljänneksi, jos molemmat puoliset olivat tehneet aviorikoksen, oli se omiaan osoittamaan, että avioliitolla ei ollut enää mitään edellytyksiä jatkumiseen.¹¹²

Huoruudella tarkoitettiin avioliiton ulkopuolista fyysistä suhdetta miehen ja naisen kesken, joista toinen (yksikertainen huoruus) tai molemmat (kaksinkertainen huoruus) olivat naimisissa omilla tahoillaan.¹¹³ Tarkalleen ottaen ”aviorikos oli täytynyt, kun sukupuolielimet olivat yhtyneet.”¹¹⁴ Teko, joka jäi yrityksen asteelle, ei lain mukaan ollut rangaistava ja näin ollen avioeroon vaadittavat tunnusmerkit eivät täyttyneet. Poikkeuksena kuitenkin oli eläimiin sekaantuminen, jonka yrittämisenkin katsottiin olevan niin törkeä loukkaus puolisoa kohtaan, että avioero oli oikeutettua.¹¹⁵

Avioerojutuissa vaadittiin täydellistä todistamista aviorikoksesta. Lisäksi siinä tapauksessa, jos kyseessä oli kaksinkertainen huoruus, vaadittiin enemmän näyttöä kuin yksinkertaisesta huoruudesta. Pelkästään asianosaisten tunnustaminen ei riittänyt vaan tarvittiin jotakin muutakin näyttöä. Useat tapaukset kaatuivat tähän kohtaan. Riittävänä todistuksena pidettiin esimerkiksi sitä, että asianosaiset oli nähty riisuutuneina sängyssä tai jos heidät oli nähty olevan yötä samassa huoneessa kahdestaan.¹¹⁶ Tosin aina tämäkään ei riittänyt. Esimerkiksi vuonna 1922 mäkitupalainen haastoi vaimonsa Liperin käräjäkunnan syyskäräjille huorinteon takia. Aviomies vaati avioeroa sekä vaimon naimaosan¹¹⁷ menettämistä. Pariskunta oli avioitunut vuonna 1919, mutta heidän oltuaan yhdessä vain vajaan puoli vuotta, oli aviomies, jutun kantaja, muuttanut pois kodista, koska vaimo oli synnyttänyt lapsen. Lapsi ei aviomiehen mukaan ollut hänen siittämänsä. Mies kertoi oikeudessa myös, ettei hän ollut lapsen syntymän jälkeen ollut vaimonsa kanssa sukupuoliyhteydessä, mutta vaimo oli kuitenkin synnyttänyt toisen lapsen keväällä 1922. Mäkitupalaisen vaimo myönsi

¹¹⁰ Mahkonen 1980, 36.

¹¹¹ Vuoden 1929 avioliittolaki 70§.

¹¹² Huttunen 1930, 163.

¹¹³ Mahkonen 1980, 35.

¹¹⁴ Rautiala 1946, 93.

¹¹⁵ Mahkonen 1980, 36.

¹¹⁶ Mahkonen 1980, 35. Rautiala 1946, 93; 96–97.

¹¹⁷ Puolisoiden omaisuus muodosti pesän, naimaosa tarkoittaa puolison osuutta tästä yhteisestä pesästä. Rautiala 1959, 170.

syllistyneensä huorintekoon. Juttu siirrettiin seuraaville käräjille, jotta asianosaiset voisivat hankkia tarvittavat todistukset (esimerkiksi syntymä- ja vihkitodistukset) ja todistajat asiaa varten. Käräjäoikeus antoi syyskäräjillä 1923 lopullisen päätöksen, jonka mukaan kannetta ei voitu näyttää toteen, eikä avioeroa sen takia voitu myöntää.¹¹⁸ Syynä hylkäämiseen saattoi olla se, ettei tapaukseen saatu yhtään todistajaa, joka olisi nähnyt aviorikoksesta mitään viitteitä.

Huoruus oli kriminalisoitu teko eikä sitä dekriminalisoitu ennen vuotta 1948. Säännökset sisältyivät vuoden 1734 lain rikoskaaren 55 ja 56 lukuun, sittemmin vuoden 1889 rikoslain 19 lukuun. Kummassakin laissa säädettiin yksin- ja kaksinkertaisesta huoruudesta. Rikoslaisissa yksinkertaisesta huoruudesta oli säädetty vankeusrangaistus tai sakko ja kaksinkertaisesta huoruudesta vankeusrangaistus. Ennen rikoslain voimaan astumista vuonna 1891 aviorikos oli virallisen syytteen alainen rikos. Virallisen syyttäjän velvollisuutena oli nostaa syyte, mikäli aviopuoliso ei niin tehnyt. Lain voimaan tulon myötä rikoksesta tuli asianomistajarikos.¹¹⁹ Rikoslain mukaan syyttäjän piti nostaa kanne, jos puoliset hakivat avioeroa uskottomuuden perusteella. Eli jos pariskunta ei hakenut avioeroa, ei syyttäjäkään nostanut kannetta.¹²⁰

Tutkituilla paikkakunnilla haettiin huoruuden perusteella avioeroa 26 kertaa, joista 1920-luvun tapauksia oli 18. Aviorikosten määrä laski huomattavasti 1930-luvulle tultaessa. Huoruuden perusteella myönnettiin koko Suomessa toiseksi eniten avioeroja. 1920-luvulla noin joka viidennen avioeron syynä oli huoruus (22,5 %). 1930-luvulla lukema laski ja enää 12 % tapauksista syynä oli aviorikos.¹²¹ Yhtenä selityksenä määrän vähentymiseen niin koko Suomessa kuin tutkituilla paikkakunnilla on, että 1920-luvulla aviorikoksista huomattava määrä saattoi olla lavastettuja. Kun avioerojen saanti helpottui 1930-luvulla, alettiin keinottelun sijaan vedota todellisuutta vastaaviin lakipykäliin. Näin ollen eripuraisuuden perusteella haettiin eroja useammin. Toinen selitys aviorikosten vähentymiseen saattaa löytyä 1900-luvun alun perhettä koskevien ajattelutapojen muutoksista. 1900-luvun alussa voimissaan oli vielä kaksinaismoralistinen ajattelutapa. Tämän ajattelutavan mukaan naisilta vaadittiin absoluuttista sukupuolimoraalia, joka tarkoitti seksuaalielämän rajoittamista ainoastaan avioliittoon. Miesten sukupuolimoraali puolestaan oli relatiivista, jolloin avioliiton

¹¹⁸ Liperin SK1922:10, TK 1923:26, SK1923:6. Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 7–9, JoMA.

¹¹⁹ Mahkonen 1980, 40–41.

¹²⁰ Mahkonen 1980, 41.

¹²¹ SVT väestötilastoa VI väestönmuutokset 59 1920, 21; 66:2 1921–1925, 38; 75 1926–1930, 35; 86 1931–1935, 33; 97 1936–1940, 13.

ulkopuoliset suhteet olivat sallittuja pääasiallisesti ennen avioliittoa, mutta avioliiton aikaisetkin syrjähyppyt katsottiin ”pikemmin asiaan kuuluvina kuin tuomittavina”¹²². Kun perheet alkoivat muuttua kohti keskiluokkaista ydinperhettä, myös kaksinaismoraali joutui kritiikin kohteeksi. Tunnesiteisiin nojaava avioliitto ja sen pohjalle rakentuva intiimi, emotionaalinen perhe-elämä ei kestänyt miesten syrjähyppyjä. Kaksinaismoraalin tilalle tulikin absoluuttisen puhtauden moraali, mikä ulotti vaikutuksensa koko ihmisolemukseen. ”Kunnon kansalaisen” ihanteeksi tuli yksilöllinen pidättyvyys, puhtaus, itsensä hallinta ja kurinalaisuus niin seksuaalisesti kuin esimerkiksi alkoholin käytön osalta.¹²³

Aviorikokset poikkesivat toisistaan huomattavasti, eikä voida ajatella, että huoruus olisi ollut kaikkialla ja kaikissa tilanteissa samanlaista. Yhtenä erottelevana tekijänä voidaan pitää sitä, asuiko pariskunta yhdessä aviorikoksen aikana. Useissa tapauksissa aviopari oli muuttanut erilleen ja puoliso oli vasta erillään ollessaan käynyt vieraissa tai jopa perustanut uuden perheen ja elänyt uuden kumppaninsa kanssa ” kuten mies vaimonsa kanssa elää”, niin kuin eräs syytetty asiaa kuvasi.¹²⁴ Erillään muuttoon saattoi olla useita eri syitä, esimerkiksi eräässä tapauksessa vaimon isä oli pakottanut tyttärensä naimisiin. Toisessa tapauksessa miehen ja vaimon aviollinen elämä makuukamarin puolella ei ollut toivotunlaista, joten mies käski vaimoansa pakkaamaan tavaransa.¹²⁵ Aviorikos oli kuitenkin aviorikos niin kauan aikaa kunnes puoliset olivat eronneet toisistaan myös laillisesti. Eräässä tapauksessa aviomies pyysi oikeutta ottamaan lieventävänä asianhaarana huomioon sen seikan, etteivät he olleet asuneet vaimonsa kanssa yhdessä yli kahteen vuoteen. Tuomio ei kuitenkaan ollut yhtään sen lievempi kuin muissakaan tapauksissa.¹²⁶

Toinen erotteleva tekijä on se, oliko pettäjällä useita eri sänky partnereita vai yksi kumppani. 15 tapauksessa kyseessä oli jälkimmäinen vaihtoehto ja loppuisa 11 kyse oli useista eri naisista tai miehistä. Alla olevasta taulukosta on huomattavissa, että huoruus oli yleistä niin

¹²² Nieminen 1951, 90.

¹²³ Sulkunen 1989, 40–41.

¹²⁴ Liperin TK 1922: 164, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 6, JoMA.

¹²⁵ Ilomantsin SK 1929: 22, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II a 108, JoMA. Liperin TK 1930:148, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 22, JoMA. Tohmajärven SK 1932:113, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 113, JoMA.

¹²⁶ Joensuu 1939: 25, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 179, JoMA.

naisten kuin miesten keskuudessa, sillä aviorikoksiin syyllistyneistä tasan puolet oli miehiä ja puolet naisia.¹²⁷

Taulukko 12. Aviorikokseen syyllistyneiden sukupuoli ja kumppanien määrä Joensuussa, Liperissä, Iiomantsissa, Tohmajärvellä sekä Värtsilässä* vuosina 1920–1939

Aviorikokseen syyllinen	Yksi kumppani	Monia	Yhteensä
Mies	8	5	13
Vaimo	7	6	13
Yhteensä	15	11	26

Lähde: Lähde: Joensuun raastuvanoikeuden (Ca:96–182), Iiomantsin (C II a 91–127), Tohmajärven (C V a 88–124) sekä Liperin (C IV a 2-41) kärjäkuntien varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939, JoMA.

*Värtsilää koskevat tiedot vain vuoteen 1935 asti

Muutamassa tapauksessa kyseessä oli maksullisesta yhdynnästä, joko niin että mies oli maksanut sukupuoliyhteydestä tai nainen oli koko kylässä tunnettu yleinen nainen, jonka luona kylän miehiä vieraili aviomiehen poissa ollessa. Avioeroa käsiteltäessä oikeudessa ei ollut merkitystä sillä, että oliko kyseessä maksullisuus vai ei. Aviorikosta käsiteltiin jokaisessa tapauksessa ikään kuin oikeana suhteena. Esimerkiksi yleisten naisten asiakkaat tiedettiin nimeltä. Yhdessäkin tapauksessa aviomiehet eivät vedonneet tai sanoneet suoraan, että vaimo oli tunnettu yleisenä naisena vaan asia tuli ilmi jutun muissa yhteyksissä. Jutun käsittelyssä mainittiin sivulauseessa vaimon huonomaineisuus tai että vaimo oli ottanut rahaa sukupuolisista kanssakäymisistä. Myös poliisien kanssa tekemisiin joutuminen epäsiiveillisen käyttäytymisen vuoksi viittaa vahvasti maksulliseen sukupuoliyhteyteen.¹²⁸ Vain yhdessä tapauksessa miesten avioliiton ulkopuolisista suhteista kävi ilmi, että kyse oli maksullisesta yhdynnästä. Tapaus sattui Joensuussa ja todistaja kuvasi tilannetta näin:

*Todistaja oli viime keväänä lähellä tämän kaupungin hautausmaata nähnyt vastaajan ja erään huonomaineisen naisen harjoittavan keskenään sukupuoliyhteyttä, kuullen todistaja sivu kuljettuaan kun nainen vaati mieheltä 50 markkaa parittelusta.*¹²⁹

¹²⁷ Huoruudella ei tarkoiteta tässä yhteydessä ainoastaan prostituutiota vaan kaikkia avioliiton ulkopuolisia suhteita.

¹²⁸ Esimerkiksi Liperi SK 1920:56, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 3, JoMA. Joensuu 1932:2657 ja 1937:426, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 149 ja 172, JoMA. Tohmajärvi VK 17.4.1920:7, Iiomantsin tuomiokunnan välikäräjien pöytäkirjat, Cc 24, JoMA. Tohmajärvi TK 1927:73, Iiomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 102, JoMA.

¹²⁹ Joensuu 1923: 879, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 103, JoMA.

Paikkakuntaisia eroja aviorikosten lukumäärissä ei ole havaittavissa, mikä sinällään on yllättävää, sillä prostituutiota on pidetty Suomessa kaupunkiyhteisöjen ongelmana. Antti Häkkisen tutkimuksen mukaan myös Joensuussa on ollut ammattihaureellisuutta, mutta ammattimaisuus ei heijastu avioeroihin tai ainakaan se ei näy tapauksien käsittelyssä oikeudessa.¹³⁰ Mistään laaja-alaisesta prostituutiosta tai ilotalon pyörittämisestä ei ollut kyse yhdessäkään tapauksessa. Lisäksi on huomioitava, että ”maksullinen rakkaus” on ollut erilaista maaseudulla ja kaupungeissa. Häkkisen mukaan ”kaupunkiprostituutiosta on ollut kyse institutionalisoituneista, viranomaisten hyväksymistä ja säätelemistä, pitkälle kaupallistuneista seksuaalisuuden oston ja myynnin markkinoista, jolloin prostituutio on kehittynyt omaksi alakulttuurikseen”¹³¹. Maaseudulla ammattimaisuus oli amatöörimäisempää, mistä näissäkin tutkituissa avioerotapauksissa näyttää olevan kyse.

Useissa tapauksissa aviorikos ei ollut ainoa ongelma avioliitossa. Päinvastoin se oli monissa tapauksissa viimeinen ”niitti” epäonnistuneelle avioliitolle ja helppo peruste avioeron saamiselle varsinkin 1920-luvulla. Tämä oli toki oikeusistuimienkin tiedossa ja sen vuoksi oltiin äärimmäisen tarkkoja todistajien lausunnoissa. Todistajien lausunnot olivatkin näissä tapauksissa hyvin värikkäitä ja yksityiskohtaisia. Huoruudesta puhuttiin käräjillä avoimemmin kuin esimerkiksi perheväkivallasta ja asia kiinnosti muita kyläläisiä. Vaikka yleisesti kunnioitettiin perheen yksityisyyttä ja asioihin puuttumattomuutta, niin huoruustapaukset näyttävät olevan poikkeus. Aviorikoksia ei todistettu sattumalta, vaan rikosepäilyjä vakoiltiin ja seurattiin, eikä nähtyjä tapahtumia pidetty ainoastaan omana tietona vaan kylillä useinkin juoruttiin näkemästään. Usein juorut enemmän tai myöhemmin kulkeutuivat myös aviopuolison korviin ja näin mahdollinen avioerohakemus saatiin alulle. Myös asuinolot vaikuttivat siihen, ettei yksityisyyttä juurikaan ollut. Vuosisadan vaihteen asumista kuvaa hyvin käsitteet julkisuus ja läheisyys.¹³²

”Hupaisa” esimerkki aviorikoksesta sekä todistajan lausunnosta on vuodelta 1934 Liperin pitäjältä, jossa aviomies syytti vaimoaan aviorikoksesta. Tapauksessa oli useita todistajia, kun kyseessä oli avioliiton ulkopuolinen pitkäkestoinen suhde. Alla on ainoastaan yhden todistajan kertomus.

¹³⁰ Häkkinen 1995, 215. Nygård 1998, 52.

¹³¹ Häkkinen 1995, 216.

¹³² Pohjola-Vilkuna 1995, 76–77.

Kylällä oli huhuttu jo pidemmän aikaa, että Kontkasen talolla käy vieraita miehiä sillä välin, kun aviomies oli töissä. Todistaja ja hänen kaverinsa Kusti päättivät lähteä ottamaan selvää huhun paikkansa pitävyydestä. Saavuttuaan Kontkasen talon luokse oli pari valjakko mennyt erään ikkunan luo ja nähnyt tällöin verhon raosta, että vaimo ja joku vierasmies joivat jotain kirkasta ainetta suoraan pullon suusta. Tämän jälkeen sisällä olijat riisuutuivat alusvaatteisilleen, sammuttivat lampun ja menivät vuoteeseen, josta alkoi kuulua ratinaa. Vakoilijat olivat aviomiehen ystäviä, sillä he tiesivät, että miehellä oli tapana koputtaa tiettyä ikkunaa, kun hän tuli myöhään kotiin. Niinpä kaverukset koputtivat ikkunaan ja sen jälkeen alkoi tapahtua. Vaimo ryntäsi avaamaan ovea, mutta kaverukset olivat pöngittäneet oven siinä tarkoituksessa, että piakkoin kotiin tuleva isäntäkin huomaisi, mitä talossa oli tekeillä. Tällä välin vieras mies heitti takkinsa ja lakkinsa kamarin ikkunasta ulos ja yritti itsekin loikata pakoon, mutta todistaja oli nopeampi ja löi häntä kepillä kintuille, jonka seurauksena vieras mies putosi takaisin huoneeseen. Vaimo avasi toisen ikkunan ja alkoi säättiä sekä kirotta vakoilijoita huutaen miestään apuun. Tästä säikähtäneenä todistaja ja Kusti lähtivät pakoon. Ilmeisesti vierasmieskin oli ehtinyt paeta, sillä loppujen lopuksi aviomies syytti oikeudessa vakoilijoita kotirauhan rikkomisesta.¹³³

Jossain vaiheessa aviomies oli tajunnut vaimonsa avioliiton ulkopuolisen suhteen ja haki avioeroa. Kaiken lisäksi kyseessä oli kaksinkertainen huoruus, joten aviorikoksen tekijät saivat rangaistukseksi ehdotonta vankeutta neljä kuukautta ja tämän päälle vielä maksettavaksi rahalliset korvaukset.¹³⁴

Useasti aviorikoksien yhteydessä nousee esille myös alkoholin väärinkäyttö. Varsinkin naiset, jotka olivat tehneet aviorikoksen useamman kumppanin kanssa, olivat viettäneet myös juopottelevaa elämää. Miesten tapauksissa alkoholi ei niinkään noussut esiin. Luultavammin hekin ryyppäsivät, mutta siitä ei tehty samanlaista numeroa. Kaksinaismoralistiseen tapaan vaimo, joka ryyppäsi ja teki huorin oli koko yhteiskunnalle häpeällinen ilmiö.¹³⁵ Lisäksi näissä tapauksissa nousi esille myös se seikka, ettei vaimo ollut hoitanut kotiaan hyvin, mikä

¹³³ Liperin TK 1934: 92, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat C IV a 30, JoMA.

¹³⁴ Liperin TK 1934: 92, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 30, JoMA.

¹³⁵ Nieminen 1951, 90–91.

oleellisesti liittyi kaksinaismoraaliseen naiskuvaan.¹³⁶ Kaksinaismoraalin seurauksena naiset jaettiin kahteen ryhmään: naisiin, jotka olivat soveliaita perhe-elämään ja olivat kunniakkaita sekä halveksittuihin prostituoituihin.¹³⁷

Tutkitussa aineistossa oli vain yksi aviorikostapaus, jossa toinen aviopuolisoista oli ortodoksi. Kyseisessä aviorikostapauksessa aviomies oli tehnyt huorin vienankarjalaisen työläisnaisen kanssa vuonna 1927. Vaimo oli vienyt asian käräjille, mutta joutui hakemaan lykkäystä käsittelyyn siksi, ettei kreikkalaiskatolinen kirkollishallitus ollut tehnyt vielä päätöstä avioeron myöntämisestä. Seuraavilla vuoden 1930 talvikäräjillä avioero myönnettiin naimakaaren 13 luvun ensimmäisen pykälän perusteella. Lisäksi kirkollishallitus tuomitsi aviomiehen seitsemänvuotiseen kirkkorangaistukseen, ja vasta tämän jälkeen hän saattoi avioitua uudelleen. Evankelisluterilaisessa kirkossa kirkkorangaistuksia ei annettu.¹³⁸ Toinen huomionarvoinen seikka tässä tapauksessa on se, että avioero myönnettiin naimakaaren perusteella, eikä avioliittolain, mikä oli astunut voimaan saman vuoden alussa. Toisessa samoilla käräjillä käsitellyssä avioerotapauksessa oli tuomio annettu avioliittolain mukaisesti.¹³⁹ Mitään täysin varmaa selitystä tällaiselle toiminnalle ei ole löydettävissä. Voidaan olettaa, että oikeudessa päätös oli annettu jo vuoden 1929 puolella, mutta se pantiin täytäntöön vasta sitten, kun kirkollishallitukselta oli saatu päätös.

4.3. Avioerot hylkäämisen perusteella

Lauantaina 27.7.1918 Karjalan Sanomissa ja kolme päivää myöhemmin Suomalaisessa Wirallisessa lehdessä julkaistiin alla oleva ilmoitus, jossa aviomies kuulutti aviovaimoansa palaamaan kotiin ja jatkamaan avioliittoa.

Ellei vaimoni, Serafina Myller, os.s Ronkainen, saavu luokseni tätä päivää lukuun ottamatta 1 vuoden ja vuorokauden kuluessa, niin julistan täten hänestä

¹³⁶ Esimerkiksi Joensuu 1932: 2657, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 149, JoMA.

Joensuu 1937: 426, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 172, JoMA.

¹³⁷ Nieminen 1951, 91.

¹³⁸ Liperin SK1929: 242 ja TK 1930: 148, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 21–22, JoMA.

¹³⁹ Liperin TK 1930: 181, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 22, JoMA.

*itseni vapaaksi ja avioliittomme puretuksi. Ilomantsi 24 p. heinäk. 1918, Heikki Myllär, Ilomantsi N:o 2.*¹⁴⁰

Kyseisessä tapauksessa pariskunta oli lähtenyt Amerikkaan vuonna 1906, mutta aviomies oli palannut seitsemän vuoden kuluttua perintöriidan takia. Vaimon kanssa oli ollut puhetta, että hän tulisi sitten perässä takaisin Suomeen. Vaimoa ei ollut kuitenkaan kuulunut eikä näkynyt, joten aviomies kyllästyi odotteluun ja haki avioeroa vuonna 1920. Ennen avioeron hakemista mies oli laittanut lehtiin yllä olevan kaltaisia ilmoituksia, joilla kuulutti vaimoansa takaisin kotiin. Näillä kuulutuksilla ei kuitenkaan ollut oikeudessa mitään paino-arvoa. Vallitsevien oikeuskäytäntöjen mukaan oikeudelta piti ensin anoa lupa puolison kuuluttamiseen ja vasta vuoden kuluttua oli oikeus hakea avioeroa, jos puoliso ei palannut. Aika ei lähtenyt heti oikeuden päätöksestä juoksemaan vaan vasta seuraavasta päivästä, tästä siis tulee sanonta yö ja vuosi. Lehtien lisäksi puolisoa täytyi kuuluttaa myös kaikissa tuomiokunnan kirkoissa tai kaupungissa, jos karannut oli asunut siellä sekä muissa lähipitäjissä.¹⁴¹

Yllä oleva tapaus on siinä mielessä tyyppillinen, että usea puoliso karkasi juuri Amerikkaan. Pohjois-Karjalassa siirtolaisuuden huippu koettiin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.¹⁴² Tutkituilta paikkakunnilta kolmessa tapauksessa puoliso karkasi Amerikkaan juuri silloin. Harvinaiseksi tapauksen tekee se, että mies kuulutti vaimoansa. Yleisempää oli, että miehet hylkäsivät vaimonsa kuin toisin päin. Hylkäämisen perusteella haetuista avioeroista tutkituilla paikkakunnilla vain kahdessa mies oli kantajana. Jostain syystä yllä olevan tapauksen käsittely jäi kesken tai se siirtyi toiselle paikkakunnalle, koska päätöstä asiasta ei koskaan saatu Ilomantsin käräjäoikeudelta.

Toinen suunta, mihin tutkittavalta alueelta karattiin, oli Venäjä. Näitä tapauksia oli kolme. Näistä kahdessa tapauksessa liperiläiset naiset olivat avioituneet venäläisten kulkukauppiaiden kanssa, jotka lyhyen avioelämän jälkeen palasivat takaisin Venäjälle.¹⁴³ Kolmannessa tapauksessa mies oli lähtenyt Venäjälle, eikä hänestä sen koommin oltu kultu. Oikeudessa ei käynyt selville, miksi mies oli Venäjälle lähtenyt.¹⁴⁴ Venäjälle muuttaneiden

¹⁴⁰ Ilomantsi SK 1920: 150, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II a 92, JoMA. (Alkuperäisessä lehti-ilmoituksessa nimi kirjoitettu kahdella eritavalla)

¹⁴¹ Mahkonen 1980, 45.

¹⁴² Mustonen 2006, 57.

¹⁴³ Liperi SK 1921: 139 ja TK 1922:95, Liperin tuomiokunta, Liperin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 5 ja 6, JoMA.

¹⁴⁴ Ilomantsi TK 1920: 3, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II a 91, JoMA.

tapaukset poikkesivat siinä mielessä Amerikkaan muuttaneista, että Amerikkaan karanneiden avioliitot olivat kestoltaan huomattavasti pidempiä. Lyhyin avioliitto kesti 17 vuotta, toiseksi pisin 26 vuotta ja pisin 32 vuotta. Amerikkaan lähteneitä odotettiin myös kauemmin ennen avioeron hakemista. Pisimmillään eräs vaimo odotti miestään 19 vuotta ennen kuin haki ja sai avioeron. Venäjälle lähteneiden avioliittojen kesto käytännössä oli hyvin lyhyt. Kahdessa tapauksessa avioelämää kesti vain muutaman kuukauden. Toisaalta näissä tapauksissa eroa haettiin vasta vajaan 10 vuoden kuluttua. Muotoutuneen oikeuskäytännön mukaan noin kolme vuotta olisi ollut hyvä aika odottaa puolison paluuta.¹⁴⁵ Kuitenkin kaikissa tutkimissani tapauksissa puoliset maltoivat odottaa kauemmin. Syynä tähän oli varmaankin se, että avioero oli vasta sitten tarpeellinen, jos kotiin jäänyt puoliso tahtoi avioitua uudelleen.

Avioerot hylkäämisen perusteella olivat koko maassa melko harvinaisia. 1920-luvulla vain 12,7 % avioliitoista päättyi puolison karkaamiseen.¹⁴⁶ 1920-luvun vuosittaisia lukuja tarkasteltaessa voidaan havaita, että tällä perusteella haettujen avioerojen määrä oli koko ajan laskussa. Vuonna 1920 noin 30 % kaikista eroista myönnettiin puolison karkaamisen takia, kun taas vastaava luku oli vuonna 1929 enää vain seitsemisen prosenttia. Avioeron saannin vaikeus johtui vuoden 1734 naimakaaren lainsäädännöstä, sillä lakipykälän mukaan puolison piti häijyydestä ja ynseydestä luopua ja karata puolisostaan sekä matkustaa ulkomaille asti.¹⁴⁷ Sitä mitä häijyydellä ja ynseydellä tarkoitetaan, on hieman epäselvää. Luultavammin tarkoitus oli varmistaa se, että puoliso oli oikeasti lähtenyt eroamistarkoituksella eikä vaan muuten esimerkiksi töiden perässä ulkomaille. Myös hylkäämisperustetta käytettiin väärin ennen vuoden 1929 lakiuudistusta. Tällä tavoin haettu avioeron oli pitkäkestoinen prosessi odottamisen ja kuuluttamisen vuoksi.

Omavaltainen hylkääminen oli avioeroperuste myös vuoden 1929 avioliittolaissa. Itse kohta kuului uudessa avioliittolaissa näin: ”Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun yksi vuosi on kulunut yhteiselämän lopettamisesta.”¹⁴⁸ Tämän lain muutoksen myötä hylkäämisen perusteet muuttuivat hyvin paljon. Naimakaaren mukaan toisen puolison hylkäämisen piti johtua häijyydestä ja ynseydestä. Avioliittolaissa ei

¹⁴⁵ Mahkonen 1980, 42.

¹⁴⁶ SVT VI väestötilastoa, 59 väestönmuutokset 1920, 21; 66:2 väestönmuutokset 1921–1925, 38; 75 väestönmuutokset 1926–1930, 35.

¹⁴⁷ Vuoden 1734 laki, naimakaari 13:4.

¹⁴⁸ Vuoden 1929 avioliittolaki, 76 § 2 momentti.

kuitenkaan ollut mitään mainintaa ”puolison mielenlaadusta”¹⁴⁹. Lisäksi avioliittolaissa ei enää vaadittu ulkomaille muuttoa. Avioliittolain myötä poistui myös kuulutusikäntö ja avioeron saattoi saada, kun yhteiselämän lopettamisesta oli kulunut vuosi. Yhteistä laeissa puolestaan oli se, että kummassakin vaadittiin yhteiselämän karttamista sekä kodista poistumista.

Tutkituilla paikkakunnilla myönnettiin ainoastaan kolme avioeroa hylkäämisen perusteella lainmuutoksen jälkeen. Oikeusistuimet myönsivät eron hylkäämisen perusteella vain silloin, jos haastanomuksessa oli erikseen anottu avioeroa vedoten tähän pykälään. Muissa tapauksissa käytettiin kyseisen lakipykälän ensimmäistä momenttia eli eripuraisuudesta johtuvaa erillään asumista. Tämä selittyy sillä, että ensimmäisen ja toisen momentin erot ovat paperilla hyvin erilaiset, mutta käytännössä nämä kaksi pykälää kietoutuivat useissa tapauksissa yhteen. Kun vertaa ensimmäisen ja toisen momentin perusteella myönnettyjä avioeroja, niiden sisällössä ei välttämättä ole mitään suuria eroja. Lakiuudistuksen jälkeen ulkomaille karanteiden määrä vähentyi selkeästi, eikä yhdessäkään tapauksessa puoliso ollut poistunut naapuripitäjää kauemmaksi.

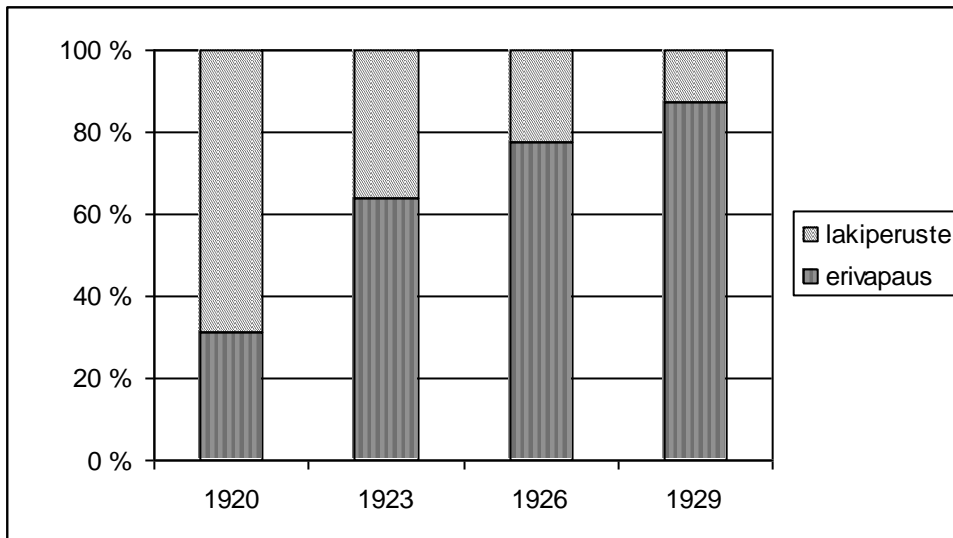
4.4. Erivapaudella haetut avioerot

Erivapaus oli toissijainen keino lakkauttaa avioliitto. Hakijoiden tuli turvautua normaaliin oikeudenkäymistiehen aina kun se vain oli mahdollista.¹⁵⁰ Niin kuin alla olevasta taulukosta on havaittavissa, erivapauseurojen suhteellinen osuus kasvoi Suomessa huomattavasti 1920-luvulla, kun taas vastaavasti lakimääräisten¹⁵¹ avioerojen osuus laski.

¹⁴⁹ Rautiala 1946, 137.

¹⁵⁰ Mahkonen 1980, 110–111.

¹⁵¹ Lakimääräisillä avioeroilla tarkoitetaan naimakaaren 13:1 mukaista aviorikosta tai 13:4 hylkäämistä.



Kuvio 5. Erivapaudella ja lakiperusteilla myönnetyt avioerot Suomessa 1920-luvulla
Lähde: Mahkonen 1980, 232–233.

Vuosien 1920–1923 välisenä aikana erivapausperusteisten avioerojen suhteellinen osuus kaksinkertaistui. Samalla aikavälillä yleisimmäksi tavaksi anoa avioero nousi erivapaus. Absoluuttisten lukujen mukaan vuonna 1929 erivapaudella haettiin kuusi kertaa useammin avioeroa kuin vuonna 1920.¹⁵² Syyt erivapausavioerojen määrän kasvuun oli vanhentuneessa lainsäädännössä.¹⁵³ Ihmisille ei enää riittänyt pelkästään ero-perusteet huoruuteen ja karkaamiseen vedoten. Voidaan ajatella, että koska ihmiset solmivat avioliittonsa entistä useammin tunnesyistä, haluttiin kumppanista päästä myös eroon, jos yhteiselämä ei sujunutkaan toivotulla tavalla. Onnettomassa ja riitaisassa avioliitossa ei haluttu elää. Toinen syy saattaa myös olla, että ihmiset mahdollisesti tiesivät, että eron saattoi saada ”siistimmin” vetoamalla eripuraisuuteen. Käräjäoikeuteen ei välttämättä edes haluttu lähteä julkisesti käsittelemään arkoja aiheita, kuten aviorikoksia.

Erivapausavioeroissa merkittävää oli sosiaalisen sijasta se, mistä eron saaneet olivat lähtöisin. Suomen suurimmissa kaupungeissa (Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella) erivapauden perusteella saadut avioerot yleistyivät lähes samassa suhteessa kuin näissä kaupungeissa asuneiden saamat lakimääräiset avioerot vähenivät. Sama seikka oli havaittavissa monilla muillakin paikkakunnilla. Mahkonen tutkimuksen mukaan Pohjois-Karjalassa myönnettiin vuonna 1920 kaksi avioeroa erivapauden perusteella, kun taas lakisääteisin perustein seitsemän. Vuonna 1923 erivapausperusteisia ja lakisääteisiä avioeroja

¹⁵² Vuonna 1920 erivapaudella haettiin 162 kertaa avioeroa, kun taas vuonna 1929 971 kertaa. Mahkonen 1980, 232–233.

¹⁵³ Mahkonen 1980, 94.

myönnettiin viisi ja vuonna 1926 kuusi molempia. Vuonna 1929 tilanne muuttui päälaelleen: erivapaudella myönnettiin 13 avioeroa ja huoruuden tai hylkäämisen perusteella viisi kertaa.¹⁵⁴ Vaikka Pohjois-Karjalassa avioerojen määrät eivät olleet korkeat, silti sama kehityskulku kuin suurissa kaupungeissa tai muualla Suomessa on selkeästi havaittavissa.

Erokirjojen perusteella avioeroja saatiin erivapaudella Liperissä yhdeksän, Tohmajärvellä kolme ja Ilomantsissa kaksi kertaa.¹⁵⁵ Joensuussa myönnettiin avioero erivapaudella vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929 yhteensä seitsemän kertaa.¹⁵⁶ Mistään yleisestä tavasta ei näytä siis Joensuussakaan olleen kyse. Tieto kuitenkin osoittaa, että erivapaudella myönnettiin Joensuussa useammin avioeroja kuin lakisääteisillä perusteilla, samoin oli myös Liperissä.

Erivapaudella eronneita oli kaikista yhteiskuntaluokista. Eronneista viisi oli työmiehiä, talollisia neljä, lisäksi yksi suutari, räätäli, näyttelijä, lampuoti ja loinen. Erivapaustapauksissa avioeroa haki selvästi useammin mies kuin vaimo. Tämän pystyy päättelemään siitä, kenelle erokirja myönnettiin. Kahdeksassa tapauksessa erokirja myönnettiin miehelle ja vain kolmessa tapauksessa vaimolle. Molemmat saivat erokirjan kahdessa tapauksessa ja yhdestä ei ole varmuutta.¹⁵⁷ Arviolta noin 80 prosenttia kaikista eronneista haki erokirjan tuomiokapitulista jossain vaiheessa.¹⁵⁸ Erokirjoihin oli merkitty myös syy, minkä perusteella avioero myönnetty. Yleisin syy oli puolisojen eripuraisuus, mutta joukossa oli myös vaimon juoppous, mielisairaus ja aviomiehen väkivaltaisuus. Jutuista ei kuitenkaan saa enempää tietoa erokirjojen perusteella. Mahkonen tutkimuksen mukaan vuosina 1919–1929 noin 70 % kaikista erivapaudella myönnettyistä avioeroista johtui puolisojen eripuraisuudesta. Toiseksi yleisintä oli myöntää avioero puolison juoppouden takia (noin 7 %) ja kolmanneksi useimmin ero annettiin mielisairaudesta perusteella (5,3 %). Muita Korkeimman oikeuden käyttämiä perusteita oli: rikollisuus 2,9 %, muu sairaus 0,8 %, pitkäaikainen poissaolo 4,4 %, väkivaltaisuus 0,9 %, epäsiiveellinen elämä 0,1 % ja epäsäännöllinen elämä 0,4 %.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Mahkonen 1980, 94–103.

¹⁵⁵ Ilomantsin seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938 I Jaa:1. Liperin seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset 1813–1929, I Jaa. Tohmajärven seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929 I Jaa:1, JoMA.

¹⁵⁶ Mahkonen 1980, 95–102.

¹⁵⁷ Ilomantsin seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938 I Jaa:1. Liperin seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset 1813–1929, I Jaa. Tohmajärven seurakunnan väestökisteriarkisto, väestökisteri-ilmoitukset, asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929 I Jaa:1, JoMA.

¹⁵⁸ Seise 1994, 46.

¹⁵⁹ Mahkonen 1980, 113–114.

4.5. Avioerot parantumattoman mielisairauden vuoksi

Mielisairaus tuli eroperusteeksi vuoden 1929 lain myötä. Ennen vuoden 1929 avioliittolakia mielisairaus oli toiseksi yleisin peruste avioeron myöntämiseen erivapausteitse.¹⁶⁰ Uudessa laissa määrättiin, että jos puoliso oli avioliiton aikana tullut mielisairaaksi tai tylsämieliseksi, puolisollla oli oikeus avioeroon, mikäli sairaus oli jatkunut kolme vuotta eikä toiveita parantumisesta ollut. Painavista syistä eroon saatettiin tuomita, vaikka avioliitto olisi kestänyt vähemminkin aikaa.¹⁶¹ Painavilla syillä tarkoitettiin ”rotuhygienisiä syitä”. Yleisesti ajateltiin, että näissä tapauksissa avioero suojaisi lapsia ja jälkeläisiä sairauden vaaralta.¹⁶² Laissa määrättiin kolme vuotta sen vuoksi, että siinä ajassa pystyttäisiin toteamaan taudin pysyväisyyden luonne melko varmasti. Mutta jos aviopuoliso olisi esimerkiksi 20 vuotta kestäneen avioliiton aikana ollut välillä sairaalassa, muttei tauti olisi ollut yhtäjaksoinen, eroa ei olisi voitu myöntää.¹⁶³

Yhteiskunnallisia ja poliittisia tahoja alkoi kiinnostaa kansan terveys jo 1800-luvulla. Tavoitteena oli runsas ja terve väestö, joka rikastuttaisi valtiota.¹⁶⁴ Rotubiologiasta¹⁶⁵ tuli muotitiede 1920-luvulla Euroopassa. Sen mukaan eri väestöryhmillä on oma erityislaatunsa ja perityt fyysiset ja psyykkiset ominaisuutensa.¹⁶⁶ Rotuhygieniä sai laajaa kannatusta, koska se lupasi ratkaista lukuisat ajan yhteiskuntia koskeneet ongelmat, esimerkiksi syntyvyyden laskun ja sen seuraukset.¹⁶⁷ Rotuhygieniä voidaan jakaa joko positiiviseen tai negatiiviseen. Positiivisella rotuhygieniällä tarkoitettiin kasvatus-, valistus- ja propagandatyötä. Negatiiviseen puolestaan kuului erilaisia säännöksiä ja kieltoja avioitumisesta, poikkeavien eristämisestä tai pakkosterilisoinnista.¹⁶⁸ Nämä aatteet vaikuttivat myös suomalaisessa väestöpolitiikassa ja politiikassa yleensäkin. Kun Suomessa alettiin uudistaa avioliittolainsäädäntöä 1920-luvulla, lainvalmistelukunnan tavoitteena oli yhteiskunnalle turmiollisten avioliittojen kieltäminen. Lakivaliokunnassa oltiin yksimielisiä siitä, että rotuhygieniset syyt vaativat lisäesteiden asettamista avioitumiselle. Mielisairaus ja

¹⁶⁰ Huttunen 1930, 170. Rautiala 1946, 126.

¹⁶¹ Vuoden 1929 avioliittolaki, 75 §.

¹⁶² Huttunen 1930, 151; 170.

¹⁶³ Rautiala 1946, 127.

¹⁶⁴ Ojakangas 1995, 294.

¹⁶⁵ Rotubiologia pyrki tutkimaan kaikkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat tuleviin sukupolviin ruumiillisesti ja henkisesti. Rotuhygieniä keskittyi pyrkimyksiin estää huonon perimän vaikutukset. Rotuhygienian synonyyminä käytetään myös eugeniikkaa. Hietala 1985, 107.

¹⁶⁶ Nätkin 1997, 69.

¹⁶⁷ Nygård 1998, 88.

¹⁶⁸ Nätkin 1997, 71. Räisänen 1995, 65.

tylsämielisyys katsottiinkin uudessa laissa ehdottomiksi esteiksi avioitumiselle.¹⁶⁹ Tarkoitus oli siis estää mielisairaita avioitumasta taudin periytymisvaaran vuoksi. Samat taustavaikuttimet olivat myös avioeroa koskevissa avioliittolain kohdissa.

Avioeron puolison mielisairauden perusteella sai seitsemän henkilöä tutkitulla alueella. Vain yksi tapaus oli 1920-luvulta, kun erokirjassa erikseen oli maininta eron syystä.¹⁷⁰ Sen tarkempia tietoja tapauksesta ei ole, joten jätän sen pois tarkasteluista. Koko maassa mielisairausperuste oli hyvin harvinainen 1920-luvulla, vain 3,8 % kaikista eroista johtui puolison mielisairaudesta. 1930-luvulla luku kasvoi hieman ollen 4,7 %.¹⁷¹ Eron hakeminen mielisairauden perusteella oli hankalaa, sillä esimerkiksi potilaasta ja hänen tilastaan tarvittiin avioliittolain asetuksissa määrätty lääkärintodistus. Tällaisen sopivan lääkärintodistuksen saattoi suoraan antaa vain valtion mielisairaalan tai siihen verrattavan laitoksen ylilääkäri. Jollei lausuntoa antanut ylilääkäri, todistus täytyi lähettää lääkintöhallituksen tarkastettavaksi.¹⁷² Toisinaan tarkastusten vuoksi oikeudenkäynnit lykkääntyivät kun vahvistus ei saapunut ajoissa.¹⁷³ Lisäksi sairastuneelle puolisolle piti nimetä aiemmassa oikeudenkäynnissä uskottumies, joka edusti häntä tulevissa oikeudenkäynnissä.

Mielisairauden perusteella eroa haettaessa vain yhdessä tapauksessa kantajana oli vaimo. Tässä tapauksessa aviomiehellä oli kaatumatauti, joka vielä tuolloin luokiteltiin mielisairaudeksi. Muissa (viidessä) tapauksissa eron hakija oli mies ja kaikkien näiden tapauksien diagnoosina oli skitsofrenia. Sairastuessaan vaimot olivat kolmenkymmenen ikävuoden paikkeilla tai sitä nuorempia, yhdessä tapauksessa aviovaimo oli 47 vuotta. Yleensä skitsofrenia miellettiin nuoruuden sairaudeksi, josta käytettiin aiemmin myös nimeä nuoruuden tylsistyminen.¹⁷⁴

Tarkasteltavassa aineistossa avioliitot olivat kestoiltaan pitkäaikaisia. Puolison sairastumisen jälkeenkin liitot olivat jatkuneet pidemmän aikaa. Lyhyin avioliitto kesti viisi vuotta, pisin taas 32 vuotta. Muut avioliitot olivat kestäneet kymmenkunta vuotta. Yhteistä kaikissa näissä tapauksissa oli se, että eroa ei haettu heti mielisairauden ensioireiden havaitsemisen jälkeen

¹⁶⁹ Nygård 1998, 92.

¹⁷⁰ Ilomantsin SRK, väestörekisteriarkisto: asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938, I Jaa 1, JoMA.

¹⁷¹ SVT väestötilastoa 66:2 väestönmuutokset 1921–1925, 38; Väestötilastoa 75, väestönmuutokset 1926–1930, 35; Väestötilastoa 86 väestönmuutokset 1931–1935, 33; Väestötilastoa 97 väestönmuutokset 1936–1940, 13.

¹⁷² Huttunen 1930, 368.

¹⁷³ Ilomantsi SK 1930:79, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 110, JoMA.

¹⁷⁴ Kaila 1967, 127.

tai laissa määrätyn kolmen vuoden jälkeen, vaan puolisoilla saattoi olla pitkiäkin hoitajaksoja kunnallisissa ja piirimielisairaaloissa. Avioeroa haettiin vasta sitten, kun puolison tila oli niin huono, että hän joutui pysyvästi sairaalahoitoon. Sairastuminen ei katsonut sosiaalista asemaa. Sairastuneita oli useista eri ammattiryhmistä työmiesten vaimoista apteekkarin puolisoihin. Aviovaimojen skitsofreeniset oireet olivat hyvin erilaisia. Eräs saattoi nähdä käärmeitä vaatteissaan ja kuulla harhoja, toinen väitti syntyneensä vuonna 2001 ja muutenkin eleli aivan muissa ulottuvuuksissa, kolmas oli masentunut synnytyksen jälkeen, neljäs näki uskonnollisia harhoja ja niin edelleen. Yhteistä tapauksissa oli kuitenkin se, että kaikissa lääkärin lausunnoissa mainittiin, että vaimo ei ollut kykenevä hoitamaan taloutta, kotia tai perhettä. Kaikissa näissä tapauksissa myös aviomiehet olivat hyvin suostuvaisia puolison elatusmaksuihin tai lasten huoltajuuteen, mikä ei kuitenkaan tuolloin ollut täysin itsestään selvää.¹⁷⁵

Ilomantsin välikäräjillä vuonna 1937 työmies anoi avioeroa skitsofreniaan sairastuneesta puolisostaan, joka oli joutunut kunnalliskodin mielisairasosastolle kymmenen vuotta aiemmin ja oli siitä saakka ollut yhtämittäisesti siellä. Käräjillä asiaa ei oikeastaan edes käsitelty, sillä lääkärintodistuksessa ei ollut mainintaa siitä, onko pysyvästä parantumisesta päteviä toiveita.¹⁷⁶ Asia tuli seuraavilla käräjillä uudelleen käsiteltäväksi ja tällöin kantaja oli ehtinyt hankkia avioliittolaissa vaaditunlaisen lääkärintodistuksen. Todistuksesta käy ilmi kaikki aiemmin mainitut laissa olevat avioeroon vaadittavat seikat, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

Lääkärintodistus

Potilaan sairaudesta tiedetään seuraavaa: potilas on sairastunut vuonna 1927 ja on ollut siitä lähtien yhtämittäisesti laitoksen hoidossa. Hänen levottomuutensa vuoksi ei ole voitu edes ajatellakaan hoitaa muualla kuin suljetussa laitoksessa. Yleensä hän on ollut iloinen ja meluava, laulelee ja hyppelee sekä sotkee kaikkea, mutta tulee hänelle myöskin, ja verrattain usein, sellaisia aikoja, jolloin hän on kovin itsetietoinen,

¹⁷⁵ Ilomantsi SK 1930:79, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 110, JoMA. Liperi TK 1937:53, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV A 37, JoMA. Ilomantsi SK 1937:9, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 124, JoMA. Joensuu 1938:15, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 174, JoMA. Tohmajärven SK 1938:35, Ilomantsin tuomiokunta Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 123, JoMA. Tohmajärven TK 1939: 9, Ilomantsin tuomiokunta Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 124, JoMA.

¹⁷⁶ Ilomantsi VK 1937:2, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, Cc 44, JoMA.

itsepäinen ja vastahakoinen, silloin hän ei syö eikä nuku. Juuri tällä hetkellä on hänellä taas semmoinen vaikea aika. Hän on päivisin äänekäs ja levoton, syö ainoastaan syöttämällä ja silloinkin niin vastahakoisesti, että saa olla monta hoitajaa ennen kuin syöminen onnistuu. Öisin hän huutaa ja häiritsee, jonka vuoksi hänet on täytynyt pitää eristettynä. Hän on epäsiisti, kastelee ja tuhrii. Vuosien kuluessa on hän vähän tylsistynyt, eikä ole ajasta eikä paikasta selvillä, asioita potilas ei muista päivästä toiseen. Kun hänen tautinsa (Schizophrenia, jakomielisyystauti) vielä on senlaatuinen, että ani harvoin paranevat, vaikka on lievempiäkin tapauksia kuin tämä, ei voi enää odottaa paranemista. Vielä suuremmalla syyllä, kun se on kestänyt jo kymmenen vuotta ilman parempia väliaikoja, täytyy häntä pitää toivottamana, parantumattomana tapauksena, ihmisenä joka ei koskaan tule täyttämään paikkaansa kodissaan eikä muuallakaan elämässä. Kaiken tämä todistan kunniani ja omantuntoni kautta.

Piirimielisairaalan vt. ylilääkäri¹⁷⁷

Asia ei kuitenkaan ollut niin helposti ratkaistavissa. Oikeudessa oli paikalla myös kyseisen kunnan edustaja, jonka tehtävänä oli valvoa kunnan etuja. Kunnanedustaja jätti huoltolautakunnan kokouksen pöytäkirjaotteen oikeudelle. Pöytäkirjasta kävi ilmi, että huoltolautakunta suostuisi avioeroon vain siinä tapauksessa, että aviomies maksaisi elatusapua vaimolle. Syynä tähän oli se, että muussa tapauksessa mielisairas vaimo jäisi kunnan hoidettavaksi. Elatusavun maksaminen ei ollut mahdollista, sillä kantaja oli työmies ja hänelle jäisi avioparin yhteisen lapsen huoltaminenkin. Kunnan edustaja tuli tässä vaiheessa kantajaa vähän vastaan ja ehdotti, että jos aviomies maksaisi kertakorvauksena 5000 markkaa, niin Ilomantsin kunta tyytyisi siihen. Aviomies suostui tähän omasta tahdostaan ja näin ollen sai avioeron.¹⁷⁸

Syy siihen, miksi aviomies joutui maksamaan Ilomantsin kunnalle elatusapua, on siinä, että vaimo oli ”täydessä huollossa”. Tämä tarkoittanee sitä, että kunta oli hänen holhoojansa. Muissa tapauksissa kunnat eivät olleet sekaantuneet avioeroihin, sillä elatuksesta oli sovittu etukäteen. Vuoden 1929 avioliittolaissa sanottiin puolisoiden elatuksesta avioeron jälkeen, että jos toinen puoliso tarvitsee elatusapua, voi oikeus velvoittaa toisen antamaan sellaista

¹⁷⁷ Ilomantsi VK 1937:2, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, Cc 44, JoMA.

¹⁷⁸ Ilomantsi SK 1937:9, Ilomantsin tuomiokunta Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 124, JoMA.

apua, mikä katsottiin kohtuulliseksi.¹⁷⁹ Mielisairauden perusteella annetuissa avioeroissa elatusavun maksaminen on ehkä ollut itsestään selvää, sillä puolison itsensä elättäminen ja sairaalakustannusten maksaminen on ollut mahdotonta.

Eräässä kaatumataudin eli epilepsian perusteella haetussa avioerossa hakijana oli aviovaimo. Haastanomuksessaan hän kertoi, että mies oli useita kertoja yrittänyt tappaa hänet sekä pahoinpidellyt törkeästi useita kertoja. 1900-luvun alussa tämän tyyppiset oireet kuuluivat selkeästi epilepsiaan ja niistä käytettiin nimitystä hämärätila, sillä potilas ei välttämättä muistanut tekojaan jälkikäteen. Kaatumataudin ja siitä aiheutuneen tylsämielisyyden vuoksi aviomies ei ollut pystynyt elättämään vaimoaan ja alaikäisiä lapsiaan. Tylsämielisyys ei aina ollut ehdoton seuraus epilepsiasta, vaan toisinaan potilaalla ei ollut minkäänlaisia oireita älyn heikkenemisestä. Tässä tapauksessa kuitenkin lääkärinlausuntojenkin mukaan aviomies oli ”älyltään melko tylsä”. Aviomies oli useita kertoja nauttinut kunnan köyhäinhoitoa ja ollut lähes kaksi viimeistä vuotta täydessä kunnan huolenpidossa. Näin ollen aviovaimon mielestä avioliiton jatkumiselle ei ollut löydettävissä mitään edellytyksiä.¹⁸⁰

Tapauksen teki tavallista vaikeammaksi se, että aviomies itse ei kokenut itseään sairaaksi. Päinvastoin hän kielsi sairautensa sekä väkivaltaisuuDET ja selitti, että hänet oli viekkauDella viety kunnalliskotiin. Erikoista tapauksessa oli myös se, että kesken tapauksen käsittelyn ”oikeus piti lyhyen loman” ja sinä aikana vastaajalle määrättiin uskottumies. Kun asia oli käsitelty holhousasiana, jatkui käräjät normaalisti. Päätöstä asiasta ei kuitenkaan vielä tehty, sillä tässäkin tapauksessa oikeudelta puuttui todistus mielisairaudesta. Asian käsittelyä jatkettiin talvikäräjillä. Tällä välin oli aviomies joutunut jälleen mielisairasosastolle ja hänestä oli tehty tavallista tarkempi lääkärinlausunto, josta kävi ilmi esimerkiksi ihon väri, kosteus ja kimmoisuus. Potilaan sielullinen tila oli lausunnon mukaan sairaalloisen kohonnut. Aviomies nimittäin piti itseään kaikin puolin erinomaisena ja kyvykkään ihmisenä, kehuskellen suurilla aikaansaannoksillaan monissa eri ammateissa. Kehuskelu ei rajoittunut ainoastaan töihin vaan oli hänessä hänen omien sanojensa mukaan ollut matojakin enemmän kuin koskaan toisilla ihmisillä. Lääkärin mukaan aviomies sairasti kaatumataudin pohjalta syntynyttä parantumatonta mielisairautta, joten tässäkin tapauksessa avioero myönnettiin.¹⁸¹

¹⁷⁹ Vuoden 1929 avioliittolaki, 79 §. Rautiala 1946, 177.

¹⁸⁰ Sibelius 1911, 876–877. Tohmajärven SK 1938:35, Ilomantsin tuomiokunta Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 123, JoMA.

¹⁸¹ Tohmajärven TK 1939: 9, Ilomantsin tuomiokunta Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 124, JoMA.

Kyseissä tapauksessa vaimon ei tarvinnut maksaa miehelleen elatusapua, sillä hänellä ei ollut tuloja. Jo ennen avioeroa perhe oli ollut kunnan avustettavana. Aviopuolisoiden neljän lapsen huoltajuus määrättiin äidille, mutta oikeuden päätöksen yhteydessä on sivulause ”jollei huoltolautakunta heitä ole jo hoiviinsa ottanut”. Tästä voi päätellä, että taloudellisesti perhe joutui hyvin tiukoille isän sairastuttua, eikä äidillä ollut mitään mahdollisuutta hoitaa kaikkia lapsiaan. Todennäköisesti avioeron jälkeen lapset tai ainakin osa lapsista joutui kunnan hoitoon. Muissa mielisairauden perusteella annetuissa avioeroissa lapset jäivät isien huoltoon. Vaimojen sairastuminen ei aina ollut taloudellisesti niin katastrofaalinen kuin miesten sairastuminen, sillä perheen elatushan oli pääsääntöisesti miesten harteilla.

4.6. Avioerot rikollisuuden ja huumaavien aineiden väärinkäytön perusteella

Korkein oikeus myönsi 1920-luvulla koko Suomessa 116 avioeroa rikollisuuden perusteella.¹⁸² Vuosittain tapauksia oli vähän, joten tapaukset ratkaistiin tapauskohtaisesti, eikä siis Korkeimmassa oikeudessa syntynyt mitään tiettyjä linjoja. Ehtona kuitenkin oli, että toinen puoliso oli tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Sillä kuinka pitkäksi aikaa puoliso oli tuomittu, ei ollut väliä.¹⁸³ Tämä muuttui vuoden 1929 laissa, jossa määrättiin selkeästi, että puolison rangaistuksen piti olla vähintään kolme vuotta, ennen kuin oikeus voisi harkita eron myöntämistä. Itsestään selvää eron saaminen ei ollut, vaan oikeuden tuli ottaa huomioon esimerkiksi rikoksen laatu ja olosuhteet.¹⁸⁴ 1930-luvulla avioerojen absoluuttinen määrä rikollisuuden perusteella nousi hieman, ollen vankeus 254 kertaa syynä avioeroon. Suhteellisesti ajateltuna rikollisuuden perusteella myönnettyjen avioerojen määrä oli 1920- ja 1930-luvuilla kahden prosentin tuntumassa kaikista avioeroista.¹⁸⁵

Vuosina 1911–1920 Suomessa myönnettiin avioero rikollisuuden perusteella vain 23 kertaa.¹⁸⁶ 1920-luvulla määrät nousivat todennäköisesti sisällissodan aiheuttamien

¹⁸² SVT VI Väestötilasto, 59 väestönmuutokset 1920, 66:2 väestönmuutokset 1921–1925, 75 väestönmuutokset 1926–1930, solmitut ja purkautuneet avioliitot.

¹⁸³ Mahkonen 1980, 130–131.

¹⁸⁴ Rautiala 1946, 115. Avioliittolaki 1929, 73 §.

¹⁸⁵ Mahkonen 1980, 234. SVT, Väestötilasto VI, 86 väestönmuutokset 1931–1935 teksti, 33; 97 väestönmuutokset 1936–1940 teksti, 13.

¹⁸⁶ SVT VI Väestötilasto, 59 väestönmuutokset 1920, solmitut ja purkautuneet avioliitot.

rangaistusten vuoksi. Rikollisuuden perusteella myönnetyt avioerot voidaan jakaa tapauksiin, joissa rangaistus oli tuomittu valtiopetoksesta, sen yrityksestä tai siihen avunannosta, ja tapauksiin, joissa rangaistukseen tuomittu oli syyllistynyt muuhun rikolliseksi katsottuun toimintaan. Ero myönnettiin silloin, kun vapausrangaistukseen tuomitun puoliso todisti kuuluneensa valkoisten puolelle tai ainakin saattoi osoittaa vastustaneensa puolisonsa toimintaa. Lähtökohtaisesti vain syyttömällä puolisollla oli oikeus vaatia avioeroa ja syyttömän tuli pitää puolisonsa toimintaa moitittavana. Jos avioeron hakijan ja hänen puolisonsa poliittis-ideologiset näkemykset olivat yhteneväiset, eroa ei voitu myöntää.¹⁸⁷

Uudessa vuoden 1929 avioliittolaissa määrättiin lisäksi, että avioeroon voitiin tuomita, jos puoliso oli tuomittu rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, joka erityisesti oli omiansa saattamaan hänet halveksunnan alaiseksi.¹⁸⁸ Tässä tapauksessa rangaistuksen keston pituudelle ei ole asetettu alarajaa. Rangaistuksen ei tarvinnut olla edes vankeusrangaistus. Yleensä erityistä häpeää tuottavaksi rikoksi laskettiin sellaiset teot, jotka yleisen käsityksen mukaan osoitti tekijässään ”alhaista mielenlaatua ja kunniattomuutta”. Tällaisia rikoksia olivat esimerkiksi varkaus, kavallus, petos, väärennys ja siveellisyyteen kohdistuvat rikokset. Lisäksi sellaiset rikokset, joista menetti kansalaisluottamuksen, kuuluivat tähän ryhmään.¹⁸⁹ Olennaista vuoden 1929 lain tulkinnassa on myös se, että tuomion on täytynyt saada lainvoiman. Joissakin käräjillä käsitellyissä tapauksissa aviopuoliso haki samalla aviopuolisostaan avioeroa, kun rikosta käsiteltiin oikeudessa, mutta näissä tapauksissa erohakemus hylättiin vedoten juuri tähän kohtaan.¹⁹⁰

Tässä tutkielmassa käytetyssä aineistossa ei ollut kuin kaksi vankeusrangaistuksen perusteella annettua avioeroa 1930-luvulla ja kummassakin tapauksessa kyse oli erityistä häpeää tuottavasta rikoksesta. Kummatkin avioeroista tapahtui Joensuussa. Ensimmäisessä tapauksessa aviomies oli vangittu Liperin kihlakunnanoikeudessa syyllisenä yllytyksestä väärän valaan tapauksessa, jossa käsiteltiin avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatusta. Aviomies oli yllyttänyt todistajaansa valehtelemaan asiassa, vaikka luonnollisesti todistaja oli valansa velvoittamana. Miehet jäivät kiinni huijausyrityksestään ja aviomies tuomittiin vuodeksi ja neljäksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Tämän lisäksi aviomies menetti

¹⁸⁷ Mahkonen 1980, 131–133.

¹⁸⁸ Rautiala 1946, 115. Avioliittolaki 1929, 73 §.

¹⁸⁹ Rautiala 1946, 116.

¹⁹⁰ Esimerkiksi, Ilomantsi TK 1933:9, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, C II A 115, JoMA.

kansalaisluottamuksensa neljäksi vuodeksi vapautumisensä jälkeen. Vajaan vuoden päästä tuomiosta aviovaimo haki miehestänsä avioeroa, vedoten häpeälliseen rikokseen ja mahdottomuuteen jatkaa avioliittoa, joka oli kestänyt puolitoista vuotta. Oikeus oli hyvin ymmärtäväinen vaimoa kohtaan ja myönsi avioeron.¹⁹¹ Toinen tapaus on muuten samantyyppinen, mutta kyseessä oli varkaus. Aviomies oli varastanut toisen miehen salkusta 29 000 markkaa ja jäänyt kiinni rikoksestaan. Rangaistukseksi mies oli saanut vankeutta kahdeksan kuukautta ja hänkin menetti kansalaisluottamuksensa neljäksi vuodeksi. Tässä tapauksessa aviovaimo haki nopeammin avioeroa, sillä tuomio varkaudesta oli annettu elokuun lopussa ja avioero myönnettiin tasan kaksi viikkoa myöhemmin. Avioliitto oli tuolloin kestänyt jo 14 vuotta, mutta avioparilla ei ollut lapsia.¹⁹²

Avioerot haettiin hetimiten vankeustuomion langettamisen jälkeen. Jos rikos oli esimerkiksi häpeää tuottava, niin puoliso haluttiin päästä eroon mahdollisimman pian eikä vasta vuosien kuluttua. Lisäksi puoliso osasi odottaa, ettei aviopuoliso ole tulemassa kotiin uusiin, jos hänelle esimerkiksi oli annettu elinkautinen tuomio. Oiva Huttusen mukaan avioliittolain 83 § 3 momentin mukaan avioero pitäisi hakea puolen vuoden kuluttua siitä, kun avioeroon oikeutettu puoliso sai tiedon siitä seikasta, johon kanne perustuu eli näissä tapauksissa rangaistuksen antamisesta.¹⁹³ Ensimmäisessä esimerkkitapauksessakin vaimo haki avioeroa vasta vajaan vuoden päästä aviomiehen rangaistuksen antamisesta, joten tätä kohtaa ei ilmeisesti hyvin tarkkaa noudatettu.

Olennaista oli myös, että puoliso oli jo tuomittu vankeusrangaistukseen ja päätös oli saanut lain voiman. Eräässä tapauksessa aviovaimo haki miehestänsä eroa, koska mies oli tuomittu murhapoltosta ja vakuutuspetoksesta kahdeksaksi vuodeksi kuritushuonevankeuteen ja sakkorangaistukseen. Vaimo toi haastanomuksessaan myös esille, että pariskunta oli asunut erillään noin kahdeksan vuotta. Myös aviomies oli halukas eroamaan. Kesken oikeudenkäynnin kävi kuitenkin ilmi, että murhapolttopäätös oli alistettu hovioikeuden tarkistettavaksi ja päätettäväksi, joten avioeroa ei voitu myöntää vapausrangaistuksen takia. Oikeus kuitenkin katsoi, että puoliset olivat asuneet erillään vaadittavan ajan, joten avioero myönnettiin erillään asumisen vuoksi.¹⁹⁴ Tässä tapauksessa pelkkä riitaisuuden takia erillään

¹⁹¹ Joensuu 1937:244, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 171, JoMA.

¹⁹² Joensuu 1939:758, Joensuun raastuvanoikeus, varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 180, JoMA.

¹⁹³ Huttunen 1930, 169.

¹⁹⁴ Ilomantsin TK 1933:9, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 115, JoMA.

asuminen ei ajanut vaimoa eron hakemiseen. Oletettavaa onkin, että yleensäkin pitkään erillään asuneet hakivat avioeroa vasta, kun siihen oli joku ”kunnon syy” eli tässä tapauksessa rikos.

Toinen hyvin vähän käytetty avioeroperuste oli puolison jatkuva huumaavien aineiden väärinkäyttäminen eli vuoden 1929 avioliittolain pykälä 74. Huumaaviksi aineiksi luokiteltiin esimerkiksi alkoholi, morfiini, kokaiini ja oopiumi. Yleisin käytetty huumausaine oli kuitenkin alkoholi.¹⁹⁵ Mahkosen mukaan huumaavien aineiden perusteella haettujen erivapausavioerojen määrä kasvoi vuodesta 1925 vuoteen 1929 asti hyvin ripeästi. Vuonna 1925 näiden avioerojen suhteellinen osuus oli 3,5 % kaikista avioeroista eli noin 23 tapaus, 1927 lukema oli 5,8 % ja vuonna 1929 10,9 %. Vuonna 1930 lukema hyppäsi 14,2 %, kääntyen sen jälkeen laskuun.¹⁹⁶ Vuosikymmenen lopulla lukema oli noin viidessä prosentissa.¹⁹⁷ Vähentymisen pääsyynä lienee kieltolain päättyminen vuonna 1932, jonka jälkeen alkoholirikosten määrä vähentyi hyvin paljon. Tämän seurauksena avioerojen hakeminenkin tällä perusteella vähentyi. Tutkituilla paikkakunnilla myönnettiin ainoastaan kaksi avioeroa huumausaineiden väärinkäytön takia. Kummassakin tapauksessa huumausaineena oli alkoholi. Todellisuudessa alkoholin väärinkäyttö rikkoi paljon enemmän avioliittoja. Tämä näkyi erityisesti eripuraisuuden perusteella haetuissa avioeroissa, joita käsittelen myöhemmin tässä luvussa.

Huumaavien aineiden käytön piti olla niin toteen näytettyä, että oikeus katsoi eron antamiselle olevan erittäin painavia syitä. Itse asiassa muutama avioeron saaminen kaatui siihen, että ei pystytty näyttämään toteen alkoholin väärinkäyttöä tai oikeus saattoi katsoa sen olevan vielä normaalikäytön rajoissa. Eräs esimerkki hyväksyttävästä alkoholin käytöstä on Ilomantsista vuodelta 1930. Tapauksessa aviomies haki eroa vaimostaan, joka oli alkanut jatkuvasti käyttää juovutusjuomia ja muutenkin viettämään ”epäsäännöllistä elämää”. Vaimo oli samoilla käräjillä haastettuna juopumuksesta ja alkoholipitoisen aineen myynnistä. Kaksi vuotta aiemmin häntä oli rangaistu viinan kaupittelusta. Useat todistajatkin olivat nähneet vaimon monta kertaa ympäripäissään, joskus jopa tiedottomassa tilassa. Vaimo myönsi

¹⁹⁵ Huttunen 1930, 169. Rautiala 1946, 121.

¹⁹⁶ Mahkonen 1980, 234.

¹⁹⁷ SVT Väestötilasto VI, 97 väestönmuutokset 1936–1940.

juopottelunsa ja viinan myynnin, mutta tällä ei päätöksen kannalta ollut merkitystä, sillä oikeuden mielestä painavia syitä avioerolle ei ollut.¹⁹⁸

Painavia syitä ei määritelty laissa, vaan niiden olemassaolon määrittely jäi kokonaan tuomioistuimille. Esimerkkitapaus on Joensuusta vuodelta 1930. Tässä tapauksessa aviovaimon haastanomus on hyvä kiteytys sille, mitä painavilla syillä oikeasti tarkoitettiin. Haastanomuksessa on kirjattu sanatarkasti kaikki ne seikat, jotka Martti Rautiala ja Oiva Huttunen katsoivat erittäin painaviksi syiksi.¹⁹⁹ Tästä voi päätellä myös sen, että kyseisellä parturinvaimolla oli lain tunteva asianajaja. Haastanomuksessa vaimo kertoo seuraavaa:

Kun mieheni ... on vuosien aikana jatkuvasti väärinkäyttänyt alkoholia siinä määrin, että se on mitä tuhoisammin vaikuttanut kotielämäämme ja perheemme toimeentuloon eikä ole kaikista toimenpiteistäni huolimatta muuttanut elintapojaan, jonka vuoksi jatkuva avioelämä hänen kanssaan on aivan mahdotonta ...²⁰⁰

Esimerkkitapauksen muutamasta todistajan lausunnosta saadaan käsitys, mitä huonolla perhe-elämällä käytännössä Joensuun raastuvassa tarkoitettiin. Todistajina tapauksessa olivat pankinjohtaja, poliisi ja parturioppilas. Pankinjohtaja kertoi, että asianosaiset asuivat pankin omistamassa talossa, jossa sijaitsivat myös parturiliike sekä pankin tilat. Pankinjohtajan mukaan aviomies käytti jatkuvasti alkoholia. Humalassa ollessaan aviomies oli raju sekä ilkeäluontoinen ja tällöin lapset ja vaimo olivat alituisessa hengenvaarassa. Myös parturioppilas oli joutunut todistamaan tilanteita, jossa aviomies oli ahdistellut perhettään ja joskus sivullisiakin. Lisäksi poliisin lausunto tuki tätä, sillä mies oli joutunut useaan otteeseen poliisien kanssa tekemisiin. Toimeentuloon aviomiehen juoppous vaikutti muun muassa siten, että parturiliikkeelle ei voitu enää vuokrata tiloja, koska miehen käytös oli niin häiritsevää. Mies itse ei ollut hoitanut liikettä enää aikoihin, vaan ohjaksissa oli ollut aviovaimo. Pankinjohtajan mielestä avioero oli aivan ehdoton, sillä muutoin koko muukin perhe joutuisi

¹⁹⁸ Ilomantsin TK: 107 ja SK 1930: 78, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjat, C II A 109 ja 110, JoMA.

¹⁹⁹ Huttunen 1930, 169. Rautiala 1946, 121.

²⁰⁰ Joensuu 1930: 1091, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisiasiain pöytäkirjat 1930, Ca 129, JoMA.

kokonaan turmiolle. Kun tilanne oli ajautunut jo näin huonoksi ja pitkälle, oikeuden ei auttanut muu kuin antaa vaimolle avioero vuoden 1929 avioliittolain 74 §:n perusteella.²⁰¹

Uuden avioliittolain perimmäinen tarkoitus oli suojella toista puolisoa ja lapsia niin fyysiseltä väkivallalta kuin myös taloudelliselta ahdingolta. Sitä kuinka hyvin tämä käytännössä tapahtui, on eri asia. Siinä vaiheessa, kun avioeroa haettiin, oli mahdollisesti perheen koko omaisuus tuhlatu ja perhe piesty moneen kertaan. Eihän oikeudessa muuten olisi ollut näyttöä painavista syistä. Tässä on varmasti yksi selitys sille, miksi tämän pykälän perusteella avioeroja oli niin vähän. Helpompi ja turvallisempi tapa hakea avioeroa oli esimerkiksi muuttaa eripuraisuuden takia erilleen ja hakea avioeroa sen perusteella. Eräitä keinoja suojella omaisuutta olisi ollut pesäeron hakeminen tai avioehto. Pesäerolla tarkoitettiin aviopuolisoiden omaisuuden jakamista avioliiton aikana. Näissä oli kuitenkin ongelmina se, että saadessaan pesäeron omaisuus oli jo tuhlatu. Avioehto ei tuolloin ollut yleinen, varsinkaan naisten ehdotuksesta, sillä sitä pidettiin epäluottamuksen osoituksena aviomiestä kohtaan.²⁰²

Myös tämän pykälän yhteydessä kommentaariteoksissa mainittiin rotuhygieniä.²⁰³ Alkoholia pidettiin yhtenä nopeasti vaikuttavista ”rotumyrkyistä”, jotka heikensivät kansaa. Alkoholismien leviäminen, rikollisuus ja monet muut perinnölliseksi luullut ilmiöt viittasivat koko ihmissuvun rappeutumiseen. Eugeniikan kannalta alkoholilla oli kaksi haitallista vaikutusta ihmisiin ensinnäkin sen periytyvyys, mutta myös sen haittavaikutukset suoraan henkilöön. Siten ongelmana ei ollut ainoastaan tulevat sukupolvet, vaan myös nykyisyys. Alkoholismia kitkeminen yhteiskunnasta oli yksi rotuhygienian kannattajien tavoite.²⁰⁴

4.7. Eripuraisuuden takia mahdottomaksi käyneet yhdyselämät

Avioliittolain 76 §:n mukaan avioero oli mahdollista saada kahdessa eri tapauksessa. Ensinnäkin silloin, jos aviopari oli asunut välien rikkoutumisen vuoksi erillään vähintään kaksi vuotta. Välien rikkoutumien oli ehdoton edellytys, sillä vaikka puoliso olisi muista

²⁰¹ Joensuu 1930: 1091, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisiasiain pöytäkirjat 1930, Ca 129, JoMA.

²⁰² Korppila-Tommola 2005, 25–28. http://www.aanioikeus.fi/pdf/naisasiakongressi_1924.pdf, luettu 15.6.2009.

²⁰³ Grönvall 1929, 80. Rautiala 1946, 121.

²⁰⁴ Hietala 1985, 111–112.

syistä esimerkiksi työasioiden puolesta asunut muualla, ero ei ollut mahdollinen.²⁰⁵ Toinen mahdollisuus oli silloin, jos erillään asuminen johtui siitä, että toinen puoliso karttoi yhdyselämää ja karttelu oli kestänyt vuoden.

Toisinaan puolisoitten välien rikkoutuminen oli vaikeasti todistettavissa, sillä jotkut aviopuolisot erosivat hyvissä tai melko hyvissä väleissä. Oikeus ei kuitenkaan voinut luottaa pelkästään asianosaisten omiin ilmoituksiin vaan tarvitsi todisteita eripuraisuudesta.²⁰⁶ Esimerkiksi ilomantsilainen pariskunta oli yhteistuumiin päättänyt erota ja valmistellut asiansa hyvin oikeutta varten. Ilmeisesti juuri eripuraisuudesta puuttui todisteita, sillä asiaa jouduttiin lykkäämään monta kertaa. Pariskunta ei ollut kovinkaan varakas, joten todistajien hankkiminen osoittautui sen vuoksi hankalaksi. Todistajien palkkiot olivat nimittäin melko suuria. Lopulta kantaja eli vaimo sai oikeuteen kaksi miehensä tuttua todistamaan. Todistajien lausunnoilla ei juurikaan ollut muuta arvoa kuin muodollisuus, sillä pariskunnan hyvät välit tulivat rivien välistä monta kertaa esille. Vasta sen jälkeen, kun oikeuteen oli saatu todistajat, jotka eivät tieneet juuri mitään koko asiasta, avioero saatettiin myöntää.²⁰⁷

Välien rikkoutumisen perusteella myönnettiin ehdottomasti eniten avioeroja niin koko Suomessa kuin tutkittavalla paikkakunnillakin 1930-luvulla. Koko Suomessa eroja myönnettiin tällä perusteella 71 % kaikista eroista.²⁰⁸ Tutkittavalla alueella taas eroja myönnettiin 66 kertaa, mikä on kaikista 1930-luvulla myönnetyistä tutkittujen paikkakuntien avioeroista 75 prosenttia. Vaikka eroja myönnettiin tämän pykälän perusteella paljon, eivät erot suinkaan olleet samanlaisia vaan niiden kirjo oli valtava. Kiinnostavaa on se, mitä välien rikkoutumisen ja eripuraisuuden taustalla oikeasti oli. Mikä aviopuolisoiden välit rikkoi ja sen seurauksena hajotti avioliiton? Mitkä teot olivat sellaisia, että puoliso päätti lähteä avioliitosta?

Tutkimistani eripuraisista avioeroista noin puolet (34) oli sellaisia, joissa oikeudessa ei juurikaan riideltä eikä esiin noussut mitään erityisiä yksityiskohtia. Tyypillinen tapaus oli sellainen, että toinen puolisoista oli lähtenyt välien rikkoutumisen vuoksi, puolisot olivat asuneet erillään kaksi vuotta ja tämän jälkeen he hakivat avioeron. Näissä oikeustapauksissa

²⁰⁵ Huttunen 1930,172.

²⁰⁶ Rautiala 1946, 133–134. Grönvall 1929, 212.

²⁰⁷ Ilomantsi SK 1931:158, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasianpöytäkirjat C II A 112, JoMA.

²⁰⁸ SVT, Väestötillasto VI, 75 väestönmuutokset 1926–1930; 86 väestönmuutokset 1931–1935; 97 väestönmuutokset 1936–1940.

ei käy ilmi, mistä välien rikkoutuminen oli johtunut.²⁰⁹ Toisessa puolessa tapauksista taustat ovat paljon monisyisempiä. Tapauksia lähilukemalla nousi esiin neljä eri taustalla vaikuttanutta seikkaa, nimittäin alkoholi, avioliiton ulkopuolinen suhde, fyysinen väkivalta sekä pitkään jatkuneet riidat, jotka esiintyivät puolison sättimisenä ja suullisina yhteenottoina. Luokittelu ei kuitenkaan ole ihan näin yksinkertaista, sillä usein eri eripuraisuuden aiheuttajat kietoutuivat yhteen. Aviopuolisoilla saattoi myös olla toisistaan täysin poikkeavat näkemykset siitä, mistä välien rikkoutuminen johtui, esimerkiksi erään miehen mukaan välien rikkoutumisen syynä oli vaimon riidanhalu, mutta taustalta paljastuikin, että mies oli syyllistynyt aviorikoksiin, jotka olivat ilmeisesti lisänneet vaimon tyytymättömyyttä.²¹⁰

Kahdeksassa tapauksessa taustalla vaikutti puolison alkoholin väärinkäyttö. Alkoholi liittyi melkein aina myös muihin välien rikkoutumisen aiheuttajiin, tyypillisemmin väkivaltaisuuksiin. Alkoholi aiheutti perheissä myös suullista riitaa, sillä ryypääminen oli kallista ja joissakin perheissä aviomiehen palkka hupeni suurimmalta osalta siihen.²¹¹ Tavallista saattoi myös olla kyllästyminen puolison juopotteluun, niin kuin eräässä ilomantsilaisessa perheessä, jossa aviomies oli vain juonut ja mellastanut eikä pitänyt perheestään huolta.²¹² 1930-luvulla työttömyys ja alkoholin väärinkäyttö näyttävät liittyvän kiinteästi yhteen. Niissä tapauksissa, joissa puoliso oli joutunut työttömäksi, oli alkoholikin poikkeuksetta mukana.²¹³ Esimerkiksi Joensuun raastuvanoikeudessa vuonna 1936 käsitellyssä tapauksessa todistaja kertoi, että aviosuhteessa riitaa oli aiheutunut siitä, että mies oli jäänyt työttömäksi. Kiusallista oli, että ainoastaan rouva ansaitsi perheessä ja mies joi rouvan rahat.²¹⁴

Yhdessätoista tapauksessa yhtenä eripuraisuuden aiheuttajana oli avioliiton ulkopuolinen suhde. Mahdollisia syitä sille, miksi avioeroa ei haettu huoruuden perusteella, on useita. Näitä ovat esimerkiksi vankkojen todisteiden puute, pelkkä epäily toisesta naisesta tai miehestä ei

²⁰⁹ Esimerkkejä tyypillisistä tapauksista Ilomantsi 1932 SK:51, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 114, JoMA. Tohmajärvi 1933 TK:17, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, Cc 39, JoMA. Joensuu 1937:302, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, C a 171, JoMA.

²¹⁰ Joensuu 1930:1339, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, C a 130, JoMA.

²¹¹ Ilomantsi SK 1937:2, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 124, JoMA.

²¹² Tohmajärvi TK 1939:10, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 124, JoMA.

²¹³ Esimerkiksi Joensuu 1937:629, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, C A 173, JoMA. Joensuu 1939:301, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, C A 179, JoMA.

²¹⁴ Joensuu 1936:152, Joensuun raastuvanoikeus, varsinaisasiain pöytäkirjat, C A 166, JoMA.

ollut oikeudessa pätevä, mutta aiheutti mustasukkaisuutta ja riitoja avioliitossa.²¹⁵ Toiseksi aikarajat avioeron hakemiseen olivat saattaneet täytyä. Ero piti hakea puolen vuoden kuluessa siitä, kun oli saanut tiedon aviorikoksesta. Kolmanneksen, aviorikoksia ei välttämättä haluttu lähteä selvittämään julkisesti, vaan helpompaa oli todeta välien rikkoutuneen, muuttaa sen vuoksi erilleen ja sitten hakea avioeroa eripuraisuuden perusteella. Useimmissa tapauksissa näin olikin käynyt. Puolisolla oli ollut irtosuhde tai – suhteita, toinen puoliso oli saanut tarpeekseen tästä ja lähtenyt tai heittänyt ”petturin” pois kotoa.²¹⁶ Joskus myös eroon johtaneet tekijät olivat niin sekavia, että on ollut helpompaa myöntää avioero välien rikkoutumisen ja erillään asumisen vuoksi kuin ruveta tarkasti selvittämään kuka petti ja ketä.²¹⁷

Tutkituissa eripuraisuustapauksissa väkivalta oli yleinen taustalla vaikuttanut syy. Peräti 14 tapauksessa perheväkivalta oli mukana tavalla tai toisella. Väkivallan paljous eripuraisuuden aiheuttajana on siinä mielessä erikoista, että vuoden 1929 avioliittolakiin oli kirjattu oma avioeroperuste tämän tyyppisiin tapauksiin. Sen mukaan avioeron saanti oli mahdollista, jos puoliso oli tavoitellut puolisonsa henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä.²¹⁸ Tilastollisesti tarkasteltuna harva avioliitto päättyi väkivallan takia. Koko maassa vuosien 1931–1939 aikana myönnettiin eroja tämän perusteella vain 99 kertaa, joka on 0,8 % kaikista avioeroista.²¹⁹ Tutkitussa aineistossa ei ollut yhtään sellaista tapausta, jossa avioeroa olisi haettu pelkästään väkivaltaisuuden perusteella. Vain yhdessä tapauksessa oikeuden päätöksessä mainittiin myös väkivalta ja alkoholin väärinkäyttö, eroa kuitenkin haettiin erillään asumisen vuoksi.²²⁰

Väkivalta oli hyvin erilaista eri tapauksissa. Yleisemmin väkivallan kohteena olivat vaimot ja lapset. Toisissa tapauksissa väkivalta oli lievää, toisissa taas hyvinkin kovaa. Tapauksista sai sen käsityksen, että perheväkivalta oli hyväksyttyä tiettyyn rajaan asti niin yksittäisten

²¹⁵ Liperi TK 1933: 194, Liperin tuomiokunta, Liperin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 28, JoMA.

²¹⁶ Tohmajärvi SK 1931: 179, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 111, JoMA.

²¹⁷ Liperi TK 1933: 156, Liperin tuomiokunta, Liperin käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 28, JoMA.

²¹⁸ Vuoden 1929 avioliittolaki, 72 §.

²¹⁹ SVT, Väestötillasto VI, 86 väestönmuutokset 1931–1935; 97 väestönmuutokset 1936–1940. Vuodelta 1930 ei ole tietoja.

²²⁰ Tohmajärvi SK 1930: 70, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 109, JoMA.

ihmisten kuin myös oikeuden taholta. Törkeissä tapauksissa oli havaittavissa myös aviomiesten tekojensa vähättely ja vaimojensa syyllistäminen pahoinpitelyistä. Tyypillistä väkivaltaa oli hiuksista retuuttaminen, kovakourainen puristelu, töniminen ja kovemmalla väkivallalla uhkailu. Jotta avioeron olisi saanut pahoinpitelyn vuoksi, avioliittolain 72 §:n mukaan kyseessä olisi pitänyt olla törkeä pahoinpitely. Tämä kohta aiheutti ongelmia lain tulkinnassa ja näin ollen käytännössäkin. Kommentaariteoksissa kerrotaan, ettei törkeä pahoinpitely tarkoita samaa kuin rikoslaissa, mutta silti käytäntö tuntui olevan rikoslain mukaista. Törkeällä pahoinpitelyllä tarkoitettiin vaikeaa ruumiinvammaa, joiksi rikoslain mukaan luettiin esimerkiksi puheen, näön tai kuulon kadottaminen, vaikea ruumiinvirhe ja pysyvä terveyden haittaa.²²¹

Lain alkuperäinen tarkoitus oli kuitenkin se, että oikeus olisi tapauskohtaisesti harkinnut, milloin pahoinpitely oli törkeää. Törkeyteen vaikuttavia seikkoja olivat mm. puolisoiden sivistystaso, yhteiskunnallinen asema ja ympäristö, missä pahoinpitely oli tapahtunut. Pahoinpitely piti arvostella sitä ankarammin mitä korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa puoliso olivat eli toisin sanoen työläisperheessä tapahtunut pahoinpitely oli hyväksytympää kuin muissa piireissä. Lisäksi julkisella paikalla muiden ihmisten nähden tehty pahoinpitely lisäsi teon törkeyttä. Lisäksi kommentaariteosten kirjoittajat olivat huolissaan siitä, että ihmiset alkaisivat käyttää pahoinpitelyä ”mukavana keinona avioeron saantiin”, sen vuoksi perään kuulutettiin varmoja näyttöjä oikeasta pahoinpitelystä.²²²

Missä sitten kulki raja sellaisen pahoinpitelyn, jonka perusteella myönnettiin avioero ja sellaisen tapauksen, jossa avioeroa ei myönnetty? Esimerkiksi Liperin käräjäoikeus tuli siihen päätökseen, että aviovaimo ei ollut pystynyt näyttämään toteen, että hänen miehensä oli yrittänyt tavoitella hänen henkeään tai pahoinpidellyt törkeästi, vaikka samainen käräjäoikeus oli aiemmin tuominnut miehen sakkorangaistukseen vaimoonsa ja lapsiinsa kohdistuneesta rikoksella uhkaamisesta. Kyseissä tapauksessa mies oli yrittänyt tappaa vaimonsa ja heidän kolme alle kaksivuotiaasta lasta teräaseella.²²³ Teko oli kuitenkin jäänyt yrityksen asteelle, eikä vaimolle ja lapsille ollut käynyt kuinkaan. Toisessa oikeustapauksessa mies oli lyönyt vaimoaan perunapellolla kepillä ”peräpuolille” niin, että keppi oli katkennut. Syyttäjän mukaan avioerolle oli aihetta, sillä vaimo oli käynyt hänen luonaan useita kertoja valittamassa

²²¹ Grönvall 1929, 209. Huttunen 1930, 167.

²²² Idestam 1931, 23. Rautiala 1946, 111–113.

²²³ Liperi TK 1936:118, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV A 34, JoMA.

miehestään. Oikeuden mielestä törkeän pahoinpitelyn piirteitä tapauksessa ei ollut, joten eroa ei myönnetty.²²⁴

Tapaus, jossa avioero myönnettiin, koostui useista eri pahoinpitelyistä. Todistajina oli naapureita ja poliiseja. Lausunnoista kävi ilmi, että mies juopotteli ja oli hyvin väkivaltainen vaimoan ja lastaan kohtaan. Tapauksen käsittelyssä ei tule missään vaiheessa ilmi esimerkiksi, millaisia vammoja aviomies on aiheuttanut vaimolleen eikä kukaan itse ole nähnyt törkeää pahoinpitelyä. Todistajat ovat kuulleet puhuttavan, että aviomies kohteli vaimoan raakalaismaisesti tai että seinän läpi kuului ”pahaa elämää”, erään kerran todistajat olivat ehtineet mennä väliin, kun mies meinasi lyödä lapsivuoteessa ollutta vaimoansa.²²⁵ Olennaista jutussa näyttää olevan, että pahoinpitely oli todistettavasti jatkuvaa. Esimerkeissä, joissa avioeroa ei myönnetty, väkivaltaa oli tapahtunut vain yhden kerran.

Monista syistä johtuen avioerojen saaminen oli hankalaa väkivallan perusteella. Ensinnäkin oikeustapauksista nousi esille, että yleinen suhtautuminen perheväkivaltaa kohtaan oli myönteistä tai neutraalia. Vaimojen ja lasten ruumiillista kurittamista pidettiin useimmiten normaalina. Väkivallan käyttö korosti perheen sisäistä hierarkiaa. Miehen väkivallan perhettään kohtaan voi käsittää keinona miehen ylivallan vahvistamiseksi ja vaimon alistamiseksi.²²⁶ Vaimojen laillinen fyysinen kurittaminen Suomessa poistui vuoden 1929 avioliittolain myötä ja lasten vasta 1980-luvun alussa.²²⁷ Todennäköisesti vanhat tavat elivät vielä sitkeästi kansan parissa. Tästä on osoituksena erään todistajan neuvo aviomiehelle, jonka vaimo ei totellut: ”koeta ensin hyvällä ja jos ei auta, niin kovalla”. Todistajan mielestä naisia oli pidettävä kurissa, mutta aviomies oli sen verran kiltti luonteeltaan, ettei hän omien sanojensa mukaan ruvennut naisia lyömään.²²⁸ Forsberg on tutkinut lapsiin kohdistunutta väkivaltaa. Hän tuo artikkelissaan esiin, että lastensuojelutyössä kiinnitettiin pitkään huomioita vain äärimmäisiin julmuuksiin.²²⁹ Sama näkyi tämänkin aineiston oikeustapauksissa. Muutamissa tapauksissa oikeudessa ei edes kiinnitetty mitään huomioita vaimon ja/ tai lapsien pieksemiseen, ne olivat vain hyvä osoitus siitä, että pariskunnalla oli

²²⁴ Tohmajärvi TK 1932:166, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 112, JoMA.

²²⁵ Tohmajärvi SK 1930:70, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven varsinaisasiain pöytäkirjat C V a 109, JoMA.

²²⁶ Lindstedt-Cronberg 2005, 39;42.

²²⁷ Forsberg 2004, 79. Rautiala 1946, 112.

²²⁸ Joensuu 1932: 513, Joensuun raastuvanoikeus varsinaisasiain pöytäkirjat, C A 141, JoMA.

²²⁹ Forsberg 2004, 79.

keskinäistä eripuraisuutta²³⁰ Myös kielikuvat ovat hyvin vähätteleviä, esimerkiksi eräs todistaja kertoi kuulleen pari läimäytystä, kun mies oli hakannut vaimoaan nahkaremmillä.²³¹

Toisekseen perheen yksityisyyttä ja asioihin puuttumattomuutta kunnioitettiin.²³² Kun avioliitosta alkoi muodostua yksityinen puolisojen välinen ”sopimus”, myös väkivalta vaimoja kohtaan yksityistyi ja tuli entistä näkymättömämmäksi.²³³ Perheiden sisäisiin asioihin ei haluttu puuttua, sillä siitä saattoi olla isoja ja haitallisia seurauksia. Hyvä osoitus puuttumattomuudesta ja miesten välisestä solidaarisuudesta on tapaus, jossa vaimoon kohdistuneisiin pahoinpitelyihin ei haluttu puuttua, koska mies oli valtion palveluksessa töissä ja siitä olisi saattanut koitua ikävyyksiä aviomiehen uralle.²³⁴ Vaikka perheen yksityisyyttä kunnioitettiin, niin ihmiset eivät kuitenkaan olleet välinpitämättömiä toisiaan kohtaan. Monissa tapauksissa väkivaltaiset teot saatiin estettyä menemällä tilanteen väliin tai jos joku kävi hakemassa apua naapurista, kun isäntä riehui, apuun kyllä lähdettiin. Esimerkiksi eräässä tapauksessa avioeroa hakeneiden palvelija oli hakenut naapurin miehen apuun keskellä yötä, kun aviomies oli potkinut vaimoan. Siinä vaiheessa, kun naapuri pääsi paikalle, oli aviomies jo nukkumassa hyvin humaltuneena sängyssään. Pahoinpidelty vaimo itki ja pyysi, että naapuri ei jättäisi häntä kahden kesken aviomiehensä kanssa, vaan veisi miehen mukanaan, mutta tähän naapuri ei suostunut.²³⁵

Väkivaltaisuuksista ei ilmeisesti myöskään vaiettu. Todistajat tuntuivat hyvin tietävän, mitä naapurin kodin seinien sisäpuolella tapahtui, vaikeivät seinänaapureita olisi olleetkaan. Naapureista myös välitettiin, sillä eräässäkin tapauksessa todistaja oli kuullut ”paha elämää” illalla naapuristaan ja seuraavana päivänä naapurinpojan tavatessaan mies oli kysynyt, mistä pojalle oli tullut kalju kohta päähän. Poika selitti, että isä oli repinyt siitä hiukset pois.

²³⁰ Tohmajärvi SK 1937:9, Ilomantsin tuomiokunta, Tohmajärven kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 122, JoMA. Liperi SK 1938: 53 ja 63, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 39, JoMA. Liperi SK 1939:59, Liperin tuomiokunta, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 42, JoMA.

²³¹ Ilomantsi SK 1938: 38, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 126, JoMA.

²³² Forsberg 2004, 79.

²³³ Eriksson 2005, 49.

²³⁴ Ilomantsi SK 1937:2, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 124, JoMA.

²³⁵ Ilomantsi SK 1937:2, Ilomantsin tuomiokunta, Ilomantsin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 124, JoMA.

Oikeudessa todistaja ”haukkui” aviomiehen ja hänen ehdoton kantansa oli, että isä ei missään nimessä ollut sovelias huoltajaksi.²³⁶

Useimmiten eripuraisuutta puolisoitten välillä aiheutti pitkään kestäneet riidat. Muutamassa tapauksessa pääsyyinä puolisoitten riitoihin oli mustasukkaisuus. Eräässäkin tapauksessa aviomies piti vaimoaan lukkojen takana laskien ulos vaan itse mukana ollessaan. Kun aviomies oli nähnyt muita miehiä, oli hän arvellut heidän olevan vaimonsa ”kyttääjiä”.²³⁷ Muita riidan aiheuttajia saattoi olla esimerkiksi puolison eroottiset omituisuudet, vaimon huono kodinhoito ja kevytmielisyys. Tapauksissa ei käsitelty sen tarkemmin, mitä esimerkiksi kevytmielisellä elämällä tai eroottisilla omituisuuksilla tarkoitettiin.

Tyypillisin riidan aiheuttaja oli kuitenkin raha. Alla olevassa kirjeessä aviomies kuvaa kotona vallinnutta tilannetta ja syitä, mistä riitaisuudet vaimon kanssa johtui. Kyseissä tapauksessa avioparilla oli parturiliike, jonka omistajana oli vaimo ja mies toimi liikkeen harjoittajana. Riitaa heillekin oli syntynyt omaisuudesta ja tilanne oli kehittynyt melko huonoksi. Pian kirjeen kirjoittamisen jälkeen pariskunta muutti erilleen, mutta avioeroa mies haki vasta yhdeksän vuoden kuluttua.

Rakas kotiväki 22.4.1929

Kirjoitan tässä mielenpurkauksessa.

Kuinka paljon kukin puolisoista omistaa, kun tulee omaisuus kysymys käsiteltäväksi. Eeva väittää, että hän omistaa meidän perheessä kaikki. Olisi se hauska tietää. Kyllä tämä elämä on ollut ruusuilla tanssimista! Akka on kuin variksen-pelätti, ei saa edes sen vertaa, että oman päänsä kampaisi. Kaula pitkällä kurottaa ja on äksy kuin perkele. Että tekisi mieleni tehdä itsemurha kuin olisi vähän parempi ihminen minkä takia sen tekisi, mutta ei viitsi (paskan tähden). Minä en tiedä mitä minä teen, olen niin sekaisin ja minun mittani on täysi. Tekin olette niin etäällä, ettei voi sydäntään keventää kellekään, vaikka se halkeaisi. Tämä kirjoitus tulee niin huonoa, kun olen niin hermostunut vaan koettakaa ottaa selvää. Minä olen huomannut, ettei se piru välitä teistä yhtään vähään (teistä, jotka olette minulle kaikki kaikessa). Minulla on nyt niin paha

²³⁶ Tohmajärvi SK 1930: 70, Iiomantsin tuomiokunta, Tohmajärven käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C V a 109, JoMA.

²³⁷ Iiomantsin SK 1938:126, Iiomantsin tuomiokunta, Iiomantsin varsinaisasiain pöytäkirjat, C II A 126, JoMA.

*olla, vaikka ei se tällä tule paremmaksi. Jokaisen on kannettava kohtalonsa. Siis näkemiin, en tiedä koska kirjoitan...Kun nyt vasta kirjoitan (kulunut viitsi). Kirjoittakaa te nyt minulle ja auttakaa poika parkaa!*²³⁸

Yllä olevassa kirjeessä on muutama ei niin mairitteleva adjektiivi, joilla puoliso oli kuvattu. Muita haukkumanimiä ja ilkeyksiä, mitä puolisolle oli sanottu, oli esimerkiksi hyvin suosittu ”rasputin”, ”räkäturpaukko”, ”alempisäätyinen”. Myös viittaukset puolison laiskuuteen olivat tyypillisiä. Tekoina eripuraisuus näkyi arkisessa elämässä siten, että ei syöty yhtä aikaa tai nukuttiin eri huoneissa. Kaikkein erikoisin tapaus oli Liperistä, jossa aviomies haki avioeroa vaimostansa alun perin siksi, että epäili häntä avioliiton ulkopuolisesta suhteesta. Aviopari oli todella riitaisa. Loppujen lopuksi riideltään käräjillä kuusi kertaa, milloin mistäkin, avioliitto purettiin voittamattoman eripuraisuuden takia. Aviopari ei ollut puhunut toisilleen kolmeen vuoteen, kommunikoinnin keskenään he olivat hoitaneet paperilapuilla. Erillään asumisen ehtokin tuli täyteen, kun mies oli naulannut talonsa ovet kiinni niin, ettei vaimo päässyt sinne.²³⁹

5. Johtopäätelmät

Avioerot olivat harvinaisia vielä 1920- ja 1930- luvuilla, mutta kyseessä oli yleistynvä ja arkipäiväistyvä ilmiö. Nyt tarkastelemani tapaukset ovat oikeastaan vain jäävuoren huippu avioliittojen rikkoutumisesta, koska useat avioparit muuttivat erilleen ja lopettivat avioliittonsa käytännössä, mutta he eivät hakeneet oikeudelta avioeropäätöstä. Toisaalta tilastot eivät kerro myöskään eroamishalukkuudesta, sillä oikeudet eivät aina myöntäneet avioeroa, jollei oikeusistuimen mielestä avioerolle ollut tarvetta. 1920- ja 1930-luvut edustavat muutoksen vuosikymmeniä. Koko Suomessa avioerojen määrät lähtivät nousuun ja avioeroja koskenut ajattelutapa alkoi muuttua.

Avioeroja pidettiin kaupunkilaisena ilmiönä, sillä suurin osa avioeroista tapahtui kaupungeissa. Mutta samanaikaisesti myös maaseudulla avioerojen määrät alkoivat kasvaa. Kuopion läänissä avioerojen määrän kasvu oli hitaampaa kuin muualla Suomessa, mutta

²³⁸ Joensuu 1938: 873, Joensuun raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjat, Ca 177, JoMA.

²³⁹ Liperin TK 1933: 156, Liperin kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjat, C IV a 28, JoMA.

kehityskulku oli koko ajan samansuuntainen muun Suomen kanssa. Yhtenä tärkeimpänä tekijänä, joka kasvatti avioerojen määrää, voidaan pitää naisten kodin ulkopuolisen ansiotyön tekemisen lisääntyminen. Tämä seikka selittää osaltaan sen, miksi kaupungeissa avioerojen määrä oli suurempi kuin maaseudulla. Pääasiallinen elanto Liperissä, Tohmajärvellä, Ilomantsissa sekä Värtsilässä saatiin maa- ja metsätaloudesta, mikä rajoitti naisten mahdollisuuksia elättää avioeron jälkeen itsensä ja mahdolliset lapset. Tutkituista paikkakunnista ainoastaan Joensuu oli kaupunki ja siellä avioerojen määrät olivat suurempia kuin muissa tutkituissa paikkakunnissa. Työssä käymisen lisäksi maaseudulla sosiaalinen kontrolli oli tiukempaa, samoin uskonnollisuus oli vahvempaa kuin kaupungeissa. Edellä mainitut seikat eivät kuitenkaan selitä sitä, miksi koko Suomessa avioerojen määrä alkoi kasvaa. Tärkeätä onkin huomioida ajattelutapojen muutokset 1900-luvun alussa. Ensinnäkin 1900-luvun alkupuolella avioliitto yksityistyi. Avioliitto perustui entistä enemmän tunteisiin ja näin ollen siitä tuli haavoittuvaisempi kuin aiemmin. Lisäksi avioliittoa on kuvattu kahdenväliseksi sopimukseksi, jossa miehellä ja naisella oli omat tehtävänsä. Useassa avioerotapauksessa nousi esiin se, että vaimo ei ollut huolehtinut hyvin kodista tai mies ei taloudellisesti elättänyt perhettään. Koska avioliitot solmittiin henkilökohtaisen mieltymyksen perusteella, haluttiin kumppanista päästä myös eroon, jos liitto ei toiminut. Tämä muutos on havaittavissa erityisesti 1920-luvulla, kun käytetyt avioeroperusteet muuttuivat. Hylkäämisen ja aviorikoksen sijaan, avioeroja alettiin hakea enenevässä määrin eripuraisuuden perusteella. Samanaikaisesti yhteiskunnallisella tasolla huomattiin, että vuoden 1734 naimakaari ei vastannut millään tapaa valloilla ollutta tarvetta ja käytäntöä, joten avioliittolakia oli pakko uudistaa. Uudesta vuoden 1929 avioliittolaista tulikin ainoastaan vahvistus jo muodostuneeseen käytäntöön. Ajattelutapojen muutoksiin liittyi myös yksilöllisyyden ja yksilön vapauden korostaminen, mikä näyttäytyi 1900-luvun alkupuolen julkisessa keskustelussa huolena moraalien heikentymisestä ja perheen arvostuksen alenemisestä. Samanaikaisesti myös naisten asema suomalaisessa yhteiskunnassa koki valtavia uudistuksia.

Tutkituilla paikkakunnilla avioeroja myönnettiin eniten työväestöön kuuluville pariskunnille. Toiseksi yleisintä eroaminen oli maanviljelijöiden keskuudessa. Kun otetaan huomioon, että Pohjois-Karjalassa suurin osa maataloista oli pieniä, voidaan todeta, että avioerot olivat pääasiallisesti alemman yhteiskuntakerroksen ilmiö. Avioerot olivat kaikkein yleisimpiä naisten ollessa 25–29-vuotiaita ja miesten ollessa 30–39 vuotta. Suurin osa eroon johtaneista avioliitoista oli kestänyt 5-9 vuotta. Useimmiten eronneet kuuluivat evankelisluterilaiseen kirkkoon. Yhtään sellaista tapausta aineistossa ei ollut, joissa molemmat puolisoista olisi

kuulunut kreikkalaiskatolilaiseen kirkkoon. Jos ortodoksi erosi, kyseessä oli seka-avioliitto. Usealla eronneella pariskunnalla ei ollut ollenkaan lapsia tai heillä oli yksi lapsi. Mitä enemmän lapsia oli, sitä harvempi avioliitto päättyi avioeroon. Avioeron hakijana toimi lähes yhtä usein mies kuin vaimo.

Vuosina 1920–1939 tutkituilla paikkakunnilla myönnettiin toiseksi eniten avioeroja aviorikosten perusteella. Aviorikoksia tekivät niin miehet kuin naisetkin lähes yhtä paljon. Aviorikoksien luonteet vaihtelivat toisistaan huomattavasti: osa huoruustapauksista oli yhden kerran hairahduksia kun taas toisinaan puoliso oli perustanut uuden perheen toisen henkilön kanssa. Ennen vuoden 1929 avioliittolaki huoruuden perusteella myönnettiin tutkituilla paikkakunnilla eniten avioeroja. Naimakaaren tarkoittama hylkääminen oli melko harvinainen tapa saada avioeroja. Syynä siihen oli se, että hylkääjän piti poistua ulkomaille sellaisessa aikomuksessa, ettei enää koskaan palaa. Lisäksi avioeroa hankaloitti näissä tapauksissa kuuluttamiskäytäntö, joka tarkoitti sitä, että oikeudelta haettiin ensin lupa kuuluttamiseen. Kuuluttaminen tapahtui sanomalehdissä ja kirkoissa. Hylänneellä oli yö ja vuosi oikeuden päätöksen jälkeen aikaa tulla jatkamaan avioelämää. Jos hylkääjä ei palannut määräajassa, annettiin hakijalle avioero. Kolmas tapa saada avioero 1920-luvulla oli erivapauskäytännöllä eli Korkein oikeus myönsi ”syystä tai toisesta” eron. 1920-luvulla erivapaudella myönnettiin Liperissä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa yhteensä 14 avioeroa, mikä on hyvä osoitus siitä, että erivapauskäytäntö tunnettiin Pohjois-Karjalassa, mutta sitä käytettiin harvoin. 1920-luvulla avioeroprosessiin kuului erokirjan hakeminen tuomiokapitulista. Yksittäisille ihmisille erokirjan merkitys oli siinä, että se toimi esteettömyys todistuksena, jos halusi avioitua uudelleen. Jos avioliittoon vihkiminen oli tapahtunut kreikkalaiskatolilaisittain, erokirja piti hakea kirkolliskokoukselta ennen oikeuden päätöstä. Erokirja käytäntö poistui kokonaan vuoden 1929 avioliittolain myötä.

Vuoden 1929 avioliittolain myötä avioeroperusteiden määrä lisääntyi entisestä. Kaikkein eniten avioeroja myönnettiin eripuraisuudesta johtuvan erillään asumisen vuoksi. Eripuraisuuden taustalta oli havaittavissa pitkään jatkuneita riitoja, joiden yhtenä tyypillisimpänä aiheuttajana oli perheen huono taloudellinen tilanne. Huonoon taloudelliseen tilanteeseen saattoi vaikuttaa työttömyys tai puolison alkoholin väärinkäyttö. Muita eripuraisuutta aiheuttaneita tekijöitä oli parisuhdeväkivalta ja avioliiton ulkopuoliset suhteet.

Kolmanneksi eniten avioeroja 1930-luvulla myönnettiin tutkituilla paikkakunnilla puolison mielisairauden perusteella. Yleensä näissä tapauksissa eron hakijana oli mies, ainoastaan yhdessä tapauksessa hakijana oli aviovaimo. Yleisin mielisairaus, jonka perusteella avioeroja myönnettiin, oli skitsofrenia. Epilepsia luettiin vielä tuolloin mielisairaudeksi ja näitä tapauksia käytetyssä aineistossa oli yksi. Puolison vankilaan tuomitsemisen takia avioero myönnettiin kahdessa tapauksessa. Näissä tapauksissa kyseessä oli puolisolle erityistä häpeää tuottavasta rikoksesta. Oikeuden antaessa päätöstä avioerosta oli tärkeää huomioida, että rikoksesta annettu tuomio oli saanut lainvoiman. Jos asiaa käsiteltiin esimerkiksi samoilla käräjillä kuin avioeroa tai jos puoliso oli valittanut oikeudenpäätöksestä ylemmälle oikeudelle, eroa ei siis voitu myöntää. Huumausaineiden väärinkäytön ja puolison pahoinpitelyn perusteella avioeroja myönnettiin hyvin harvoin. Syynä vähyyteen oli todistamisen vaikeus. Rajan veto normaalin alkoholin kulutuksen ja väärinkäytön välillä oli hankalaa, samoin myös pahoinpitelyn ja kurittamisen välillä. Useissa tapauksissa olikin selvempää hakea avioeroa esimerkiksi erillään asumisen vuoksi. Hylkäämisen takia avioeroja ei enää 1930-luvulla haettu montaa kertaa, sillä useimmiten vedottiin erillään asumiseen. Hylkäämisellä tarkoitettiin uudessa laissa eri asioita kuin naimakaaren aikaan. Nyt riitti, että puoliso kartteli yhdyselämää, ulkomaille asti ei enää tarvinnut lähteä.

Huomattavaa avioerojen hakemisessa oli, että eroa ei haettu heti välien rikkoutumisen vuoksi. Ei edes heti silloin kun laissa määrätyt aikarajat täyttyivät. Useissa tapauksissa erillään asuttiin vuosia tai jopa vuosikymmeniä ennen kuin oikeuden puoleen käännyttiin. Syitä siihen, miksi suurin osa eronneista vitkutteli eron hakemisessa, ei oikeuden pöytäkirjoista löydy. Olettamukseni on, että ihmiset hakivat avioeroa jonkin tarpeen vuoksi, esimerkiksi uudelleen avioitumisen, varsinkin kun ottaa huomioon, että eronneista suurin osa oli nuoria.

Avioliitto solmittiin lähtökohtaisesti kestäväksi koko elämän ajan, mutta suurin muutos aiempaan oli, se että 1920–1930-luvuilla epätydyttävästä avioliitosta ei ainoastaan lähdetty vaan sille haettiin myös oikeuden vahvistus. Moni ei tätä vielä 1920- ja 1930-luvuilla tehnyt, mutta siitä alkoi hidas muutos. Väitän, että moderni avioerokäsitys sai alkunsa 1920-luvun aikana. Mielestäni ei ole myöskään väärin väittää, että 1900-luku oli aviorakkauden ja samalla avioerojen vuosisata.

Luettelo taulukoista ja kuvioista

Taulukot

Taulukko 1. Avioerojen syyt Suomessa vuosina 1920–1929

Taulukko 2. Avioerojen syyt Suomessa vuosina 1931–1939

Taulukko 3. Lakisääteiset avioerot Joensuussa, Värtsilässä, Liperissä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa vuosina 1920–1939

Taulukko 4. Erivapaudella myönnetty avioerot Liperissä, Tohmajärvellä ja Ilomantsissa vuosina 1920–1929

Taulukko 5. Vuosina 1920–1939 eronneiden elinkeino paikkakunnittain

Taulukko 6. Vuosina 1920–1939 avioeroon päätyneiden naisten ikä avioituessa ja erotessa Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä sekä Värtsilässä

Taulukko 7. Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä vuosina 1920–1939 eronneiden puolisojen ikäero

Taulukko 8. Avioeroon päätyneiden avioliittojen kesto vuosissa Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä vuosina 1920–1939

Taulukko 9. Lasten lukumäärä avioliitoissa, jotka päättyivät avioeroon Joensuussa, Liperissä, Tohmajärvellä, Ilomantsissa ja Värtsilässä vuosina 1920–1939

Taulukko 10. Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä käytetyt avioeroperusteet vuosina 1920–1929

Taulukko 11. Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä käytetyt avioeroperusteet vuosina 1930–1939

Taulukko 12. Aviorikokseen syyllistyneiden sukupuoli ja kumppanien määrä Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä sekä Värtsilässä vuosina 1920–1939

Kuviot

Kuvio 1. Avioerojen absoluuttinen määrä Suomessa vuosina 1900–1950

Kuvio 2. Avioerot keskiväkiluvun 100 000 asukasta kohti koko Suomessa ja Kuopion läänissä vuosina 1920–1939

Kuvio 3. Avioeroa hakeneet sukupuolen mukaan Suomessa vuosina 1920–1935

Kuvio 4. Aviopuolisoiden ikä avioliiton purkautuessa Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä yhteensä vuosina 1920–1939

Kuvio 5. Erivapaudella ja lakiperusteilla myönnetyt avioerot Suomessa 1920-luvulla

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Arkistolähteet

Joensuun maakunta-arkisto (JoMA), Joensuu:

Liperin kihlakunta

Liperin kärjäkunta

Varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939 (C IV a 2-41)

Ilomantsin kihlakunta

Ilomantsin kärjäkunta

Varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939 (C II a 91–127)

Tohmajärven kärjäkunta

Varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939 (C V 88–124)

Joensuun raastuvanoikeus

Varsinaisasiain pöytäkirjat 1920–1939 (Ca 96–182)

Liperin seurakunta

Väestökisteriarkisto

Asumus- ja avioeropäätökset 1812–1929 (I Jaa 1)

Ilomantsin seurakunta

Väestökisteriarkisto

Asumus- ja avioeropäätökset 1877–1938 (I Jaa:1)

Tohmajärven seurakunta

Väestökisteriarkisto

Asumus- ja avioeropäätökset 1766–1929 (I Jaa:1)

Tilastokeskuksen arkisto, Helsinki:

Väestömuutostilastot 1920–1929

Väestömuutostauluja seurakunnittain

Kuopion lääni

Tilastolliset lähteet

Suomen virallinen tilasto

VI väestötilasto 57, 58: 1-2, 59–65, 66: 1-2, 67–70, 73, 74, 77, 80, 81, 83, 84, 87, 91, 93

Purkautuneet avioliitot uskontokunnan mukaan lääneittäin

Solmitut ja purkautuneet avioliitot

Väestönmuutokset, taululiitteitä, yleiskatsaus väestönmuutoksiin seurakunnittain.

Väestön ryhmitys ammatin ja elinkeinon mukaan

Väkiluku

Suomen tilastollinen vuosikirja 1952

Solmitut ja purkautuneet avioliitot 1866–1950

Tilastokeskus

Tilastollisia tiedonantoja N:o 63

Väestön elinkeino, Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975.

Valtion painatuskeskus 1979, Helsinki

Painetut lähteet

Suomen Asetuskokoelma 1899

Rikoslaki

Suomen Asetuskokoelma 1929

Avioliittolaki

Valtiopäiväasiakirjat vuosilta 1927, 1928, 1929

Internet

Tekla Hultinin pitämä puhe naisasiakongressissa vuonna 1924.

http://www.aanioikeus.fi/pdf/naisasiakongressi_1924.pdf, luettu 15.6.2009.

Vuoden 1734 naimakaari suomeksi käännettynä

<http://agricola.utu.fi/hist/kktk/lait/1734/1175904.html> luettu 15.6.2009

Tutkimuskirjallisuus

Ahla, Eino 1915. Eri vapautuksella myönnettyistä avioeroista ja näkökohtia avioerolainsäädäntömme uudistuksesta. Lakimies 1915.

Ahonen, Kalevi 1986. Joensuun kaupunki 1921-1953. Teoksessa Joensuun kaupungin historia. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu.

Allardt, Erik 1953. Miljöbetingade differenser i skilsmässofrekvensen. Olika normsystem och andra sociala faktorerers inverkan på skilsmässofrekvensen i Finland 1891-1950. Centraltryckeriet, Helsinki.

Amato, Paul R. 2004. Divorce in Social and Historical Context. Changing Scientific Perspectives on Children and Marital Dissolution, Teoksessa Handbook of Contemporary Families. Considering the Past, Contemplating the Future. Toim. Coleman Marilyn ja Ganong Lawrence H.. SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.

Anntila, Kirsti 1977. Finland. Teoksessa Divorce in Europe. Toim. Chester Robert. Publications of Netherlands Interuniversity Demographic Institute and Population and Family Study Centre, Belgia.

Björn, Ismo 2006. Ilomantsin historia. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Carlén, J.G. 1843. Handbok i svenska lagfarenheten innehållande allmänna lagen med dertill härande författningar. Tryckt hos L.J. Hjerta, Tukholma.

Chester, Robert 1977. Divorce in Europe. Publications of Netherlands Interuniversity Demographic Institute and Population and Family Study Centre, Belgia.

Elomaa, Hanna 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa Kulttuuri historia. Johdatus tutkimukseen. Toim. Immonen Kari ja Leskelä-Kärki Maarit. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Eriksson, Marie 2005. Fly, fäkta, förlikas eller förbliva i mannes våld? Några fallstudier av mäns våld mot hustrur, 1874-1920. Teoksessa Kvinnor och Våld. Toim. Österberg Eva ja Lindstedt Cronberg Marie. Nordic academic press, Lund.

Erich, Mikko W. 1947. Laki ja oikeus. WSOY, Porvoo.

Forsberg, Hannele 2004. Havaita, nimetä, uudelleen määrittää, vaieta – lapsia koskettavan kotiväkivallan kategorisoinnista. Teoksessa Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Toim. Aatsinki Ulla ja Valenius Johanna. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Gaunt, David 1983. Familjeliv i Norden. Tryck Skogs Grafiska AB, Malmö.

Goode, William J. 1982. The Family, second edition. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.

Grönvall, F. 1929. Uusi avioliittolaki selityksineen. WSOY, Porvoo.

- Gummerus, Leo 1938. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1932–1936. Raamattutalo Oy:n kirjapaino, Sortavala.
- Haapala, Pertti 1989. Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Helin, Markku 1974. Suomalainen avioeroprosessi. Tammi, Helsinki.
- Heikkinen, Antero 1993. Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hetherington E. Mavis ja Clingempeel W. Glenn 1992. Coping with Marital Transitions: A Family Systems Perspective. The Society for Research in Child Development, Inc., Chicago.
- Hietala, Marjatta 1985. Rotuhygieniä. Teoksessa Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset. Toim. Kemiläinen Aira. Vammalan kirjapaino, Vammala.
- Huttunen, Oiva 1930. Avioliittolaki. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Häggman, Kai 1996. Johdatus perhehistoriaan. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Häggman, Kai 1994. Perheen vuosisata. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Häkkinen, Antti 1995. Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Idestam, E. 1931. Om de Kriminella äktenskapsskillnadsskälän. Tidskrift utgiven an Juridiska föreningen i Finland.
- Juvonen, Jaana 2006. Kaskiviljelystä karjatalouteen. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Toim. Katajala Kimmo ja Juvonen Jaana. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Jokiaho, Mika 2000. Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540-1690). Teoksessa Rikos historiassa. Toim. Matikainen Olli. Jyväskylän historiallinen arkisto vol.5, Jyväskylä.
- Kaila, Martti 1967. Mielitaudit. WSOY, Porvoo.
- Katajala, Kimmo 2005. Suurvallan rajalla. Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.
- Kekkonen, Jukka 2002. Johdatus kontekstuaaliseen oikeushistoriaan. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Kiander, Jaakko 2002. 1930-luvun pulakausi ja 1990-luvun talouskriisi. Talouspolitiikan ja taloudellisen ajattelun vertailua. Teoksessa Lamakirja. Toim. Blomberg Helena, Hannikainen Matti ja Kettunen Pauli. Digipaino Turun yliopisto, Turku.

Korppi-Tommola, Aura 2005. Itsenäistynvä maa – itsenäistynvä nainen. Teoksessa Suomen naisen vuosisadat. Osa kaksi: Toivon rakentajat. Toim. Utrio Kaari. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Koskelo, Pauliine 1979. Avioerot ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1930–1977. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu.

Lindgren, Jarl 1986. Avioero ja ikä. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Lindgren Jarl ja Ritamies Marketta 1994. Parisuhteet ja perhe. Teoksessa Suomen väestö. Toim. Toim. Koskinen Seppo, Martelin Tuija, Notkola Irma-Leena, Notkola Veijo, Pitkänen Kari. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Lindstedt Cronberg, Marie 2005. Mäns våld mot kvinnor i 1800-talets Sverige, Hustrumisshandel som manlig ritual. Teoksessa Kvinnor och Våld. Toimittaneet Eva Österberg ja Marie Lindstedt Cronberg. Nordic academic press, Lund.

Lähteenmäki, Maria 1995. Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Gummerus kirjapaino, Saarijärvi.

Mahkonen, Sami 1980. Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Matikainen, Henna 1997. Papista putlariin, patruunasta piikaan. Värtsilän rautatehtaan ympärille muodostuneen yhteisön kehitys Arpesta Wahlforssiin. Suomen historian pro gradu- tutkielma. Joensuun yliopisto.

Markkola, Pirjo 1989. Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena ja Markkola Pirjo. Vastapaino, Tampere.

Mustonen, Jari 2006. Sukupolvesta toiseen. Teoksessa Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Toim. Katajala Kimmo ja Juvonen Jaana. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Nieminen, Armas 1993. Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto- ja seksuaalikäsymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta nykypäivään. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Nieminen, Armas 1951. Taistelu sukupuolimoraalista. Uuden Auran osakeyhtiön kirjapaino, Turku.

Nygård, Toivo 1998. Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Nätkin, Ritva 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Ojakangas, Mika 1995. Mentaalihygieniä ja lapsuus. Lasten sopeutuminen onnellisuuden ja hyvinvoinnin ehtona 1920–1940-lukujen Suomessa. Teoksessa Terveiden lähteillä. Länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa. Toim. Joutsivuo Timo ja Mikkeli Heikki. Hakapaino Oy, Helsinki.

Ollila, Anne 1990. Perhe – ura vai vankila. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet työt tehty, mistä tyttöjen äidit, toim. Immonen Kari. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Ollila, Anne 1995, ”Mitä mikrohistoria on?” Teoksessa Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Toimittaneet Mäkinen Katriina ja Rossi Leena. Painosalama Oy, Turku.

Peltonen, Matti 1999, Mikrohistoriasta. Gaudeamus, Helsinki.

Phillips, Roderick 1991. Untying the Knot. A Short History of Divorce. Cambridge University Press, Cambridge.

Pitkänen, Kari 1981. Avioitumiskäyttäytymisen muutokset teollistuvassa Suomessa. Teoksessa Kun yhteiskunta muuttuu. Toim. Kaukiainen Yrjö, Schybergson Per, Soikkanen Hannu ja Mauranen Tapani. Helsingin yliopiston monistuspalvelu, Helsinki.

Pitkänen, Kari 1994. Teoksessa Suomen väestö. Toim. Koskinen Seppo, Martelin Tuija, Notkola Irma-Leena, Notkola Veijo, Pitkänen Kari. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Pitkänen, Kari 2007. Sanasto. Teoksessa Suomen väestö. Toimittaneet Koskinen Seppo, Martelin Tuija, Notkola Irma-Leena, Notkola Veijo, Pitkänen Kari, Jalovaara Marika, Mäenpää Elina, Ruokolainen Anne, Ryynänen Markku ja Söderlig Ismo. Tammer-Paino, Tampere.

Pitkänen Kari ja Jalovaara Marika 2007. Perheet ja perheenmuodostus. Teoksessa Suomen väestö. Toimittaneet Koskinen Seppo, Martelin Tuija, Notkola Irma-Leena, Notkola Veijo, Pitkänen Kari, Jalovaara Marika, Mäenpää Elina, Ruokolainen Anne, Ryynänen Markku ja Söderlig Ismo. Tammer-Paino, Tampere.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi 1995. Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa. Länsi-Savo Oy, Mikkeli.

Pulma, Panu 1991. Den problematsika familjen. Toim. Panu Pulma. Vammalan kirjapaino, Vammala.

Rautiala, Martti 1946. Avioliiton purkaminen, Avioliiton pätemättömyys ja avioero. Tyrvään kirjapaino Oy, Vammala.

Riihinen, Olavi 1965. Teollistuvan yhteiskunnan alueellinen erilaistuneisuus. Savon Sanomain kirjapaino Oy, Kuopio.

Räisänen, Arja-Liisa 1995. Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Saloheimo, Veijo A. 1956. Tohmajärvi. Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino, Pieksämäki.

Seise, Kati 1994. Sitä älköön ihminen erottako. Avioerot Tampereella 1881–1929. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.

Seppo, Juha 1977. Kansankirkkona uskonnonvapauslain toteuduttua. Teoksessa Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Heikkilä Markku ja Murtorinne Eino. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino, Hämeenlinna.

Sibelius, Christian 1911. Mielisairaat ja kaatuvatautiset. Teoksessa Oma Maa VI. WSOY, Porvoo.

Sulkunen, Irma 1989. Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. WSOY, Juva.

Suoranta, Anu 2001. Lama iski – naiset töihin! 1930-luvun lama ja naisten työmarkkina-asema. Teoksessa ”Työllä ei oo kukkaan rikastunna” Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- 1900-luvulla. Toim. Rahikainen Marjatta ja Räisänen Tarja. Tammer-paino Oy, Tampere.

Taussi Sjöberg, Marja 1986. Skiljas. Trolovning, äktenskap och skilsmässa i Norrland på 1800-talet. Fingraf AB, Södertälje.

Tuohela, Kirsi 1997. Hauras avioliitto. Teoksessa Familia. Eurooppalaisen perheen historia., ydinperheen aika 1900-luku. Toim. Utrio Kaari. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Vattula, Kaarina 1981. Palvelustytöstä konttoristiin – naisten työhön osallistuminen 1880–1940. Teoksessa Kun yhteiskunta muuttuu. Toim. Kaukiainen Yrjö, Schybergson Per, Soikkanen Hannu ja Mauranen Tapani. Helsingin yliopiston monistuspalvelu, Helsinki.

Vattula, Kaarina 1989. Lähtöviivallako? Naisten ammatissa toimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa Tunteeton työläisnainen. Toim. Laine Leena ja Markkola Pirjo. Vastapaino, Tampere.

Wallerstein Judith ja Blakeslee Sandra 1991. Avioeron jälkeen. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu.

Wallerstein Judith ja Joan Berlin Kelly 1980. Surviving the Breakup. How Children and Parents Cope with Divorce. The Pitman Press, Bath.

Wallerstein Judith, Lewis Julia ja Blakeslee Sandra 2007. Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Weiss, Robert S. 1979. Going It Alone. The Family Life and Social Situation of the Single Parent. Basic Books, Inc., New York.

Liitteet

Liite 1. Hyväksytyt avioeroperusteet naimakaaren ja vuoden 1929 avioliittolain voimassaoloaikana

Vuoden 1734 naimakaari 13:1, 13:4 ja erivapaus

Jos mies tekee huorin ja vaimo ei tahdo antaa hänen rikostansa anteeksi antaa eikä ole saatuansa siitä tiedon, pitänyt hänen kanssaan vuodeyhteyttä, niin tapahtukoon avioero, ja mies menettäköön vaimolle puolen naimaosaansa pesästä. Jos vaimo sen tekee olkoon laki sama ja menettäköön huomenlahjansakin. Jos molemmat ovat huorin tehneet eikä toinen ennen ole toisensa kanssa sopinut, älköön heidän avioliittoansa purettako. (13:1)

Jos puoliso on viettänyt epäsäännöllistä tai epäsiiveellistä elämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. (erivapaus)

Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. (erivapaus)

Jos puoliso on tuomittu ehdottomaan vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aiheita. (erivapaus)

Jos toinen puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumaavia aineita, tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aiheita. (erivapaus)

Jos puoliso on tullut pysyvästi mielisairaaksi tai sairastunut muutoin siten, että toiselta puolisollla ei kohtuudella voida edellyttää avioliiton jatkamista, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. Avioeroon voidaan tuomita silloinkin kun puoliso tai hänen laillinen edustajansa ei siihen suostu, mikäli hakija järjestää sairaalle tarpeellisen elatuksen ja huolenpidon. (erivapaus)

Vuoden 1929 avioliittolaki 70-77 §

Jos puoliso on rikkonut avioliiton tekemällä huorin, on toisella puolisollla oikeus saada avioero. Sama olkoon laki, jos puoliso on harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa taikka on sekaantunut eläimeen. (70 §)

Jos puoliso on avioliiton aikana saanut sukupuolitaudin, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, paitsi milloin ensiksi mainittu voi saattaa uskottavaksi, että tauti ei ole aiheutunut haureudesta eikä ole saattanut toista puolisoa tartunnanvaaralle (71 §)

Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä, olkoon tällä oikeus avioeroon. (72 §)

Jos puoliso on tuomittu vähintään kolmen vuoden vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aiheita. Niin ikään voidaan tuomita avioeroon, jos puoliso on tuomittu rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, joka erityisesti on omansa saattamaan hänet halveksimisen alaiseksi. (73 §)

Jos puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumaavia aineita tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioeroon, milloin oikeus katsoo erittäin painavia syitä siihen olevan. (74 §)

Jos puoliso on avioliiton aikana tullut mielisairaaksi tai tylsämieliseksi, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, jos sairaus on jatkunut kolme vuotta eikä ole päteviä toiveita hänen pysyväisestä parantumisestaan. Milloin siihen on erittäin painavia syitä, voidaan tuomita avioeroon, vaikka sairaus on kestänyt lyhyemmän ajan, kuin edellä on sanottu. (75 §)

Jos Puolisot ovat eripuraisuuden vuoksi asuneet erillään viimeisen vuoden ajan, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero.; älköön kuitenkaan, milloin puoliso on vastustanut toisen puolison tekemää hakemusta tai toinen puoliso on pääasiallisesti syypää yhteiselämän lopettamiseen, hänen hakemuksestaan myönnettävä eroa. (erivapaus)

Jos mies häijyydestä ja ynseydestä luopuu ja karkaa vaimostansa ja matkustaa ulkomaille siinä mielessä, ettei enää ole ja asu hänen kanssansa, niin älköön hänellä olko oikeutta hallita pesäosaansa, eikä kiinteätä omaisuuttansa. Jos ei tiedetä missä mies oleskelee, kuulututtakoon tuomari kaikissa kihlakunnan kirkoissa tahi kaupungissa, k jos mies on siellä asunut, niin myös lähimmissä pitäjissä, ja pankoon hänelle yön ja vuoden määräajan. Jos hän ei sillä ajalla palaa, tuomitkoon tuomari eroon, ja mies menettäköön kaiken pesäosansa. Laki olkoon sama, jos vaimo karkaa. (13:4)

Jos toinen puoliso on poissa eikä hänestä eikä hänen tarkasta olinpaikasta ole tietoa, olkoon toisella puolisollla oikeus saada avioero sen jälkeen, kun puolisto ovat asuneet erillään vähintään yhden vuoden. (erivapaus)

Avioeroon voidaan tuomita, milloin siihen kaikki olosuhteet huomioon ottaen katsotaan olevan aihetta. (erivapaus)

Lähde: Mahkonen 1980, 199–201.

Jos puolisot välien rikkoutumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset kaksi vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syypää yhteiselämän lopettamiseen, tuomitkako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (76 § 1 mom.)

Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun yksi vuosi on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (76 § 2 mom.)

Jos toinen puoliso on poissa eikä hänen tiedetä kolmen viimeisen vuoden aikana olleen elossa, olkoon toisella puolisollla oikeus saada avioero. (77 §)

Liite 2. Ammatissa toimiva väestö paikkakunnittain vuosina 1920, 1930 ja 1940

Joensuu	1920		1930		1940	
Maa- ja metsätalous	10	0,6 %	45	2,3 %	89	3,3 %
Teollisuus ja käsityö	307	17,4 %	374	18,7 %	480	17,6 %
Rakennustoiminta	101	5,7 %	31	1,6 %	92	3,4 %
Kauppa	247	14,0 %	323	16,2 %	560	20,6 %
Liikenne	187	10,6 %	209	10,5 %	293	10,8 %
Palvelukset	485	27,6 %	470	23,5 %	1023	37,6 %
Sekatyömiehet	311	17,7 %	417	20,9 %	186	6,8 %
Elinkeino tuntematon	112	6,4 %	131	6,6 %	0	0,0 %
Yhteensä	1760	100,0 %	2000	100,0 %	2723	100,0 %

Liperi	1920		1930		1940	
Maa- ja metsätalous	4556	80,9 %	4388	87,6 %	6026	93,6 %
Teollisuus ja käsityö	151	2,7 %	147	2,9 %	124	1,9 %
Rakennustoiminta	6	0,1 %	21	0,4 %	15	0,2 %
Kauppa	18	0,3 %	21	0,4 %	51	0,8 %
Liikenne	12	0,2 %	23	0,5 %	43	0,7 %
Palvelukset	64	1,1 %	115	2,3 %	174	2,7 %
Sekatyömiehet	775	13,8 %	296	5,9 %	6	0,1 %
Elinkeino tuntematon	48	0,9 %	0	0,0 %	0	0,0 %
Yhteensä	5630	100,0 %	5011	100,0 %	6439	100,0 %

Tohmajärvi	1920		1930		1940	
Maa- ja metsätalous	3603	97,3 %	3353	95,9 %	3291	87,0 %
Teollisuus ja käsityö	47	1,3 %	54	1,5 %	140	3,7 %
Rakennustoiminta	1	0,0 %	0	0,0 %	3	0,1 %
Kauppa	11	0,3 %	24	0,7 %	40	1,1 %
Liikenne	13	0,4 %	19	0,5 %	34	0,9 %
Palvelukset	27	0,7 %	44	1,3 %	201	5,3 %
Sekatyömiehet	0	0,0 %	0	0,0 %	71	1,9 %
Elinkeino tuntematon	0	0,0 %	4	0,1 %	0	0,0 %
Yhteensä	3702	100,0 %	3498	100,0 %	3780	100,0 %

Värtsilä	1920		1930		1940	
Maa- ja metsätalous	1409	61,7 %	1139	57,9 %	2377	69,7 %
Teollisuus ja käsityö	257	11,3 %	270	13,7 %	656	19,2 %
Rakennustoiminta	14	0,6 %	5	0,3 %	37	1,1 %
Kauppa	16	0,7 %	36	1,8 %	67	2,0 %
Liikenne	20	0,9 %	34	1,7 %	72	2,1 %
Palvelukset	29	1,3 %	48	2,4 %	137	4,0 %
Sekatyömiehet	538	23,6 %	433	22,0 %	65	1,9 %
Elinkeino tuntematon	0	0,0 %	3	0,2 %	0	0,0 %
Yhteensä	2283	100,0 %	1968	100,0 %	3411	100,0 %

Ilomantsi	1920		1930		1940	
Maa- ja metsätalous	5250	96,9 %	5525	94,4 %	5035	90,9 %
Teollisuus ja käsityö	49	0,9 %	71	1,2 %	42	0,8 %
Rakennustoiminta	8	0,1 %	10	0,2 %	20	0,4 %
Kauppa	23	0,4 %	89	1,5 %	61	1,1 %
Liikenne	5	0,1 %	11	0,2 %	28	0,5 %
Palvelukset	82	1,5 %	110	1,9 %	303	5,5 %
Sekatyömiehet	2	0,0 %	22	0,4 %	49	0,9 %
Elinkeino tuntematon	1	0,0 %	16	0,3 %	0	0,0 %
Yhteensä	5420	100,0 %	5854	100,0 %	5538	100,0 %

Lähde: Väestön elinkeino, Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975.
Tilastollisia tiedonantoja N:o 63. Tilastokeskus 1979. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Henriikka Lius

Opiskelijanumero: 157144

Tutkielman nimi: Mikä rikkoi avioliiton? Avioerot viidessä pohjoiskarjalaisessa kunnassa vuosina 1920–1939

Sivumäärä: 75 + 2 liitettä

Aika ja paikka: tammikuu 2010, Joensuu

Pro gradu-tutkielma käsittelee avioeroja Joensuussa, Liperissä, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Värtsilässä vuosina 1920–1939. Tutkimustehtävänä on selvittää kuinka yleisiä avioerot olivat, ketkä erosivat ja miksi. Lähdeaineistona käytetään Joensuun raastuvanoikeuden sekä Liperin, Ilomantsin ja Tohmajärven käräjäoikeuksien varsinaisasioiden pöytäkirjoja. Lisäksi lähteenä käytetään Liperin, Ilomantsin ja Tohmajärven seurakuntien asumus- ja avioeropäätöksiä. Tutkielmassa hyödynnetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Tutkielma sijoittuu perhehistorian piiriin.

Avioerojen määrä oli Suomessa hyvin vähäinen vielä 1800-luvulla, mutta 1900-luvun alkupuolella määrä lähti hitaaseen kasvuun yhteiskunnan nopean kulttuurisen ja sosiaalisen muutoksen myötä. Avioerot eivät olleet ihmisille vielä 1920–1930-luvuilla arkipäivää, mutta kyseessä oli kuitenkin hitaasti yleistynyt ilmiö. Vuonna 1929 Suomessa säädettiin uusi avioliittolaki, joka muutti kokonaan avioeroa koskeneet säädökset. Sitä ennen valloilla oli ollut lähes 200 vuotta naimakaari vuodelta 1734. Naimakaaren aikaan avioeron saattoi saada vain puolison aviorikoksen tai hylkäämisen takia. Lisäksi tuolloin oli käytössä erivapauskäytäntö, jolloin avioeroa haettiin korkeimmasta oikeudesta syystä tai toisesta. Vuoden 1929 avioliittolain myötä avioeroperusteiden määrä kasvoi huomattavasti. Nyt avioeron saattoi saada puolison mielisairaudesta, sukupuolitaudin, pahoinpitelyn, vankeuden, huumaavien aineiden väärinkäytön tai välien rikkoutumisen takia.

Avioerot olivat 1920- ja 1930-luvuilla harvinaisia maaseudulla, suurin osa eroista tapahtuikin Suomen suurissa kaupungeissa. Maaseudulla avioerot olivat pääasiallisesti alemman yhteiskuntakerroksen ilmiö, sillä suurin osa eronneista oli joko työläisiä tai maanviljelijöitä. Avioerot olivat kaikkein yleisimpiä naisten ollessa 25–29-vuotiaita ja miesten ollessa 30–39 vuotta. Suurin osa eroon johtaneista avioliitoista oli kestänyt 5-9 vuotta. Useimmiten eronneet kuuluivat evankelisluterilaiseen kirkkoon. Usealla eronneella pariskunnalla ei ollut ollenkaan lapsia tai heillä oli yksi lapsi. Mitä enemmän lapsia oli, sitä harvempi avioliitto päättyi avioeroon. Avioeron hakijana toimi lähes yhtä usein mies kuin vaimo.

Tutkituilla paikkakunnilla avioeroja myönnettiin eniten puolisoitten eripuraisuudesta johtuvan erillään asumisen vuoksi. Eripuraisuutta aiheuttivat yleisemmin taloudelliset huolet, alkoholin väärinkäyttö, parisuhdeväkivalta ja avioliiton ulkopuoliset suhteet. Toiseksi eniten avioeroja myönnettiin aviorikosten takia. Muita avioeroperusteita käytettiin harvemmin.